زبدة المعانى
على المثانى

KUR'AN-I KERİM'E
HALİS MANA
MAİDE SURESİ

Mehmet Selim YILMAZ
Emekli Ankara Merkez Vaizi

Tefsir İlmi, Allah'ın muradını beyan edip, İslamî gerçekleri ümmete aktardığı için en şerefli ilim kabul edilmiştir. Bunun için kardeşimiz Muhammed Selim Yılmaz Hoca Efendi bu şerefli ilim alanında eser yazanların kervanına katılmaya karar verip, bu eseri yazmıştır. Faydalı ve güzel gördüm. Değişik meseleleri ele alıp izah etmeye gayret göstermiştir.

Allah yar ve yardımcısı olsun.

Halil GÖNENÇ

17- Hz. Adem (a.s.) İle Hz. Muhammed Arasındaki Zaman Dilimi.....60
18- Arz-ı Mukaddes 61
19- İsrailoğulları Tih Çölünde -Büyük Sahrada 40 Yıl Kaldı.....66
20- Kabil-Habil İle İlgili Maceralar, Kabil'in Akıbeti, Hz. Adem'in (a.s.) dünyadan ayrılırken geriye bıraktığı neslin sayısı ne kadardır? 72
21- Bundan Dolayı Hz. Adem'in Üzüntüsü ve Habil'e Yaptığı Ağıt 77
22- Yeryüzünde Fesatlığı Çıkarmak İstiyenlerin ve kafirlerin Cezası 81
23- Ureyalilerin Zekat Develerin Çobanını Öldürmeleri İle İlgili Açıklama.....82
24- Sünnet'in, Kur'an İle Neshi.....82
25- Tevessül Nedir ve Allah'ın Salih Kullarıyla Tevessülde Bulunmak Caiz midir?.....85
26- Hırsızlık Yapanın İslam'da Cezası Nedir? 91
27- Müslümanlara Halife Tayini Gerekli midir? 93
28- İnsanların Salah ve Fesadı Din ve Dünya Liderlerine Bağlıdır.....94
29- Yahudilerin Hakimleri, Hahamları Rüşvetçi İdiler 101
30- Hakem Tayini Hakkındaki Açıklama, Ahbar Kelimesinin Manası.....105
31- Alimler, Peygamberlerin Mirasçısıdırlar. Allah'ın Kitabına Sahip Çıkıp Muhafaza Etmeleri Gerekir 105
32- Yahudiler Adam Kayırırlardı, Dolayısıyla Allah'ın Hükmünü Değiştirirlerdi 109
33- Üç Ayetlerin Sonunda Gelen "Onlar kafirlerdir, zalimlerdir ve fasıklardır" Şeklindeki Sıfatlar Hakkındaki Açıklama.....114
34- Allah (c.c.) Dileseydi Sizi Aynı Şeriat Üzerinde İttifak Eden Bir Millet Kılardı 116

55- Sahabe-i Kiram'dan bir grup leziz ve hoş şeyleri kendilerine haram kılıp, dünyaya terk etmek isteyince, Peygamber (A.S.) onları takınmak istedikleri şeyden menetmiştir. 186
56- Herhangi bir kimse nefsine bir şey haram yaparsa ne lazım gelir?....189
57- Helal-Haramın karıştığı devirde ihtiyaç dışı yiyecek ve giyecekleri terk etmek daha evladır. 193
58- Rızkın helalinden istifade etmek gerekir....194
59- Yemin keffareti ile ilgili açıklama....195
60- Yeminini bozmadan önce de keffaret verilebilir mi? 196
61- İçki sirkeye dönüşürse hükmü nedir?....199
62- Şeytan içki, kumar vasıtasıyla kin ve düşmanlığı aranıza koymak ister. Bira hakkındaki açıklama; içki içen puta tapan gibidir. 201
63- Mekke-i Mükerremede av avlamak caiz değil, Medine-i Münevverede ise ihtilaflıdır. 206
64- İhramlı iken av avlayan kimse ne gibi cezaya maruz kalır? 208
65- Denizde ölüpte suyun üstüne çıkan balıkların hükmü nedir?....215
66- İhramlı olmayan bir kimsenin avladığı av ihramlıya helal midir?....215
67- Deniz ürünlerinin hangileri helaldir? Çeşitleri nelerdir? 215
68- Kabe insanların kalkınmasına maddi-manevi yönden vesiledir...215
69- Hangi şeylerden sual sorulur, hangi şeylerden sual sorulmaz? 224
70- "Eşya" kelimesinin irabi hakkındaki açıklama....225
71- Kafirlerin kendilerine haram kıldıkları Ham, Saibe, vesile gibi hayvanlar hakkındaki açıklamalar....230
72- Körü körüne taklid 233
73- "Ey iman edenler siz kendi nefsinize bakın..." ayeti ile iyiliği emretmek kötülüğü men etmek arasındaki bağlantı....235

5- MAİDE SÛRESİ

Rahman Rahîm Olan Allah'ın İsmiyle

("Bu surenin 112. ve 114. Ayetlerinde Hz. İsa'nın (a.s) duası ile bir mucizesi olarak Allah (c.c) tarafından İbni Aşur'un Hasan bin kaza'nın rivayet ettiği hadise dayanarak, yaptığı tespite göre içinde ekmek ile et bulunan yemekli sofra manasına gelen bir "Maide" göklerden indirilme olayı zikredildiği için surenin ismi o kelimeden alınmıştır. Evet, bu zahiri bir maidedir. Ancak esasen manevi maide ise, bu sure-i celile kutsi bir ilahi Maidedir- Sofradır- Zira Allah(c.c) bu surenin üçüncü ayetinde "Bugün sizin için dininizi ikmal ettim ve sizin üzerinize nimetimi tamamladım." Buyurmak suretiyle bu sürenin İslam nimetinin bir maidesi olduğuna işaret buyurmuştur. Zaten Alusi de maidenin işari tefsirini şöyle yapar: "Ey müştemileten alelulumi velhikemi velmearifi velahkami" yani Allah(c.c) bize çeşitli ilim, hikmet, marifet ve ahkâma şamil olan-içine alan- şeriat maidesini göndersin" demek manasına işarettir. Cumhur'un görüşüne göre 120 ayet olup Fahr-ı Razının ifadesiyle Fetih suresinden sonra inmiştir. İbn-i Atiyye, Kur-

ka yerlerde nazil olunana da Medenî ismi verilmiştir. Ayrıca bu sureye kendi sahibini azab meleklerinden kurtardığı için peygamber(a.s) ona "mün-kize" -kurtarıcı- adını da koymuştur. Aynı zamanda "Ukud" ile de isimlendirilmiştir. Beyhaki, Nesai ve Ahmed'in rivayetlerine göre Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: "Maide en son nazil olunan suredir. Onun içinde bulduğunuz helal kılınanları helal, haram kılınanları da haram sayın, kabul edin.") [İbn-i Kesir]

1- Ey iman edenler! Akitleri(n Allah tarafından gerekli kılınan helal ve haram hükümleriyle alakalı ve kendi aranızda vefa sözü verdiğiniz emanetler, alış- veriş, evlenme bütün şer'i muamelelerde Allah'a ve kullara verdiğiniz bütün sözlerin gereğini) kâmilen yerine getiriniz! (Bu ayetin muhtevası ile ilgili Şafii ile Hanefi arasındaki bir ihtilafa değinmek isterim: Şafii' (r.a) "Allah'a karşı masiyet-günah- olan bir hususta nezir yapılmaz-adak adanmaz" hadisi şerifine dayanarak bir kimse "Ben bayram gününde oruç tutacağım veya Allah için oğlumu kurban edeceğim" diyerek kendisine böyle bir şey adarsa, bu gibi nezirler-adaklar-hükümsüzdür, der. Fakat Hanefi'ye göre geçersiz değildir. O, bayram gününden başka bir günde oruç tutacak ve oğlunun yerine herhangi kurban olabilecek bir hayvanı kesecektir. Dayanağı bu ayet ile "Adağınızı yerine getiriniz" hadis-i şerifdir. Bir de Ebu Hanife (r.a) alış-verişte meclis muhayyerliğinin olmadığını ileri sürerken, Şafii'ye göre ise, alış veriş yapan iki kişi bulundukları meclisten ayrılmadıkları müddetçe, muhayyerdirler. İsterlerse feshedebilirler, bozabilirler. Ukud: Akdin çoğuludur. Akd ise, bir şeyi bir şeye çok sıkça ve sağlamca bağlamak demektir. Evet, Alusi'nin ifadesiyle daha sonra luğavi manasından naklen, mecazen tevsik edilmiş, kuvvetlendirilmiş ahid manasında kullanılmaktadır. Ahid dahi lügatta: Bir şeyi halden hale muhafaza edip ona riayet etmektir. Böyle bir riayetin gerekliliğini kabul etmek de akid demektir. Bu itibarla ikisi de aynı manaya geliyorsa da Alusi, aralarında şu farkı koyuyor: Akid, daha fazlaca şiddetli bir muhkemliği ifade edip, ancak iki kişinin arasında cereyan eder. Fakat "ahid" iki kişinin arasında cereyan ettiği gibi, bazen de bir kişiye de mahsus olabilir. İcab-u kabule bağlı olmaz. Mesela: Bir kişinin yaptığı nezirler, geleceğe ait yeminler bu kabil akitlerdir. Demek ki, ahid bir kişiye de ait olabilir, birkaç kişi arasında da muahedeleşme olur. Buna

ve ifası gereken veya dinen güzel sayılan akitlerin vefa sözü verilenler ve muamelelerin tümündenibarettir". Evet, İslam dini, hem dünya hem de ahiret ile ilgili bir hayat dinidir. Siyasi, ticari, ilmi, ekonomik ve sosyal konularla iç içe bulunduğu apaçık bir gerçektir. Dinimiz milletler arasındaki ilişkilerin kopmamasına, sosyal hayatın doğruluk ve hak severlik doğrultusunda geliştirilmesine, gerek fertler arasındaki sözleşmelerde, gerekse milletler ve devletlerarasındaki sözleşmelerde meşru sebeplere dayandıktan sonra ahde vefakârlığı emretmiştir. Yapılan akitlere bağlı kalarak, gereken dürüstlüğün gösterilmesini gerekli kılmıştır. Demek ki, hem Rabbimize verdiğimiz sözü yerine getirmeli, hem de kullarına verdiğimiz sözü ifaya çalışmalıyız.) **Siz** (hac, umre veya her ikisi için) **ihramlılarken** avlanmayı (ve av eti yemeyi) helal görmeniz müstesna olmak şartıyla, (Çünkü bu size ihramlı iken helal değildir.) size okunacaklar (bildirilecek) olanların dışında kalan sağmal hayvanlar, sizin için helal kılındı. (Ayette "Ve entüm hürümün" ifadesi iki manaya gelir. Birincisi, verdiğimiz manadır. İkincisi de "Harem bölgesine girenler olduğunuz halde iken..." manasına gelir. Bu sebeple hac veya Umre için ihrama giren kimsenin karada avlanması haram olduğu gibi, Harem bölgesine girenin de ihramlı olmazsa dahi Harem bölgesi dâhilinde avlanması haramdır. Ancak ayettekinden maksat ihramlı kimselere haram olunandır. "Hürüm" kelimesi hem tekil için hem de çoğul için kullanılan bir müşebbeh sıfattır. Ayette çoğul olup ism-i fail olan "Muhrimune" -ihramlılar- manasındadır. Demek ki, hac veya umre niyeti ile ya da ikisi niyetiyle ihrama giren manasında olan "haram"ın çoğuludur." Mesela: "Recülün haramün" -adam haramdır- demek, ihrama giren manasında olan "muhrimün" demektir. Yani ihramda olduğu müddetçe, kadınlarla ilgili nefsanî, şehveti kamçılayan söz ve hareketlerden, koku sürmekten, dikişli elbise giymekten, av avlamaktan memnundur-menedilmiştir. "Geyre

şeairine (dininin alametlerine, haccın kendisiyle bilinen, ihram, tavaf, sa'y kurban gibi ve diğer dinde farz kılınan hükümlere, ibadetlere), haram olan aya (Haram aylar Zi'l-kade, zilhicce, muharrem ve Recep aylarıdır. "Haram ayı" tabirinin müfred -tekil bir kelime olup cins ifade etmek için kullanılabildiğine göre, bütün bu dört aylara bir işaret olması caizdir. Yine bununla sadece Recep ayının kastedilmiş olması da mümkündür. Çünkü Recep ayının haramlığı -hürmete layık oluşu- diğerlerine göre daha fazladır. [Bak. Razi, Alusi, Kurtubi] Evet, daha önceleri bu aylarda savaşmak haram kılınmıştır. Bir tecavüz olmadığı takdirde sözü edilen hürmet gösterilir ve barış içinde yaşama dönemi başlardı. Sonraları bu hükümler Tevbe suresinin nüzulüyle müşriklerle olan antlaşma sona erince, müşriklerin Kâbe'yi ziyaretinden menetme yasağı ile, mezkur aylarda müşriklerle savaşma hürmeti yasaklar mezkûr surenin 5. ve 28. ayetleriyle sona ermiştir. Yeri gelince gerekli açıklama yapılacaktır. Kâbe'ye -Hareme-) gönderilen (gerdanlıksız) kurbana (o kurbanlıklardan özellikle) gerdanlıklı kurbanlıklara (takılan) gerdanlıklara da (Fahr-ı Razinin ifadesiyle bu tıpkı "ve Melaiketihi ve Rüsülihi ve Cibrile ve Mikale" yani "Meleklerine... Ve Cibrile ve Mikale..." [Bakara, 98] ayetinde denilmesi gibidir. Demek ki Cebrail, Mikail nasıl ki meleklerin en şereflisi olup da, meleklerin üzerine ayrıca atfı söz konusu ise, gerdanlıklı olanlar da kurbanlıkların en kıymetlisi olduğu için, kurbanlıkların üzerine ayrıca atfedilerek zikredilmiştir. Kurbanlıkların boyunlarına nal, ağaç kabuğu gibi bir şey bağlanarak hediye edilirlerdi. Demek ki ayette geçen "kelaid" kelimesi gerdanlık manasındaki "kilade" kelimesinin çoğulu olup, tefsiri ile ilgili iki manası vardır: Birinci manası gerdanlık sahibi olan kurbanlıklar kastedilmiştir. İkinci manası ise, gerdanlıkların ta kendisi murad edilmiştir. Yani Cenab-ı

ibadeti adetten ayıran belirli ölçüler vardır. Helal, haram konuları şer'i cezalar da bu cümledendir. Bunların hepsine ŞEAİR denilir. Hasan el-Basri (r.a), "Allah'ın şeairi onun dini demektir." demiştir. Allah (c.c) bunları ihlal etmeyin buyuruyor. Mesela: İhramsız Harem bölgesine girmek hürmetini ihlal etmektir.) İhramdan çıkınca (Harem bölgesinde olmadığınız takdirde) artık avlanabilirsiniz. Sizi (Hudeybiye senesi) Mescid-i Haram'dan men ettiler diye bir kavme olan şiddetli öfke (niz), kin(iniz) sakın sizi haddi aşmaya sevk etmesin! Ve (sizler ey Müslümanlar!) İyilik (Allah'ın rızasına muvafık olan amel) ve takva (Allah'tan saygı ile korkup, emirlerine itaat, yasak ettiği günahlardan) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık (intikam maksadıyla ve ilahi sınırları aşmak) hususunda yardımlaşmayın. (Bir insan diğerine karşı haddi aştığında, onun da misliyle mukabele yaparak haddi aşması doğru değildir. Fakat yapılması gereken, iyilik ve takva hususlarında yardımlaşmadır. İşte bu ayetten kastedilen budur. Ne yazık ki zamanımızdaki Müslüman toplumunda gördüğümüz manzara hiç de iç açıcı değildir. Kur'an-ı Kerim'in önerdiği yardımlaşma yok denilecek kadar azdır; Ancak şahsi çıkarlar, maddi menfaatler, makam ve mevkiler umularak bir yardımlaşmaya her zaman rastlamak mümkündür. Fakat çıkar ve yararın bittiği yerde yardımlaşma da yok oluyor. Zaten Kuran'ın prensiplerini terk ettiğimiz için küfrün, kâfirin sultasından kurtulamıyoruz.) Allah'tan korkun! (Onun azabından sakının.) Şüphe yok ki, Allah (Onun kutsal hükümlerine muhalefet edenler hakkında) azabı çok şiddetli olandır.

3- Sizlere, ölü (şer'i usulünce kesilmeyen veya avlanmadan ölen hayvanın eti), (akan) kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına ses yükseltilerek kesilen hayvan, (henüz canı çıkmadan yetişip) kestikleriniz müstesna olmak üzere boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile ölünceye kadar) vurulup öldürülmüş, (yukarıdan) yuvarlanıp ölmüş, süsülüp (boynuzlanıp) da ölmüş (hayvan) yırtıcı hayvanın yediği (hayvanlar ile) dikili taşlar üzerine kesilen (hayvanlar) ve fal oklarıyla kısmet aramanız haram kılındı. (Allah (c.c) tarafından haram kılınanlardan zikrettiğimizin izahı şöyledir: Cenab-ı Hak, surenin baş kısmında "Sağmal hayvanlar size helal kılındı." buyurdu. Sonra "Size okunacak olanlar müstesna." buyurdu. İşte burada ise Hak Teâlâ bu umumi hükümden müstesna tutulan şeyleri zikretmiştir ki, bunlar onbir nevidir. Birinci: "Meyte"leştir. Normal şer'i bir boğazlama yapılmaksızın herhangi bir sebeple ölen hayvanın eti haramdır. İnsan sağlığı açısından çok tehlikeli olduğundan haram kılınmıştır. "Meyte" nin haramlığı akla da uygundur. Çünkü kan latif -şeffaf- bir cevherdir. Binaenaleyh hayvan murdar öldüğünde, damarlarındaki kan tıkanır kalır ve kokuşup bozulur. Büyük zararlara sebebiyet verir, sağlığı tehdit edip bakterilerin oluşmasına neden olur. Domuz eti anormal bir şekilde yağlıdır. Dolayısıyla hipertansiyona sebep olur. Domuz eti kükürt bakımından zengindir. Dolayısıyla sinirlere, kaslara ve kıkırdaklara oturur. Romatizma ve fıtık gibi hastalıklara sebep olur. Domuz eti, tipik boyun yağlanmasını meydana getirir. Aynı zamanda domuz etindeki hormonun fazlalığı insanlarda aşırı şişmanlığa sebep olur. Ayrıca çocuklarda kronik iltihabi gudde şişmeleriyle skrofuloz -domuz hastalığı- meydana getirir. Bu yüzden hasta çocuk domuza benzer hale gelir. İslam dini 1430 sene önce domuz etini haram kılmıştır. Onun murdar olduğunu açıklamıştır. Bu güne kadar ilmi araştırmalar adım adım Kuran'ın bu kesin yasağını

Türkiye'mizde bir zamanlar bir devlet başkanı bir yere gittiğinde, yolunda hayvanları kesip kanından birazını arabasına sürdükleri gibi, yetişebilmişlerse alnına da sürdükleri olmuştur. Buna benzer manzaralar, tıpkı müşriklerin putlar adına hayvanları kesip kanlarını putlara sürdükleri gibi, bu ayet-i kerimenin buyurduğu ifadeye paralel Allah'tan başkası adına kesilen hayvan hükmüne girip, haram olduğu ihtimali kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Müşrikler Kâbe'nin etrafında taşlar dikmişlerdi. Put için o taşların yanında kurbanlar keserler ve kurbanların kanını o taşlara sürerlerdi ve etlerini o taşların üzerlerine koyarlardı. İbni Aşur, şöyle der; müşrikler putlara kurbanları keserlerken, hangi put namına kesmek istemişlerse, örneğin "lat" denilen puta keserken seslerini yükselterek şöyle nide ederlerdi: "Bu kurban, "lat" namına kesiliyor" Mealimizde "ses yükseltilerek" diye ifade ettik. Zira ayette "ühille" kelimesi vardır. İhlal demek de ses yükselterek haykırmak demektir. Onlar yeni aya girerken, hilali gördükleri zaman insanlara bildirmek için seslerini yükseltirlerdi. Hac, umre için sesli olarak getirilen telbiye de bu manadadır. Şayet seslerini yükseltmeden de niyetleri başkası adına kesmek ise, yine de haram sayılır. Zira amellerde niyet önemlidir.) İşte size! Bunlar (zikredilen haram olan şeyler, özellikle fal oklarıyla kısmet aramanız) birer büyük fısktır, (Allah'a itaatten çıkıştır) isyandır! ("Uzakta olana işaret için kullanılan "zaliküm" kelimesi olan ismi işaret, daha önce geçen müşriklerin helal ve haram kılışlarının hepsine işarettir. Bütün bu haram şeyleri yapmak Cenab-ı Allah'a karşı gelmektir, büyük bir fısktır. Veya sadece fal okları ile kısmet aramaya işarettir. Cahiliye döneminde birisi bir yolculuğa çıkmak veya savaşmak veyahut da ticaret yapmak, ya da evlenmek ya da herhangi önemli bir şey yapmak istediklerinde Kâ'be'nin yanında fal oku çekerlerdi. Bu okların bir kısmına "Bana Rabbim emretti." Bazısına

ından inen kanundur. Cenab-ı Hak her zaman, o vakit için mükemmel olan şeyin sonrası için mükemmel olmayacağını biliyordu. İşte bu sebeple bir hüküm geldikten sonra nesh edilmiş veya yok iken dine ilave edilmiştir. Ama peygamberliğin son zamanlarında Allah Teâlâ şeriatı tam ve kâmil hale getirmiş ve onun kıyamete kadar devam etmesine hükmetmiştir. Binaenaleyh İslam şeriati her zaman kâmil olmuş demektir. Ancak başlangıçtaki mükemmellik, belli bir zamana kadar olan mükemmelliktir, son zamandaki ise kıyamete kadar sürecek ve beşerin bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mükemmelliktedir. İşte bu sebepten ötürü Cenab-ı Hak "Bugün sizin dininizi kemale erdirdim." buyurmuştur.) üzerinize olan nimetimi (dinin ahkâmına; neshi kabul etmeyecek, farzlara, helal -harama, akaid ve usulüne, şer'i esaslara, içtihad kanunlarına bizzat şamil olarak, hepsini kapsayarak, bütün batıl dinlere üstün ve galip kılmakla) tamamladım. (Çünkü İslam nimetinden daha tam ve mükemmel başka bir nimet daha yoktur. Aynı zamanda sizi Mansur-u muzaffer kıldım, sizi düşmanlarınıza galip kıldım, cahiliye nişanelerini ortadan kaldırdım, müşrikleri - Kâbe'yi çıplak tavaf etmekten menettim. Artık bundan böyle müşrikler sizlerle beraber Ka'be'yi tavaf etmeyecek, Safa-Merve arasını sa'y etmeyecek, Arafat'ta, Mina'da sizlerle beraber bulunmayacaklardır. Sizi bugün kemal-i emniyete kavuşturdum.) ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum, (en makbul olan İslam'ı) seçtim. (Size İslam dininden başka benim katımda makbul bir din olmadığını ilan ederek, ondan razı, hoşnut olduğumu bildirdim. Alusi de şöyle tefsir eder: Cenab-ı Hak Tealanın (c.c) rızasından maksat, onu nesh edilmeyecek şekilde bu günde de bu günden önce, bu günden sonra da ezeli ve ebedi olarak seçmesine hüküm vermesi demektir. Zaten Allah'ın, indinde en makbul din de ezelden ebede kadar islamdan başka bir din yoktur. Kıyası kabul etmeyenler şöyle derler: "çün-

Resulune itaat edin ve O'ndan yüz çevirmeyin..." [Enfal 20]. ayet, Bizzat Beyzavi gibi müfessirler "fela tetevellev anirresuli..." Yani Peygamberden yüz çevirmeyin, O'nun emirlerine itaat edin, yasakladığı şeylerden kaçının diye tefsir etmişlerdir. Ve yine Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Her kim o Resule itaat ederse, gerçekten Allah'a itaat etmiş olur..."* [Nisa, 80] Ve yine aynı surenin 60, 65. ayetler ve Peygambere itaat hususunda daha nice ayetler vardır. İşte bütün bu ayetler delalet ediyor ki, insanlar, peygamberin hayatında da vefatından sonra da Allah'ın kitabında ve resulullahın sünnetinde mevcut olan ilahi kanuna iman getirmedikçe, iman etmiş sayılmaz. Bir de zaten vahy-i metluvv ve gayri metluvv vardır, yani tilaveti ibadet sayılan ile ibadet sayılmayan iki vahiy var olan bir gerçektir. Birincisi Kur'andır, ikincisi ise Hadis-i Şeriflerdir. Kur'anda buna delalet eden ayetler de vardır. Örneğin Bakara 142. ayete baktığımız zaman Peygamberin (a.s.v.) üzerinde olduğu ilk kıble, kıble olarak edinmesine dair herhangi bir ayeti görmüyoruz. O halde bu hususta izin metluvv olmayan bir vahiy ile tahakkuk etmiştir. Fakat ikinci kıblenin tayini ayetle sabittir. Ve yine *"O değerli hurma ağaçlarından hangilerini kestiyseniz yahut onları kökleri üzerinde ayakta durur bir halde bıraktıyseniz (bunların hiçbiri kendi tasarrufunuzla değildir, bilakis) Allah'ın izniyledir ve o fasıkları rezil etsin diyedir!"* (Haşr, 5) Bu ayet peygamberin müşriklerle gizli işbirliği halindeki büyük bir tehlike arzeden yahudilerden Beni Nadir kabilesini kuşattığında, siper edindikleri hurma ağaçlarını kestirmek mecburiyetinde kaldı. Bundan dolayı Peygamber (a.s.v.) savaş taktiği olarak ağaçların kesilmesine emir verdi. Bunu hoş karşılamayanlar oldu. İşte bunun üzerine bu ayet hurma ağaçlarının kesildikten sonra nazil olmuştur. Ancak o ağaçların kesilmesine Allah tarafından bir iznin verildiğine dair bir ayeti görmüyoruz. Öyleyse vahyi gayr-i metluvv iledir. Ve yine

sözü duymak layık değildir") [Tac, 1/46]. Bu konu çok önemlidir ancak bu kadarıyla yetindik.

4- (Ey habibim!) sana, (Müslümanlar, ümmetin) kendileri için nelerin helal kılındığını soruyorlar; de ki: size temiz (selim-sağlam-tabiatlı -karakterli- olanların kendisinden iğrenmedikleri leziz, hoş) bütün şeyler helal kılınmıştır. Ve (bir de) yırtıcı hayvanlardan olup, Allah'ın size (akıl yoluyla veya ilham yoluyla avcılıkla ilgili) bildirmiş olduğu şeylerden bir kısmıyla eğitici kimseler olarak onları (avlama usulüne dair) öğretip terbiye ettiğiniz (ava salıverildiğinden sonra çağrıldığı zaman hemen koşup dönmesiyle, tuttuğu avdan yemeyi terk etmesiyle, sahibi tarafından git denildiği zaman gitmesiyle, dur denildiği zaman durmasıyla) eğitilmiş olan av hayvanlarının (avladıklarından hiç bir şey yemeden) sırf sizin için avlayıp tuttukları da size helal kılındı. Öyleyse onların size tutmuş oldukları şeylerden (yenilmesi caiz olan kısmından) yeyin (ve hayvanı ava gönderirken veya ava ölmeden boğazlamaya yetiştiğiniz veya yiyeceğiniz zaman) üzerine Allah'ın ismini zikredin: (besmele çekin. Şafii (r.h), av köpeğinde ancak şu hususlar tahakkuk ettiği zaman öğretilmiş olacağını söylemiştir: Onu ava saldığında giderse, avını yakaladığında, onu tutmakla beraber ondan yemezse; onu çağırdığında sahibine itaat ederse; onu isteyip yanına çağırdığında, sahibinden kaçmazsa, nefret etmezse... Binaenaleyh hayvan bunları defalarca yaparsa o zaman eğitilmiş, terbiye edilmiş sayılır. Şafii bu hususta belirli bir sınır çizmemiş, aksine sahibinin zannı galibince "Bu köpek öğrendi." dediği zaman, onun öğretilmiş ve terbiye edilmiş olduğuna hüküm edilir." demiştir. Çünkü bir şey nass ve icma ile bilinmeyince, o hususta örfe başvurmak gerekir. Bu aynı zamanda rivayetlerin en zahirinde açığında Ebu Hanife'nin (r.h) görüşüdür. Ebu Hanife'den gelen başka bir rivayette de

şeyler sizin için helal kılındı. (Allah Teâlâ geçen ayette iyi ve temiz şeyleri helal kıldığını haber vermiştir. Gaye de bu hükmü haber vermektir. Hak Teâlâ daha sonra, bu ayette güzel şeyleri helal kıldığını tekrar beyan etmiştir. Bu tekrarın gayesi ise şudur: O, *"Bugün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım."* buyurmuş ve dini kemale erdirdiği gibi din ile ilgili bütün hususlarda olduğu gibi ayrı şekilde dünya ile ilgili bütün konularda da nimetini tamamladığını beyan etmiştir. Tayyibatı -iyi, temiz, hoş şeyleri- helal kılma bu nimetlerdendir. İşte bu tekrarın gayesi bu inceliği göstermektir.) Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hıristiyan vb.nin) yiyeceği (boğazladıkları) size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. (Yani ehl-i kitaba, yemeğinizden, kestiklerinizden yedirmeniz, onların kestiklerinden yemeniz, onlarla yiyecek içecek, alışverişiniz helaldir. Zira kesilen hayvanlar, kesenin fiili ile yiyecek haline dönüşen şeylerdir. Binaenaleyh ayetteki "kendilerine kitap verilenlerin yemeği" tabirini "kestikleri hayvanlar manasına" yorumlamak daha münasiptir. Aynı zamanda bu ayetten önceki ayet, av hayvanları ile kesilen hayvanların hükmünü açıklıyor. Binaenaleyh bu ayeti de kesilen hayvanlarla ilgili olduğu kabul etmek daha uygun olur. Nitekim Alusi, Buhari'den naklen İbn Abbas (r.a): "Bundan maksat kestikleridir, başka yiyecekleri değildir. Zira başka yiyeceklerin helalliğinde zaten ihtilaf söz konusu değildir." diye tefsir ettiğini, müfessirlerin ekserisi de, bu görüşte olduğunu bu ayet ile ilgili tefsirinde kaydetmiştir. Razi diyor ki: Kesilen hayvanların dışında kalan yiyecekler, ehl-i kitab'a ait olmazdan önce de, olduktan sonra da zaten helaldir. Binaenaleyh, bunları ehl-i kitabın yiyeceği olarak ifade etmenin bir manası yoktur. Cenab-ı Allah dileseydi kestiklerimizi onlara haram kılabilirdi; fakat haram kılmadı. Dolayısıyla "sizin kestikleriniz de..." buyurmuştur. Yine de

de cariyeleriyle evlenmek caizdir. Zaten Kurtubî'nin ifadesiyle İbni Abbas'a (r.a.) göre: "muhsenat"dan murad edilen mana iffetli, akıllı ve cenabetten ğusul edenlerdir. Dolayısıyla cariyeleriyle de evlenmek caizdir. Fukahanın ekserisi bu hüküm, cizyesini veren zımmî olan ehl-i kitap kadınlarına mahsus olup, cizyesini vermeyen bizimle savaşan kimselerin kadınlarıyla, kızlarıyla evlenmek caiz değildir, diye görüş belirtmişlerdir. Said ibnü'l Müseyyeb ile Hasan el- Basri gibi zatlar ise, "Sizden önce kendilerine kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınlar..." Tabirine hem harbi -bizimle savaşanlar-, hem de zımmî olan ehl-i kitap kadınlarının girdiğini; hepsi ile evlenmenin caiz olduğunu söylemişlerdir. Ayetin açık ifadesi de buna delalet eder.) Kim imanı (ahkamını, imanı yaratan Allah'ı, helal –haram ile alakalı olan ve diğer bütün ilahi hükümlerinden herhangi birisini) inkâr ederse, bu durumda şüphesiz onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır. (Fahr-ı Razının ifadesiyle, yani "Her kim Allah'ın hükümlerini ve mükellefiyetlerini inkar ederse, muhakkak ki hem dünyada hem ahirette hüsrana uğrar ve eli boş çıkar" demektir. Dolayısıyla eğer böylece tevbe etmeden küfür üzere ölürse, İlahi azaba ebediyen maruz kalıp, ahiret saadetinden mahrum kalacaktır.)

6- Ey iman edenler! Namaza kalktığınız (namazı eda etmek ve onu ifa etmekle meşgul olmak istediğiriiz) zaman yüzlerinizi ve dirseklerinizle beraber ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edip, topuklarla beraber ayaklarınızı (yıkayın)! Ve eğer cünüp iseniz, hemen (tamamen boy abdesti alarak) yıkanıp iyice temizlenin! Ve eğer (suyu kullanmanıza mani olacak şekilde) hastalar iseniz yahut bir yolculuk halinde (bulunur) iseniz yahut sizden biri (def-i hacet yapıp da) abdest bozma yerinden gelirse yahut da (ana, kız, kız kardeş, hala, teyze gibi mahrem olmayan) kadınlara dokunursanız, (teniniz tenlerine temas ederse) artık (abdest veya gusül almanızı gerektiren bu hallerde) su bulamazsanız o vakit temiz bir toprakla teyemmüm edin de yüzlerinizi ve (dirseklerle beraber) ellerinizi onunla mesh edin! (sadece kadına değmekla abdest bozuluyor diyen İmam Şafi'dir. Fakat bu bozulmaişi Hanefiye göre, fahiş mübaşertle olur. Yani ancak erkekle kadının arada bir şey olmadan, tenasül organlarının birbirine dokunmasıyle abdest bozulur. Zira imam Ebu Hanife (r.h) ayette geçen "Lamestüm" lafzını normal dokunmaya değil de, cinsi yakınlık manasına yorumlamıştır. Maliki'ye göre bir erkek bir bir kadına şehvetle dokunursa, abdesti bozulur, fakat şehvetsiz dokunursa bozulmaz. Ayet-i kerimenin zahiri ifadesinden, namaza kalkmak istenildiği her seferinde abdest alınmasının gerekliliği gibi bir anlam anlaşılmakta ise de ulemanın icma ile abdestsiz olduğumuz zaman abdest almak mecburiyetindeyiz; şayet abdestli isek abdest almak

7- Ve (Ey Müslümanlar!) Allah'ın size olan (genel anlamda nimetlerini özellikle ahkamını size açıkladığı İslam) nimetini ve sizinle sağlamca sözleşmiş bulunduğu, onunla sizi bağladığı o güçlü sözünü hatırlayın ki, hani siz: "İşittik ve itaat ettik" demiştiniz! (Ayette geçen "misak" kelimesinin anlamı, sağlam söz demektir. Ayette geçen fiilin masdarı olan "Muvasaka", kişinin akid yaparak, sağlam bir şekilde bağlandığı bir andlaşma demektir. Mü'minlerin ilk başta Resul-ı Ekrem'e (a.s.v) iyi ve kötü arılarda onu dinleyip itaat edeceklerine dair Onunla sahabe arasında geçen anlaşmadır. Mesela: Hz. Peygamberin (a.s.v) başlangıçta Ensar-ı kiram ile daha sonra Hudeybiyede- şecere-i Rıdvan- Hz Peygamber'in (a.s.v) sahabeden biat aldığı "Ridvan" -rıza- ağacı altında ve genel olarak bütün mü'minlerden bu ikisi dışında muhtelif zamanlarda mü'minlerle biatlaşmasıdır ki; ona yardım için dinini tebliğ edeceklerine, dinine bağlı kalacaklarına dair yaptıkları biatlardır. Veyahut da Peygamberliğinin on üçüncü senesindeki "İkinci Akabe" biatı sırasında ya da on birincisindeki Akabe biatında veya Hudeybiye'de Mü'minlerin Allah ve Resulüne itaat hususunda verdikleri sözdür.) [Alusi] (Mücahid, Mukatil gibi zatlar şöyle demişler: "Bu ayette geçen misak, insanların kalu-belâda Cenâb-ı Hakk'a verdikleri sözdür. Şöyle ki, Cenab-ı Hakk'ın insanları Hz. Âdem'in sulbünden zerreler halinde çıkarıp, kendilerini yine kendilerine şahid tutatarak, bütün ruhlara hitaben A'raf suresinin 172. ayetinde "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"

lah'ın azabından korunmaya) daha çok yakındır. (İmam şöyle der: Bu ifadede şu iki izah vardır: A-"Allah'a âsi olmaktan sakınmaya daha yakın, bir vâsıtadır." demektir. B-Allah'ın azabından korunmaya daha uygun ve daha yakındır." Bu ifadede, Allah düşmanı olan kâfirlere karşı, adaletle davranmanın vacip olduğu hususunda, önemli bir uyarı vardır. Binaenaleyh, Allah dostu ve sevgilisi olan mü'minlere adaletle davranmanın vacip oluşunun derecesi artık buna kıyas edilmelidir. Alusi gibi müfessirler, adaletin takvaya daha yakın oluşunun sebebini şöyle ifade ediyorlar: Çünkü takva taatlerin en nihai derecesidir. Bu adalet de, taatlerin içinde takvaya en uygun olanıdır. Allah'ın vikayesine, hıfz-u emanına girmek için en yakın vasıtadır. Lakin aynı takva değildir.) Ve Allah'a ittika ediniz, (O'na karşı isyandan) sakınınız! (Zaten Allah'tan korkmayan hakkıyla adalet yapamaz. Binaenaleyh Allah'ın emirlerine, ahkâmına muhalefetten sakınıp himayesine, muhafazası altına girin.) Şüphesiz ki Allah, yapmakta olduklarınızdan hakkıyla haberdardır.

9- Allah, iman edip, salih ameller işleyenlere, kendileri için bir mağfiret ve (pek) büyük bir mükâfat olduğunu va'd etti.

10- Ve o kimseler ki; Kâfir olmuşlardır ve bizim ayetlerimizi yalanlamışlardır; İşte sana! Onlar şiddetle tutuşturulmuş cehennem ateşinin ayrılmaz arkadaşları da ancak onlardır! (Cehennemde ebedi surette kalacaklardır.)

11- Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani bir topluluk size (suikast yapmak için) ellerini uzatmaya yeltenmişti de (Allah), onların ellerini sizden çekmişti. Allah(ın hükümlerine karşı gelmek)ten korkun! Ve mü'minler yalnızca Allah'a tevekkül etsinler! (itimat etsinler, güvensinler. Razi şöyle der: Ayetin sebeb-i nüzulü hakkında iki rivayet vardır: A- İslam'ın ilk yıllarında müşrikler galip idiler. Onlar devamlı Müslümanlara zarar vermeyi istiyorlardı. Allah Teâlâ ise, İslamiyet kuvvet kazanıp, Müslümanların gücü artıncaya kadar, müşriklerin bu isteklerine mani olmuştu. İşte bundan dolayı Hak Teâlâ, *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın! Hani müşrik olan bir güruh, sizi öldürmek..."* buyurmuştur. İbni Aşur, hem bunu kaydetmiş hem de şöyle der: Müfessirler, bu ayette geçen "kavmin"in tayini hakkında bir çok ihtimallari zikretmişlerdir. Ancak onların zikrettikleri ihtimallara kalbin mutmain olduğuna dair bir şey görmüyorum. Fakat benim kanaat ettiğime göre bu ayet, Ahzap vakıasını hatırlatmaktadır. Zira bu ayet şu ayete benzemektedir. *"Ey iman etmiş kimseler! Allah'ın üzerinizde bulunan nimetlerini hatırlayın! Hani size (saldırmak için Kureyş'le ittifak kuran Arap ve Yahudi kabilelerinden) ordular gelmiş, Biz de onlar üzerine büyük bir rüzgar ve kendilerini görmediğiniz melek ordular(ını) göndermiştik."* [Ahzap/9] Razinın açıklamasının devamı şudur: B- Bu ayet belli bir hadise hakkında nazil olmuştur. Bu hadise hakkında çeşitli rivayetler

hem de diyetler hususunda yardımlaşma konusunda Nadir oğulları ile anlaşmalı idi. İşte bu sebepten dolayı Hz. Peygamber (a.s.v) onlara "Ashabımdan ikisi tarafından emanı olan Süleyman oğullarından iki adam öldürülmüş. Öldürülen o iki şahsın diyetini vermem gerekiyor. Sizin bu diyete yardım etmenizi istiyorum." dedi. Onlar "Otur sana yemek yedirelim ve istediğini verelim." dediler. Daha sonra onlar Hz. Peygamberi ve yanındakileri öldürmeyi planladılar. Bunun üzerine Cebrail (as) inerek, durumu Hz. Peygamber'e (a.s.v) haber verdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber (a.s.v) yanındakilerle beraber derhal dışarı çıktılar. Onlar "Tencerelerimiz kaynıyor." dediler. Hz. Peygamber (a.s.v) ise, onlara niyetlendikleri iş ile ilgili olarak kendisine vahiy geldiğini bildirdi. Ata, o Yahudilerin Hz. Peygamber'in (a.s.v) üstüne bir değirmen taşı veya bir kaya atma hususunda birbirleriyle istişare ettiklerini söylemiştir. Hatta o kayayı attıkları, ama Cebrail'in (as) o kayayı tuttuğu rivayet edilmiştir.) [Tefsir-i kebir.] Ancak İbni aşur, şöyle der: Bu gibi münferid olaylar "Ey iman edenler..." ayetin umumi mü'minlerin hitabına uymamaktadır.)

12- Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından (Musa [a.s] vasıtasıylasağlam)sözalmıştı. ve Biz onların içlerinden (her kabileden birer kişi olarak) on iki de nakib (emr olundukları şeyi ifa etmeye kefil, müfettiş) göndermiştik. (Ünlü lügat âlimi Zeccac, "en-Nekib" kelimesinin feiil vezninde bir kelime olup, bu kelimenin aslının "geniş delik" demek olan "ennakb" kelimesinden geldiğini söyleyerek, sözüne şöyle devam etmiştir: "Nitekim hallerini ve sırlarını adeta delerek ortaya koyduğu, izhar ettiği için "Falanca o topluluğun nakibidir." denilir. Faziletler

olan Ka'leb ibn Yefenne ile Efrayım ibn Yusuf'un kabilesinden olan Yuşa ibn Nun hariç hepsi sözlerini bozdular.) Ve Allah (onlara, Hz. Musa vasıtasıyla) şöyle buyurmuştu: "Şüphesiz ki Ben, sizinle beraberim. And olsun ki; Eğer gerçekten namazı hakkıyla eda ederseniz (şerait ve erkânına tamamen riayette bulunursanız, mali ibadetiniz olarak farz olan) zekâtı verirseniz, peygamberlerime iman edip, onlara yardım ederseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz (Allah yolunda harcama yaparsanız, Onun rızası için fakir kullarına, farz olmayan mali ibadet olan sadaka verirseniz) sizin kötülüklerinizi günahlarınızı mutlaka (onlarla) örteceğim (af ederim) ve sizi, şüphesiz altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. (Ayette geçen "Ben, muhakkak sizinle beraberim" sözü kime hitaptır? Bu hususta iki görüş vardır: a) Bu, nakiblere, temsilcilere hitaptır: b) Bu, israiloğullarının tamamına hitaptır. Bu iki mana da muhtemel olmakla beraber birincisi daha münasiptir. Zira zamir kendisinden önce zikredilenlerin en yakın olanına ait olur. Ayette geçen en yakın merci ise Nekiblerdir.) İşte sana! Artık bundan (bu ahid'ten) sonra içinizden kim inkâr ederse, muhakkak ki o düz ve dosdoğru yoldan sapıtmış olur." (Yani onlar Allah'ın kendilerine meşru kıldığı din demek olan müstakim yoldan sapmış olurlar "Buna göre eğer "Bundan önce de küfre giren kimseler de, dosdoğru yoldan sapmış olur denilirse, biz de deriz ki; Evet, amma şu var ki bundan sonra sapma, daha açık ve daha büyük bir cürüm ve sapış olur. Çünkü küfrün çirkinliği, nimetin büyüklüğü nispetinde artar. Binaenaleyh, nimet arttığında, o nimeti inkâr etmenin kabahati de o nispette artar.)

dinine, Müslümanlara zarar vermeyip İslam devletine cizye- haraç-verirlerse onları affet..." B) Bu ayet müfessirler arasında seyf- kılıç- ayeti ile isimlendirilen ve bu isim ile meşhur olmuş tevbe suresinin beşinci ayeti ile mensuhtur. Çünkü bu ifade, kafirleri affetmeyi ve onları bağışlamayı söz konusu etmektedir. Binaenaleyh bunun seyf- kılıç ayeti ile neshedildiğinde şüphe yoktur. Mensuh değildir-hükmü kaldırılmamıştır- diyenlere göre, ayetin şu şekilde iki izahı vardır: 1) Bu, "Onların günahlarından vazgeç, daha önce yaptıkları şeylerle onları hesaba çekme" demektir. 2) Biz, ayette geçen "içlerinden bir azı müstesna" ifadesini" "onlardan küfürleri üzere devam edip ama ahdinde sözünde duran kâfirler" manasına aldığımız zaman, bu ayeti şöyle anlarız: Bu Allah'ın ahitlerinde -sözlerinde- durdukları müddetçe onların küçük günahlarını, hatalarını bağışlamasını Hz. Peygamber'e bir ilahi emirdir. Hatta İbn-i Aşur, "bu Allah'ın (c.c.) Hz. Muhammed'i güzel ahlaka irşad etmeye yöneliktir. Dolayısıyla Beraat suresindeki ayetle neshedilmiştir demeye ihtiyaç yoktur." diye ifade eder. "illa kalilen" ifadesi bir istisnadır. Bu istisna ya "minhüm" zümirindendir. Yani "illa nasen kelilen minhüm" onlardan az bir kimseler müstesna ya da "haineten" kelimesindendir. Yani illa fiilen kalilen kaineri mınhüm" - ancak onlardan meydana gelen az fiilleri müstesna" şeklindedir.) **Muhakkak ki Allah, iyilik edenleri sever.** (Affettiğin zaman iyilik etmiş olursun. Allah Muhsin olanları-iyilik yapanları- Allah'ı görürcesine ibadet edenleri sever.)

14- (Yahudilerden ahd almış olduğumuz gibi,) "Şüphesiz biz nasara (Allah'ın dinine yardımcı)yız" diyenlerden de (böyle bir iddiada bulunan Hıristiyanlardan da sağlam) sözlerini almıştık; buna rağmen (onlar da) kendilerine yapılan nasihatlerden (özellikle en mühim ve İncil'de yazılan Hz. Muhammed'e iman etmeleri olan) bir nasip almayı unuttular (Terk ettiler, arka taraflarına atarak Nesturiye, Yakubiye, Melkaniye gibi yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Dolayısıyla iddia ettikleri gibi, Allah katında Allah Teâlâ'nın dinine yardımcılar sıfatıyla müttesif olmayıp, bilakis şeytanın yardımcıları olmuşlardır. Said Havva "Er-Resul" adlı kitabının son bölümünün iki yüz altmış beşinci sayfasında Hz. İsa (a.s) 'ın şöyle dediği kaydetmiştir: Size söyleyeceğim daha çok şeylerim var, fakat şimdi siz ona dayanamazsınız. Ama O hakikat ruhu gelince, size her hakikati anlatıp öğretecektir. Zira kendiliğinden söylemeyecektir. Allah'tan ne işitirse, öğrenirse onu söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni şereflendirecektir. Çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir.") [Yuhanna 16/12-16] (Ayrıca yunanca olup arapçalaştırılmış ve "Ahmet" "Muhammed" manasına yakın bir mana ifade eden aslı "Biriklitus" olan "Farklit" ismi geçiyor. İslam alimleri bununla Hz. İsa'nın(a.s.), Hz. Peygamberin (a.s.) gelişini müjdelemiştir diye delil getirmişlerdir. Eğer aslı "Baraklitus'dır" dersek manası: Teselli eden, yardımcı ve vekil olan demektir. Bu vasıflar da Hz. Muhammed'in (a.s.)vasıflarıdır. Ancak onlar başka manalara çevirisini yapmışlardır.) Bu sebeple kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin bıraktık. ("Eğreyna" kelimesinin manası

kımından bir fayda olmadığı için açıklamamıştır. Onun böyle davranmış olduğunun zikredilişinin faydası, Hz. peygamber (a.s.v)'ın onların gizledikleri her şeyi bildiğini bildirmektir. İşte böylece bu, ileride rezil olmasınlar diye, gizleme işini bırakmalarına bir sebep olmuş olur. Beyzavi'nin ifadesiyle, Peygamber (A.S.V.) dini yönden zaruret olmadıkça onların gizlediklerinin çoğunu açığa çıkarmazdı. Beyzavi'nin verdiği ikinci manası da şudur: "Onların çoğunu affedip onları kendi hatalarıyla, suçlarıyla cezalandırmazdı."İbrıi Aşur şöyle der. "afv" maddesinin manası şudur: Bir şeyin eseri kalmadığı, görülmediği zaman "Afa" deniliyor. Aynı zamanda "Afahu" demek görünen bir şeyi ortadan kaldırdı. demektir. "Afa an zenbihi" demek yani günahını setretti- gizledi demektir. Ayrıca İbn Aşur'un ifadesiyle buradaki "af", safh ve mağfiret manasında murad edilmiş olması da caizdir. Yani size dininizi beyan ediyor ve cehaletinizden meydana gelen suçlarınızı af ediyor, birçok günahlarınızdan göz yumup yüz çeviriyor.) Gerçekten size Allah'tan bir nur (Muhammed'i, İslam'ı) ve (ahkamı) açıklayıcı apaçık bir yüce kitap (Kur'an) geldi (Evet, Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin en büyük mucizesi olduğu apaçıktır. Zira H.z Peygamber ne bir kitap okumuş ne bir kimseden bir şey öğrenmiştir. Binaenaleyh onların kitabındaki gizlemiş oldukları sırları haber verince, bu bir gaybtan haber verme ve dolayısıyla da bir mucize olmuş olur. Veya hak ve batılı bilinceye kadar kendilerine gizli olan bütün dini şeyleri açığa çıkaran Kur'an geldi, manasını ifade eden "Kad caeküm nurun" ilahi ifadesindeki "nur" kelimesinden maksat, Hz. Muhammed'tir, dersek bu cümle "kad caeküm resuluna" cümlesindekinden

manasında olması caizdir diyorlar. Bunun bir benzeri, *"O kimseler ki Allah yolunda öldürülmüşlerdir; Allah (c.c.) onların amellerini asla zâyi etmeyecektir. Onlarımuhakkak (amellerinin mukafatı olan sonsuz cennetlere) hidayet edecektir..."* (Muhammed, 4-5) ayetidir. Buradaki hidayetten murad, İslam'a hidayet etmek olmayıp, Cennet yoluna hidayet etmek olduğu malumdur. Sırat-ı Müstakim, hak din demektir. Zira aslında hak -gerçek- tektir ve her yönden üzerinde ittifak edilendir. Batıl ise, birçok olup, hepsi de eğri büğrüdür.)

17- "And olsun ki;" Gerçekten Allah, o Meryem oğlu Mesih'in ta kendisidir!" demiş olan kimseler muhakkak kâfir olmuşlardır. De ki: «Öyleyse (Allah, sizin ilah olarak düşündüğünüz) Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini helak etmek isterse, Allah'a karşı kim en ufak bir şeye malik olabilir? (Kim Allah'ın fiillerinden herhangi bir şeyi defetmeye, O'nun istediği bir şeye engel olmaya kadir olabilir!?) Göklerin ve yerin ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkü (hükümranlığı) Allah'a aittir. (Kâinatı idare eden onda tasarruf sahibi ve ibadete layık olan ancak o'dur.) O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyla kadir'dir.

18- Yahudiler ve Hıristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları (O'nun rahmetine, rızasına yakınlığımız bir evladın bir babaya yakınlığı gibi) yız (veya peygamberlerinin Uzeyir ve Mesih'in) oğullarıyız (Keşşaf'ın ifadesiyle, onların batıl inançlarına göre Allahın oğulları olan Uzeyir ve Mesih'in taraftarlarıyız demek istemişlerdir) ve O'nun dostlarıyız! Dediler. (Yahudiler, Uzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu; Hıristiyanlar da Mesih'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia edip sonra da ikisinin kendilerinden olduğunu savununca, işte bu iddia sanki onların "Biz Allah'ın oğullarıyız." Demek yerine geçmiştir. Bunun bir benzeride, Cenab-ı Hakk'ın *"Muhakkak ki Sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar."* [Fetih, 10] ifadesidir. Evet, bila teşbih kralın akrabaları başka birisine karşı övünürlerken "Biz dünyanın hükümdarıyız, âlemin sultanlarıyız." derler. Onların bu sözlerinden maksat kendilerinin o melik ve sultan olan şahsın yakınları olduklarını belirtmektir. İşte burada da böyledir. Özet olarak Yahudi ve Hıristiyanlar, peygamber olan faziletli ebecdatları sebebiyle, kendilerini diğer insanlardan üstün görüyorlardı. Öyle ki, onlar "kibirlenerek, kendilerini büyük görme hususunda "Allah'ın evlatları ve dostlarıyız." deme noktasına varmışlardır. Alusi, bizim mealda zikrettiğimiz gibi onların bu sözünü şöyle yorumlar: "yani kendi dini üzere olduğumuz için O'nun rahmetine yakınlığımız bir evladın bir babaya yakınlığı gibiyiz" demek istemişlerdir. Bu onların kuru iddialarıdır. Hâlbuki ilahi dini yaşamaktan uzak bir millettir." Merağı şöyle der: Bu "oğullar" lafzı "Metta" incilinde meleklere ve salih müminlere mecazi anlamda kullanılmıştır. Nitekim Hz. Mesih'ın (a.s.) Tur-ı Sina dağında şöyle hitap ederek vaaz vermiştir: "Selamlaşmayı yapan salih kimselere müjdeler olsun. Zira onlar Allah'ın oğulları ile

geliriz. Mesih azabına maruz kalanlar Hz. Peygamberin zamanındaki yahudiler değillerdir. Evet, her ne kadar Hz. Peygamber zamanında bu hitaba muhatap olmuş olan Yahudilerden önce yaşamış olan Yahudiler ise de, ancak ne var ki, bunlar da öncekilerin cinsinden olunca, azabın bunlara nisbet edilmesi yerinde olmuştur. Zira onlar, "Allah Teâlâ'nın bize azap edeceğini kabul etmiyoruz" diyorlardı. İşte bunun için en güçlü delil Hz. Peygamber'ın (s.a.v.) onlar hakkında vücud bulmuş meydana gelmiş bir şeyle delil getirmesidir. Allah'ın Resulü Cenab-ı Hak'ın emriyle onlara dedi ki, peki ya niçin Allah sizi günahlarınızla cezalandırıp duruyor? Esaretlere mi düşmediniz? Nimetleri, devletleri mi zayi etmediniz? Mesıhlara mı uğramadınız?) Bil'akis siz, O'nun yarattıklarından birer beşersiniz (Derisi çıplak, kabili idrak, akıl sahibi insansınız)» (O,) dilediği kimseyi (hikmetine binaen kendi lütfündan) mağfiret eder, dilediğini (hak ettiği üzere) azap eder. Göklerin ve yerin ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır. (Bu cümlenin ikinci kez zikredilişi onların iddialarını reddetmeyi tamamlamıştır. Zira her varlık Allah'ın kulu, mahlûku olup onun mülkü ve tasarrufu altındadır, dilerse diriltir, dilerse öldürür, dilerse var eder, dilerse yok eder; hiç kimsenin, Allah'ın kendisini bağışlamasını gerektiren bir hakkı bulunmamaktadır. Ve yine O'nun üzerinde hiç kimsenin, kendisine azab etmesine mani olacak bir hakkı yoktur. Ama tersine mülk ancak O'nundur. O' istediğini yapar dilediğine hükmeder." Bu ayet-i kerime Peygamber(s.v.a)'in Yahudileri Allah'ın azabından korkutarak, İslamiyet'i tebliğ ettiği zaman onlar "Biz Allah'ın evlatları ve dostlarıyız" dediler. Razi'nin ifadesiyle, bu sözlerinden maksatları, Allah'ın onlara en mükemmel biçimde merhamet edip kendilerine inayette bulunması demektir. İşte bu-

Bu hesapların farklı farklı oluşu, her halde Şemsi-güneş ve kameri-ay senelerin hesaplanmasından ileri gelmiş olduğu ihtimalı kuvvetlidir. Aralarında dört peygamberden bahsediliyor. Razi'nin ifadesine göre, bunların üçü Beni İsrail'den olup, sadece birisi Araplardandır ve bu da Halid İbni Sinan el-Absi dir. Fakat Alusi şöyle der: Onlardan üç zatlar Peygamber olmayıp, Hz. İsa'nın (a.s) elçileri idiler. Yani o üç zatın asrımızda kullandığımız ve tabiri caiz ise, dini misyoner olduklarını söylemek daha sıhhatlidir. Nitekim Allah'ın izniyle Hz. İsa (a.s) tarafından irşad için gönderilmeleri, Cenab-ı Hakk'a nispet edilerek şöyle buyrulmuştur. *"O vakit onlara o iki (elçi) yi göndermiştik de o ikisini yalanladılar, bunun üzerine (Onları) üçüncü (bir elçi) ile takviye ettik de (onlar) "Gerçekten biz size gönderilmiş elçileriz" dediler".* (Yasin 14) Peygamber (S.A.V.)'in Halid Bin Sinan'ın (a.s) hakkında "O bir peygamberdi, ne yazık ki kavmi onu heder ettiler" buyurmuştur. Konevi şöyle der: "Bu zat, Ashabür-Ress denilen Semud kavminden bir taifaya gönderilen bir peygamberdir, fakat kavmi onu yalanladılar" [3/323 Dersaadet] İbni Manzur'un ifadesiyle; "kavmi onu duvarı örülmemiş kuyu manasındaki Ress'in içine gömüp sakladılar ve orada vefat edinceye kadar beklettiler." Zaten Peygamber (a.s.v) "Benim ile Hz. İsa (a.s) arasında herhangi bir peygamber gelmemiştir." buyurmuştur. Alusi bu husus-ta şöyle bir açıklama yapmıştır: "peygamber (s.a.v)'ın bahsettiği ve Konevi'nin ifadesiyle, "Ress" denilen kuyunun ehline gönderilen peygamber olan Halid Bin Sinan'a gelince, kimisi peygamber olduğunu ispatlamıştır, ancak bu zat Hz. İsa(A.S.)'dan önce gönderilen bir peygamber idi" Beyzavi'nin haşiyesi olan Eş-Şihab da: "O zat peygamberlerden olduğunu söylemiş, ancak Hz. İsa (a.s.) dan önce peygamber

daha önce Kıbtilerin elinde esir iken, hür oldular, bağımsız oldular.) Âlemlerden hiçbirine vermediğini size verdi. (Fahr-ı Razi şöyle der: Allah Teâlâ onlara pek büyük ikramlar tahsis etmiştir. A- Allah(c.c) Onlar için Kızıldeniz'i yarmıştır. B-Onların düşmanlarını yok etmiş ve onları düşmanlarının mallarına varis kılmıştır. C-Cenab-ı Hak, onlara gökten kudret helvası ve bıldırcın eti indirmiştir. D-Allah onlar için taştan tatlı sular çıkarmıştır. E-Bulutları, onlar üzerine gölgelik yapmıştır. F-Hiçbir kavimde, onlardaki gibi peygamberlik ve saltanat bir araya getirilmemiştir. G- Onlar, o günlerde Allah'ı bilen âlimlerin ta kendileri, Allah'ın gerçek dostları ve dinin yardımcıları idiler. Ne yazık ki sonraları bozuldular.)

21- "Ey kavmim! Allah'ın size (iman ve itaatte bulunmanız şartıyla mülk olarak değil de içinde ikamet etmek üzere bir mesken, vatan olarak Levh-i Mahfuz'da) yazdığı arz-ı mukaddes'e girin! (orasını işgal etmiş olan kâfir zorbalarla savaşarak onları oradan uzaklaştırın) ve gerisin geri ardınıza dönmeyiniz (imansızlık yapıp mürted olmayınız. Hz. Musa ilahi vahy alarak onlara hitaben dedi ki:) yoksa (dünya ve ahirette) zarara uğramış kimseler olursunuz." (Arz-ı Mukaddes: Peygamberlerle mübarek kılınmış, temiz demek olup, neresi olduğu hususunda ihtilaf vardır: Alusi'nin ifadesine göre, İbn Abbas ile Süddi, Kudüs'tür, demişler. Zaten Keşşaf da: "Yani Beytul- makdıs'ın-Kuds-ı şerifin arazisi demektir" diye tefsir etmiştir. Vaktiyle birçok peygamberlerin, mü'minlerin karargâhı olduğundan bu "mukaddes" namı almıştır. Mucahid, Tur ile etrafındaki olan yerlerdir, demiştir: Müfessirlerimiz şöyle de derler: Rivayete göre Hz. İbrahim (as) Lübnan Dağı'na çıktığı zaman, Allah Teâlâ "Bak gözün nereye kadar yetişirse, orası mukaddestir ve zürriyyatine mirastır. Buyurmuştur. İşte bu, Tur ve

boslu olduğu zaman hurma ağacına benzetilerek "Recülün Cebbarün" denilmektedir. Ferra denilen alim şöyle der: "Şu iki kelimenin dışında "efaale" babından feaal vezninde başka bir kelime duymadım. Bunlar ecbere'den gelen cebbar kelimesi ile idrak etti manasındaki "edreke" fiilinden gelen çok idrak eden manasındaki "derrak" kelimesidir.") Ve onlar oradan (başkalarının onlarla savaşmaları ile) çıkmadıkça (veya herhangi bir sebeple Allah onları oradan çıkarmadıkça) biz oraya asla girmeyeceğiz. Oradan çıkarlarsa biz de (oraya) gerçekten girecek kimseleriz" dediler. (Böylece Allah Teâlâ'nın emrine karşı geldiler, cihattan imtina ettiler.)

23- (Düşmanlardan değil de, Allah'tan) Korkanlardan, Allah'ın kendilerine (iman, azim ve sebat ile) nimet verdiği (emre uymayı nasib ettiği Hz. Musa'nın, O zorbaların ahvalini araştırmak için gönderdiği on iki kişiden) iki adam (Efrayım kabilesinden Yuşa bin Nun ile Yahuza kabilesinden Kaleb bin Yefenne) şöyle dedi: "Onların üzerine o (şehrin) kapı(sın) dan ansızın girin! İşte oraya bir girdiniz mi artık şüphesiz siz galip kimselersinizdir. Eğer gerçekten mü'minler iseniz, o halde Allah'a tevekkül edin! (Çünkü iman her işte Allah'a güvenmeyi gerektirir. Yani Allah-u Teâlâ, size yardım edeceğini va'd edince, size karşı tarafın çok kuvvetli olup, cüsselerinin de çok büyük olmasından dolayı korkuya kapılmanız uygun düşmez. Tam aksine her şeye kadir bir ilahın varlığına ve Hz. Musa'nın da peygamberliğine, doğruluğuna inanmış iseniz, bu ilahi yardımın sizin için tahakkuk etmesi hususunda Allah'a tevekkül etmeniz, kudretine dayanmanız, güvenmeniz gerekir.)

24- (İsrail oğulları:) "Ey Musa! Doğrusu biz, (onlar) orada bulundukları müddetçe oraya ebedi olarak asla girmeyeceğiz. Onun için sen Rabbinle git; artık (onlarla) ikiniz savaşın; doğrusu biz, (onlarla harb etmektense) burada (bu Tih sahrasında) oturacak kimseleriz" (bir adım ileri atmayacağız) dediler. (Bu hadisenin anlatılmasından maksat, o Yahudilerin, eskiden beri Allahın Peygamberleriyle nedenli edep dışı münakaşaya girdiklerini, onlara buğzedip, muhalefette bulunduklarını açıklayıp ortaya koymaktır.)

25- (Hz. Musa kavminin inatçı, cahilane edep dışı sözlerini duyunca, kemali teessüf ve teessürle münacata başladı.): "Rabbim! Şüphe yok ki ben, (senin dinine yardım için) kendimden ve kardeşimden başkasına hakim olamıyorum; bu sebeple bizimle, bu fasıklar (hak yolundan çıkmışlar) topluluğun arasını ayır" dedi. (Yani hak ettiğimiz şey sebebiyle bizim lehimize, onların hak ettikleri sebebiyle de onların aleyhine; herkesin müstahak olduğu şey ne ise onunla hükmetmen suretiyle aramızı faslet, bizi birbirimizden ayır. Bu onlar için bir beddua demektir. Keşşaf'ın verdiği ikinci mana şöyledir: "Bizi onlardan uzaklaştır, onlarla birlikte bulunmaktan kurtar" şeklinde olması muhtemeldir. Bu Cenâb-ı Hakk'ın *"Rabbim beni o zalimler güruhundan kurtar"* [Kasas, 21] şeklindeki buyruğu gibidir. Ayette geçen "Ehi" kelimesinin irabı hususunda, o kelimenin hem merfu- ötreli- hem de mensup -üstünlü- olması olabilir. Bu kelimenin merfu oluşu, şu iki sebepten dolayıdır: a) bu kelime " inni" lafzındaki ya harfinin mahalline atıftır. Çünkü ondaki "ya" kelimesi aslında mübtedadır. Buna göre ifadenin takdiri " ene la emliku illa nefsi ve ehi kezaliike" yani "Ben ancak kendime sahip olabilirim; kardeşim de böyledir" şeklindedir. Hak Teâlâ'nın *"Allah ve Resulü, müşriklerden artık katiyyen uzaktır"* [Tevbe, 3] ayeti de böyledir. b) Bunun,

kadar kalabalık bir topluluğun böylesine küçük bir çölde kırk yıl kaldıkları halde içlerinden hiç birisinin oradan çıkmak için bir yol bulamaması nasıl düşünülür? Hz. Musa ile Hz. Harun (a.s) da çölde onlarla beraber idiler. Fakat onlar için o, Hz. İbrahim (a.s)'ın ateşi misali bir zevk-sefa yeri oldu. Asi olan İsrailoğulları için de kötülüklerine karşılık bir ceza olarak oldu. Kırk yıl orada sıkıntı çektiler. Daha sonra Hz. Musa'nın (a.s), kız kardeşinin oğlu olan Hz. Yuşa onun öncü birliklerin başında iken o zorbalarla savaştı. Onları yenerek kuds-i şerifi feth etti. Bir rivayete göre de Hz. Harun çölde vefat etti. Hz. Musa da ondan bir yıl sonra yüz yirmi yaşında iken onun duasıyla mukaddes toprağa bir taş atışı miktarınca Allah Teâlâ tarafından yaklaştırıldı ve orada vefat etti. Fakat İbni Aşur şöyle der: Hz. Musa (a.s) Ürdün nehrine yakın Nibo dağında vefat etti ve orada da defnedildi ve kabrinin yeri bilinmemektedir. Keşşaf ile Beyzavi' nin ifadesiyle Hz. Yuşa, Hz. Musa'dan (as) üç ay sonra Eriha'ya -Kudüs'e- girdi. Orayı zorbalardan kurtardı. Fakat Alusi ise, şöyle der: Hz. Musa (as) kırk yıl kaldıktan sonra yeni nesil ile beraber, ordusunun öncü kuvvetinin başında iken mukaddes toprağa girdiler ve o zorbalarla savaşarak orayı fethettikten sonra, Allah'ın dilediği bir müddet yaşadıktan sonra, orada vefat etti." Bu çeşitli rivayetleri naklettikten sonra şu kanaate varmak mümkündür: Kuds-ı Şerif mevkine ve Şam diyarına tam giriş her ne kadar Hz. Yuşa zamanında olmuş ise de, ilk harekat başlatan ve zorbalarla savaşıp onları mağlup eden şehrin kapısından ilk giriş Hz. Musa'nın (a.s) zamanında vaki olmuş olduğu anlaşılmaktadır. İbn Atiyye gibi müfessirlerin ifadesine göre yirmi yaşından küçük olanların dışındakilerin hepsi de çölde öldüler.) Bu yüzden o fasıklar topluluğuna üzülme!" buyurdu. (Hz. Musa (a.s) kavmine beddua ettiğinde, O, bu duasıyla bu tür bir azabı kastetmemişti.

çıkmasından sonra bile "Teslis" akidesine sapmışlardır. Bu da sırf Hz. Muhammed'e haset etmelerinden kaynaklanmıştır. Daha sonra Hz. Musa'nın (a.s.) zorbalarla muharebe etmesi ve kavminin küfürde diretip, isyanda ısrar etmesinden bahsedilerek Hz. Adem'in iki oğlunun kıssasından, onların birisinin kurbanının Allah tarafından kabul edilmiş olmasından diğerinin hased etmesine sebep olup, kurbanı kabul edilmeyen, kurbanı kabul olunanı öldürdüğünden bahsedilmiştir. İşte bütün bu kıssalar, Allah'ın nimet vermiş olduğu kimselere hased edildiğine delalet etmektedir. Dolayısıyla bu kıssaların zikredilmiş olması, yahudilerin peygambere tuzak kurmayı ve onu çeşitli sıkıntı ve belalara düşürmeyi kafalarında kurmuş olmalarından ötürü, Allah tarafından Hz. Muhammed'i bir teselli olmuş olur. Aşağıdaki ayetle de toplumun daha çok ciddi bir eğitime ve saldırganları durdurabilecek ağır müeyyidelere muhtaç bulunduğu hatırlatılıyor. Ayrıca ehl-i kitap da sırf haset ve kıskançlıktan dolayı Hz. Muhammed'e (a.s.v) inanmadılar, peygamberliğini inkâr ettiler. Allah (c.c) onlara, Hz. Âdem'in oğlunun haberini ve kıskançlığının onu kötü bir neticeye sürüklediğini haber vermiştir ki, bundan maksat, kullarını, özelikle Yahudileri kıskançlıktan sakındırmaktır. Yani babasının büyük bir nebi, beşerin ilk babası olduğu halde, oğluna hiçbir fayda sağlayamadığı gibi, Yahudi ve Hıristiyanlara da, küfürlerine karşılık kendilerine peygamber soyundan olmaları, hiçbir fayda temin etmez. "Âdem'in iki oğulları..." ifadesi hakkında müfessirler şöyle demektedirler: Bunlar, Hz. Âdem'in sulbünden olan iki oğludur ki, bunlar arasında meydana gelen münakaşa hususunda şu iki görüş ileri sürülmektedir: A- Habil'in bir sürüsü vardı. Kabil ise ziraatçı idi. Onlardan her biri, Allah'a birer kurban sundu. Habil sürüsü içindeki en güzel koyunu seçip, kurban olarak sundu. Kabil ise ekininden en

içtihadındır."dedi. Bunun üzerine Hz. Âdem (a.s) bu iki oğluna birer kurban sunun. Kimin kurbanı kabul olunursa o kızla onu evlendiririm dedi. Onlar da birer kurban sununca Allah Teâlâ Kabil'inkinin değil de, Habil'in kurbanı üzerine bir ateş göndererek kabul ettiğini gösterdi. Dolayısıyla Kabil, kıskançlığından dolayı Habil'i öldürdü. Böylece yeryüzünde ilk cinayet işlendi.) Diğeri (Habil) ise: "Allah ancak takva sahiplerinden (amellerini kâmil manada) kabul buyurur" dedi. (Yani senin kurbanın kabul edilmeyişi benim suçum değil, bilakis takvayı terk ettiğindendir. Çünkü amellerin kabulü için takva şarttır. Razi takvayı şöyle açıklar: Takva birçok şeyi ifade eder. A- İnsanın, yaptığı ibadetlerde kusur edeceği endişesi ve korkusuna düşerek elinden geldiği nispette kusurlardan korunması B- İnsanın yaptığı taatleri, Allah rızasını istemenin dışında, herhangi bir maksat için yapmaktan kaçınması C- İnsanın ibadetlerinde Allah'tan başkasının ortak olmasından ittika edip, korkmasıdır. İbni Aşur diyor ki, kabil verdiği kurban ile Allah rızasını değil de iftiharı kastetmişti. Dolayısıyla verdiği kurbanın kabul edilmeyişi, yaptığı amelin ihlâsa dayalı olmadığına delalet etmiştir. ve ekledi:)

28- "Andolsun ki, eğer beni öldürmek için bana elini (kötü bir niyetle) uzatsan (bile) ben seni, öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. (Yani seni öldürmek için sana elimi uzatmam. Elimi sana ancak kendimi sana karşı müdafaa için kaldırırım. İlim ehli şöyle der: İnsan kendisini müdafaa ederken, önce ehveni ile işe başlayıp, derece derece ilerlemesi gerekir. Kişinin kendisini müdafaa için ilk planda karşısındakini öldürmeye niyetlenme hakkı yoktur. Ancak karşısındakini öldürerek kendisini kurtarabileceği kanatına varırsa o zaman onu öldürmesi caizdir.) Şüphesiz ki ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." (İbni Aşur şöyle der: Bu ilahi buyruk, delalet ediyor ki, o devirde

tiğimiz gibi Hz. Osman (r.a.) da bunu yapmıştır. [Et-Tahrir vet-Tenvir] Evet, haksız olarak bir Müslüman diğer bir müslümanı öldürmeye azm ederse elbette katil mesabesinde olur. Dolayısıyla cehennemlik olur. Demek ki, Habil, çeşitli emarelerden dolayı Kabil'in kendisini öldüreceğini anlamıştı da bu sözü, ona bir nasihat ve vaaz olsun diye söylemişti. Bundan maksat, kasten adam öldürmenin çirkinliğini, Allah'ın yasakladığı büyük bir günah olduğunu Kabil'in kalbine sokmaktı. Ne yazık ki, Kabil bu nasihati kabul etmedi ve dünyada ilk katil, özellikle de kardeş katili oldu.)

29- "Doğrusu ben, (yapmak istediğin kötülüğe karşılık) istiyorum ki, (sen,) kendi (öldürülmemden önce işlediğin ve kurbanın kabul edilmemesine sebep olan Allah'ın hükmüne rıza göstermeme) günahın ile benim (öldürülme) günahımı da yüklenesin de ateşin ehlinden olasın! İşte Sana! Zalimlerin cezası ancak budur!" (Bu ifade ile ilgili iki soru vardır: Birinci soru: Cenab-ı Hak *"Hiç bir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez."* [İsra, 53] buyurmuştur. Öyle ise nasıl olur da, katilin, öldürdüğü kimsenin günahını da yüklenmesi düşünülebilir? Buna İbn Abbas (r.a) şöyle cevap verir: Bunun manasının, "Sen, hem beni öldürme günahını, hem de beni öldürmezden önce işlediğin günahları yüklenirsin." İkinci soru ise şudur: İnsan bizzat kendisi Allah'a isyan etmesini istemediği gibi, başkasının da Allah'a isyan etmemesini istemesi gerekir. O halde Habil niçin öyle dedi: Buna da şöyle cevap verilmiştir: Habil, Kabil'e vaaz-u nasihatte bulunarak, "Eğer sen bu nasihata rağmen, bu büyük günahı işlemekten vazgeçmezsen, mutlaka beni öldürmek için habersiz olduğum ve kendimi müdafaa edemeyeceğim bir anımı gözetlersin. İşte bu durumda beni öldürmene karşılık kendimi müdafaa etmem, ancak sen beni öldürmeden önce, kendimi müdafaa, etmem için benim seni öldürmem

kendisine itaat eder hale getirmiş olur. Mutezile şöyle demiştir: Bu hoş göstermenin, süslenme nefse nispet edilmiştir. Demek ki, insan kendi fiilini yaratır. Ehl-i Sünnet buna şöyle cevap vermiştir: Fiiller sebeplere isnad edilir. O sebeplerin yaratıcısı da Allah olduğuna göre, o halde bütün fiilleri yaratan da Allah Teâlâ'dır.) Bu yüzden (hem dünyada, hem de ahirette) hüsrana uğrayanlardan oldu. (Onun dünyada ziyan etmesi, ebeveynini-anne ve babasını kızdırması ve kıyamete kadar zihinlerde kötü bir kimse olarak kalmasıdır. Ahiretteki ziyanı ise, onun çok büyük cezaya duçar olmasıdır. Böylece dinini de dünyasını da kaybedenlerden oldu.)

31- Sonra Allah, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Kabil, Habil'i koyunlarını dağlarda güderken yattığını görür, Beyzavi'nin ifadesiyle Hira dağın akabesinde-sarp yolunda görür. Bir görüşe göre de Basra'da ulu caminin yerinde onu görür ve yirmi yaşında iken onu öldürdü. Alusi'nin ifadesiyle de: Bir gün dağlarda davarları, güderken uyku halinde onu gördü ve mezkûr yaştayken başına bir taş vurarak öldürdü. Bu öldürme şeklini de şeytan ona şu şekilde öğretti: iblis ona göründü, eline bir kuş alıp onun başına taşla vurarak öldürmüş, bu vaziyet de kabile göründü. Böylece Kabil, adam öldürmeyi şeytandan öğrenmiş oldu. İşte bu ilk ölü olduğu için ne yapacağını bilemedi. Bunun üzerine Allah iki karga gönderdi. Derken bu kargalar dövüşmeye başladılar. Neticede biri diğerini öldürerek gagası ve ayaklarıyla onun için bir çukur kazdı ve öldürdüğü karganın cesedini o çukura attı. İşte Kabil de böylece kardeşinin nasıl defn edeceğini kargadan öğrenmiş oldu.) Bunun üzerine (Katil kardeş): "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz mi kaldım?" dedi. Böylece (bunu bilmediğinden kardeşinin cesedini bir ciraba –azık saklanan deriye- koyarak, bir müddet yanına taşıyıp

lidemize söylemesiyle olmuştur. Onun ikizi yoktu ve tek olarak dünyaya geldi. "Şis" kelimesi Süryanice olup Arapça manası Allah'ın bağışı demek olan "Hibetullah"tır. Ona Allah (c.c) tarafından elli suhuf -kanunname- verildi. Hz. Nuh onun torunlarından idi. Kurtubi'nin ifadesine göre, Habil öldürülmeden önce yeryüzünde canavarlarla, kuşlar evcil hayvanlar gibi zararsız olup, insanoğlu ile arkadaş olup onlardan kaçmıyorlardı. Fakat Kabil Allah indinde müstahak olduğu şey üzerine olsun, Habil'i Allah'ın rahmeti üzerine olsun öldürünce, kuşlar havaya uçtular, vahşi hayvanlar çöllere düştüler. Canavarlar da ormana kaçtılar. İbn Abbas'ın (r.a) rivayetine göre Hz. Âdem Mekke-i Mükerreme'de iken Habil öldürülünce yiyeceklerin rengi değişti, meyveler ekşidi, sular tuzlu oldu, acılaştı, tatlılığı kayp oldu. Yeryüzü toz dumana büründü. Bunu gören Hz. Âdem (a.s) "yeryüzünde büyük bir hadise oldu."dedi. Hindistan'a dönünce baktı ki, Kabil, Habil'i öldürmüş ve bunun üzerine ağıt yaktı. Bu ağıt Hz. Âdem'in (a.s) vasiyeti üzerine Hz Şis (a.s) tarafından muhafaza edilerek ta Kahtan oğlu Yarub zamanına ulaştı. Yarub da onu aslı olan Süryaniceden düz yazı halinde iken Arapçaya şiir olarak çevirdi ve o çevirisini yaptığı Arapça şiirin Türkçe anlamı şöyledir: "Ülkeler ve üzerinde olan her şeyler değişikliğe uğradı. Artık yeryüzü toz dumana boğuldu, çirkinleşti. Tad ve rengi olan her şeyin tadı ve rengi bozuldu ve artık neşe bakımından güzel yüz azaldı, neşe kalmadı." Demek ki, Kurtubi'nin ifadesiyle, Hz. Muhammed (a.s.v) şiirden, şairlikten men edildiği gibi diğer peygamberler de şiirden menedilmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Âdem (a.s) şiir olarak ağıt yakmamış, ancak Süryanice normal olarak öldürülen oğluna düz bir dil ile ağıt yakmış, mersiye yapmıştır. Ya'rub denilen zat da Hz. Âdem'in (a.s) ağıtını arapça olarak şiire çevirmiştir.)

32- İşte sana! (ey Muhatap!) Bundan (bu hadisede bahsedilen ve haram olan öldürme sebebiyle meydana gelen çeşitli zararlardan) dolayıdır ki (biz öldürme suçunu çok işlemeyen daha önceki ümmetleri elçilerimizin vasıtasıyla sözlü olarak adam öldürmekten men ettik. Bu cürümü çokça işleyen, peygamberleri dahi şehit eden) İsrailoğulları'na (Tevrat'ta) şöyle yazdık: "Kim, bir can mukabilinde (kısas olunma gibi haklı bir gerekçe olmaksızın) veya yeryüzünde bir fesat (yol kesicilik, irtidad-imandan sonra küfre dönmek, şirk gibi, bozgunculuk) çıkarmaya karşılık olmaksızın (ölüm cezasını gerektiren bir suçu olmadığı halde haksız yere) bir nefsi öldürürse o takdirde gerçekten sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. (Yani nasıl ki, bütün insanların öldürülmesi herkesçe çok büyük ve korkunç bir suçtur. Allah'ın (c.c) gazabına ve azabına sebep olur, aynı şekilde tek bir insanın öldürülmesi de öyledir. Binaenaleyh bu ifade ile asıl kasd edilen, her ikisinin de büyüklük ve vehamet bakımından birbirine benzediğini ortaya koymuştur. Büyüklüğün miktarı bakımından birbirine denk olduklarını beyan etmek değildir. Şunu da bilmemiz gerekir ki, bir kimse, Müslüman bir kişiyi öldürmeyi mubah sayarsa küfre girdiği gibi, birçok kişiyi öldürmeyi de mubah sayan küfre girer). Kim de onun (bir insanın) hayatını (yangın, boğulma, açlık, şiddetli soğuk ve şiddetli sıcak gibi öldürücü ve yok edici şeylerden) kurtarırsa o takdirde sanki bütün insanların hayatını kurtarmış gibidir. (zira bin kişinin hayatını kurtarmak Allah'ın rızasına mucip olduğu gibi, bir kişinin hayatını kurtarmak da Allah'ın rızasına muciptir. Ehl-i sünnet âlimlerimiz şöyle demişlerdir: Allah'u Teâlâ'nın hükümlerinin bazı sebep ve illetlere bağlı olduğunu söylemek birkaç yönden imkânsızdır. Onlardan şu maddeyi kaydedelim: Sebep eğer kadim ise, o zaman sebebe bağlı hükmün de kadim olması gerekir. Eğer muhdes –yeni peydah – olmuş ise, onu başka bir sebebe bağlamak gerekir ki, bu takdirde de teselsül gerekir. Bu da imkânsızdır. Evet,

çoğu bundan sonra, yani peygamberlerin gelişinden ve onlara öldürmeyi haram kılışımızdan sonra, yine de haddi aşmışlardır. Yani, adam öldürmenin büyük bir suç olduğuna aldırış etmemişlerdir.)

33- Allah ve Resulüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya (hak düzeni bozmaya) çalışanların (Müslümanların yollarını kesip canlarına, mallarına musallat olanların) cezası, ancak (birini öldürmüşlerse, kendilerinin de) öldürülmeleri veya (malını da alarak öldürmüşlerse onları sağ olarak veya öldürüldükten sonra ibret olsunlar diye) asılmaları (Hanefi ile Malikiye göre sağ olarak asılıp, süngü ile vücutlarına dürtülerek öldürülürler veya cinayet işlemeyip sadece mallarını zorla almışlarsa yol emniyetini ihlal edip insanları korku içinde bıraktıkları için) elleri ile ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya (tehditle insanları korkutmuşlarsa bulundukları) yerden sürgün edilmeleridir! Bu (cezalar), dünyada onlar için büyük bir (alçaklık,rezillikve)rüsvaylıktır. Ahirette ise onlar için (pek) büyük bir azap vardır! (Alusi diyor ki, burada iki hak vardır: biri kul hakkı diğeri ise Allah hakkıdır. Çünkü ilahi hududa tecavüz vardır; Cenab-ı Hakk'ın hakkı yani ona karşı gelmenin, ısyanın dünyadaki verilen ceza ile ödenmiş olur, fakat kul hakkı dünyadaki verilen ceza ile düşmez." Dolayısıyla ahirette cezası verilecektir. Kimisine göre de: Bir kimse dünyada yaptığı suçun cezasını çekerse, ahiretteki cezadan kurtulmuş olur; fakat Alusi bu ayete dayanarak bu görüşü tasvip etmiyor. Allah'a ve Resulüne harb açanların manası şudur: "Allah'ın hükümlerine ve Resulünün ahkâmına muhalefet eden, yeryüzünde fesat çıkarıp, düzeni bozmak için koşuşturanların cezası, şöyle şöyledir..." Beyzavi de: "Yani Allah'ın dostları ile Resulüllahın dostları olan Müslümanlarla savaşanların cezası şöyle şöyledir..." diye tefsir eder. Allah ile muharebe etmek mümkün değildir. Binaenaleyh bu kelimeyi Allah'ın dostları ile savaş edenler manasında olması gerekir. Fakat peygamberlerle muharebe etmek mümkündür. Nite-

olması gerekir. Binaenaleyh kim sadece öldürürse o da öldürülür, kim hem öldürür hem de mal alırsa, hem öldürülür hem de asılır; kim sadece mal alırsa sağ eli ile sol ayağı çaprazlama kesilir; kim de yolculara korku salar ve mal almaz ise, sürgüne gönderilir" fakat imam-ı Azam (r.h) gibi zatlara göre sürgünden maksat hapsetmektir. Zira öylelerin gidecekleri başka İslam ülkesinde de Müslümanları rahatsız etmeleri söz konusudur.)

34- Ancak, (siz) kendilerini ele geçirmezden önce tevbe edenler müstesna. Artık biliniz ki şüphesiz Allah Gafur (çok bağışlayan)dur, Rahim (çok merhamet eden)dir. (Yol kesicilere uygulanması gereken cezalar anlatılınca, Allah (c.c) yakalanmazdan önce tevbe ederleri istisna etmiştir. Bu husustaki fetva şudur: Allah'ın hukuku ile ilgili hükümler, tevbeden sonra düşer. Fakat kulların hukuku ise düşmez. Bir de şayet yakalanmadan, hâkimin huzuruna getirilmeden önce halisane tevbe ederlerse o yol kesicilerin, eşkıyaların tevbeleri kabul edilir, gaye bozgunculuğu ortadan kaldırmaktır. O gibi asileri Allah ile Resulünün dostları ile savaşmalarından vazgeçirmektir. Dolayısıyla Al-lah'ın hakkı olan had cezası düşmüş olur. Fakat kul hakları düşmez; aldıkları malların tazmini keza, öldürme, yaralama gibi hak-hukuk düşmez. Binaenaleyh yol kesenler, eğer bir kimseyi öldürmüş olur da, yakalanmadan önce tevbe ederlerse, öldürülenin yakınları o kimsenin kısas edilmesini isteyebilir veya onu af edebilirler yani ancak hak sahiplerinin affetmesiyle affa uğrarlar. Ama yakalandıktan sonra tevbe ederlerse tevbeleri kabul edilmez. Zira öylelerin tevbeleri halis olmayıp sırf cezadan kurtulmak için yalandan bir tevbe olma ihtimali söz konusudur. Dolayısıyla onlara gereken ceza uygulanır. Fakat Şafii (r.h.) şöyle demiştir: "O kimsenin, tevbesi sebebiyle Allah'a ait olan her türlü ceza düşebilir. Çünkü Maiz (r.a.) recim edilirken tevbesini ilan etmiştir, açıkça tevbe etmiştir. Sahabe (r.a.) recmini tamamlayınca, açıkça tevbe ettiğinin haberini Peygamber'e (a.s.v) ulaştırdılar. Bunun üzerine

ve nihayet dua neticesinde gözleri açıldı." [Tac. C.1 s.319 = Beyrut /Lübnan]

Aynı eserin dipnotunda şöyle denilmektedir: "Bu gibi sahih hadisler delalet ediyor ki, salih insanlarla da tevessül etmek caizdir. Hatta bela ve musibetlerde matlup ve makbuldür. Zira Salih amellerle tevessül caiz olduktan sonra, Salih amelleri işleyen insanlarla tevessülde bulunmak haydı, haydı caiz olmalıdır. Çünkü Allah (c.c) kutsi hadiste şöyle buyurur: "Beni ne gök, ne de yer, içine almaz. (Yani Allah için yer, zaman söz konusu değildir. Öyle şeylerden münezzehtir-uzaktır.-) *Ancak beni mü'min kulumun kalbi içine alır.* (Yani kulum beni kalben zikr ediyor, devamlı beni kudretimin azametiyle, rahmetimle, anıyor, benim sevgim, saygım mü'min kullumun kalbindedir)" O halde mü'min olan insan özellikle sorumluluğunun bilincinde olan Salih kimse Allah indinde daha kıymetlidir. Şevkani şöyle der: "Allah'ın rızasına ulaşmak için peygamberlerle Allah'ın salih kulları vesile kılmak caizdir. (El mevsuatül fıkhiyye 14/158) Ancak şu inançla olmalıdır: Hakiki faiil Allah olup, veren O, alan O, istediği olur, istemediği olmaz." Hz. Ömer peygamber (a.s.v)'den "Ben Umreye gidiyorum" diye izin isterken, Allah Resulü (s.a.v): "Ey kardeşcağızım beni de duadan unutma!" diye buyurdu. Hz. Ömer şöyle dedi: "Bu kelime beni o kadar sürura boğdu ki, şayet dünya ve içindekiler benim olsa, bu kelimenin beni sevindirdiği kadar sevindirmez" Yine aynı eserde Resulüllah: "Siz ancak zayıf-Salih- insanların duasıyla, namazıyla ve ihlâsıyla rızıklandırılıyorsunuz, yardım ediliyorsunuz" diye buyurdu.

Evet, nasıl ki Salih amellerle tevessül caizse Allah'ın sevdiği Salih kullarını vesile kılarak, onun rahmetine, rızasına ulaşmak için onların Allah katındaki muhabbetinden medet beklemek caizdir. Zira Allah (c.c.) indinde makbul insanların bizzat kendilerinden medet beklemek manasında değil de, Allah'ın onlara olan sevgisinden medet beklenmiş olur ki, bu da aslında Allah'ın güzel sıfatlarından, çok seven, çok sevilen manasında olan "Vedud" sıfatından medet

bizzat değil de yukarıda açıkladığımız gibi Allah'ın onlara olan sevgisinden meded beklemeliyiz. Bu konu çok nazik bir konu olduğundan Haremeyn- Mekk-ı mükerrem ile Medine-ı münevvere- âlimlerinin fetvalarıyla ilgili "Kurretülayn" denilen eserin 257-258- sayfalarındaki bu konu ile ilgili beyanatını kaydetmek isterim: "Peygamberlerle, Salihlerle Cenab-ı Hakk'ın rahmetine, rızasına ulaşmak için tevessülde bulunmaya gelince, bu sahih hadislerde mevcut olup güzel ve sevilen bir şeydir. Ancak çok dikkatli olunmalıdır ki, cahilane hurafeyi, küfrü gerektirecek şekilde hareket edilmemelidir. Zira Cenab-ı Hakk'ı imdada çağırırcasına onları imdada çağırmak, onların tesiri olduğuna inanmak küfürdür. Fakat Allah'ın güzel sıfatlarından "en-Nafii"-menfaat veren- "Ed-Darr" -zarar veren ancak Allah Teâlâ olduğuna ve her işte müessir olan da ancak Allah (c.c) olduğuna inanmak şartı ile mühim işlerin gerçekleşmesi için Salih insanlardan dua taleb etmek, onları vesile kılarak, Allah Teâlâ'dan bir şey istemek değil ki, küfrü mucip olması, bil'akis bu sevilen bir şeydir. Hanbelîlerden öylelerin küfrüne hüküm veren olmuştur. Bu, hadis-i şerife muhaliftir. Kelam ilminde geçen şu düsturu unutmayalım: "Her kim, bir Müslüman kardeşinin küfrüne mucib bir şey olmadığı halde küfrünü ispat ederse, kendisi küfre girer" Evet, zikrettiğimiz gibi Salih amellerle tevessül caiz olduğuna göre ki, aynzat- olmayıp arazlardır, oysa o amelleri işleyen zatlar daha üstündürler. Öyleyse dikkatli olmak şartıyla hem Salih amellerle hem de o amelleri işleyen Salih kullarla tevessülde bulunmak caizdir. Yani "Onların hakkına değil de onların hürmetine diyerek duamızı kabul buyur ya "Rabbi" diye dua etmek caizdir. Fakat bizzat şeyhlerden, türbelerden bir şey taleb etmek, onların tesiri, olduğuna inanmak, küfürdür. Maazallah! Zaten ölen insanlar sağ olanların duasına muhtaçtırlar. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) yağmur duasına çıkarken Hz. Abbas'ı (r.a.) yanına alırdı ve şöyle dua ederdi: "Ya Rabbi biz kuraklığa uğradığımız zaman Peygamber'in Hz.

Evet, lakin Selefilerin dedikleri gibi "Ya Rabbi Resulun olan Hz. Muhammed'ı, bana şefaatçi kıl" demek de güzeldir. Zaten onlara göre bu şekilde dua etmek gereklidir. Başka türlü yukarıdaki gibi dua caiz değildir.

Hz. Âdem (a.s) Cenab-ı Haktan mağfiret dileyerek, şöyle dua ettiği kaynak eserlerimizde mevcuttur: "Ya Rab: ismini kendi isminle beraber yazdığın (Muhammed)(a.s.v)'ın hürmetine beni mağfiret eyle" Allah (c.c.) "Sen onu nerden biliyorsun?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: Ya rabbi Sen beni yarattıktan sonra, ben başımı kaldırdım baktım ki, Arşın direklerinde "Lailahe illallah Muhammedun Resulullah" yazılıdır. Bundan bildim ki Sen ancak mahlukatın içinde en sevdiğin kimsenin ismini kendi ismine eklersin, isminle onun ismini yazdırırsın" Allah (c.c.), doğru söyledin ya Adem O Benim yanımda mahlukatımın içinde en sevgili kulumdur, eğer ondan olmasaydı seni yaratmazdım. buyurdu." Beyhaki Hakım bunu Hz. Ömer'den rivayet etmişler ve Hakim onu sahih görmüştür. Fakat Beyhaki zayıf görmüştür. Tabii ki Hakim'ın sahih kabul ettiğini biz de sahih kabul etmeliyiz. [Elmevsuatülfıkhiye, 14/158-9]) ve (onun) yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

36- Şüphe yok ki o kâfir olanlar, yeryüzünde ne varsa tamamı ve bununla beraber bir o kadarı daha gerçekten kendilerinin olsa da, kıyamet gününün azabından (kurtulmak için) onu feda etseler, yine kendilerinden kabul edilmez; onlar için (çok) acıklı bir azap vardır!

37- Onlar o (cehennemdekiler) ateşten çıkmak isterler; fakat onlar ondan çıkacak kimseler değillerdir. Ve ancak onlar için daimi büyük bir azap vardır. (Onların ateşten çıkmak istemeleri şu iki manaya muhtemeldir. A-Onlar bunu kastettiler ve çıkış yolu aradılar. Denildi ki: Cehennemin ateşi onları yukarıya doğru yükselttiğinde, o cehennemden çıkmayı temenni etmişlerdir. Yine şu da belirtilmiştir: Ateşin kuvvetinden ve azaba uğrayanları savurmasından, şiddetle itelediğinden ötürü, sanki onlar neredeyse cehennemden çıkacaklardır. B- Onlar bunu temenni etmişler ve kalpleriyle istemişlerdir. Ehl-i Sünnet âlimlerimiz, bu ayetle, Allah'ın, ihlâsla "Lâ ilahe illallah" "Allahtan başka hakiki mabut -hakkıyla ibadete layık tanrı- yoktur" Tabii ki "ve Muhammed'te Allah'ın Resulüdür diyen, inanan kimseyi cehennemden çıkaracağına dair delil getirerek şöyle demişlerdir: Çünkü Cenab-ı Hak, ayette bahsedilen kâfirleri şiddetle tehdit etmiştir. Şayet bu hal kâfirlere mahsus olmasaydı, ayet-i kerimede ifade edilen durumun kâfirlere tahsis edilmesinin bir manası olmazdı.)

38- Hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan (Bir daha böyle bir fiilin işlenmemesi için, mal emniyetini sağlamak amacıyla caydırıcı) bir azap, (bihakkın bir bağ, bir kelepçe) olmak üzere (sağ) ellerini (bileklerinden) kesin! (Ayette geçen "Nekal" atın ayağına vurulan köstek ile ağzına vurulan gem demektir. Zira ikisi de zarar-ziyandan, azgınlıktan engeldir. Zaten kötü fiilden men etmesi gerektiren bir cezayı birisine verdiğin zaman "Nekeltu bihi" denilir. Mülhid-münkir- olan Muarri denilen kişi bu ilahi hükme karşı gelerek şöyle demiştir: "Bir elin diyeti beş yüz altın iken, nasıl oluyor da bir dinarın dörtte birisinin çalınmasıyla o değerli aza kesilir?" Fakat buna Sahavi cevaben şöyle demiştir: "Allah Teâlâ tarafından verilen emanetin azizliği onu zenginleştirip değerli kılmıştır, ne yazık ki, o aziz emanete hıyanetlik yapıp o denli hıyanetliğin alçaklığı, o değerli olan ilahi emaneti

göre ise durum devlet reisine, hâkime intikal etmeden malı çalınan zat hırsızı af ederse eli kesilmez. Fakat onlara, intikal ettiği takdirde artık eli kesilir.) Allah, Aziz (kudreti daima galip gelen)'dir. Hakim (her işi hikmetli olan) dır. (Şafii (r.h), "Hırsız, eli kesildikten sonra çaldığı şeyi tazmin eder."demiştir. Ebu Hanife (r.h.) "Elin kesilmesi ile çalınan şeyin geri ödenmesi cezası birlikte uygulanmaz. Eğer hırsız çaldığını tazmin eder, geri öderse eli kesilmez, yok eğer eli kesilirse, çaldığını geri ödemez."demiştir. İmam Malik (r.h.) "Hırsız zengin ise tazmin eder, çaldığı malı geri öder, fakir ise tazmin etmez."demiştir. Şafii'ye göre ise "Fakir olan hırsız eli bolalıncaya kadar mühlet verilir; ödeme imkânına sahip olduğu zaman tazmin eder, çaldığı malın bedelini geri öder."demiştir. Bir topluluk bir malı beraberce çalarsa ve hepsine el kesmesini gerektiren bir miktar düşerse hepsinin elleri kesilir. Razi şöyle der: Kelamcılar bu ayetle, ümmet-i Muhammed'in kendilerine bir imam-devlet başkanını- bulup tayin etmelerinin farz olduğuna delil getirmişlerdir. Bunun delili şudur: Allah Teâlâ bu ayetle hırsızlık edenlere ve Nur, 2. Ayetteki zani olanlara ve katil olana da başka ayette kısas cezasının uygulanmasını farz kılmıştır. Binaenaleyh, bu hitapların belli bir şahsa yönelik olup, farz olması gerekir. Ümmet-i Muhammed şer'i cezaların suçlulara uygulanmasının, halkın tek, tek fertlerine farz olmadığı, aksine hür olan suçlulara cezaları uygulama yetkisinin ancak devlet başkanına ait olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu mükellefiyetler kesin birer vecibe olup, yerine getirilmesi de ancak bir imamın- devlet reisininbulunması ile gerçekleşeceği sabit olunca ve mükellefin de gücünün yettiği vecibeleri yerine getirmesi vacip olunca, işte o zaman bir devlet başkanının tayin edilmesi lüzumuna kesin hükmetmek gerekir.) [Tefsir-i Kebir] Halife tayinin gerekli olduğu hususunda ulama arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Ancak içinde bulunduğumuz asrın Müslümanlarının durumu bellidir. Dolayısiyla insanın kalbinde bu konuda

Dolayısıyla tam manasıyla hedefe doğru uçamıyoruz. Ruh semasına yükselmiyoruz. Zira tek kanatlıyız; hadis-i şerifin bir şıkkını yerine getiriyoruz; fakat en önemli olan diğer şıkkırı ihmal ediyoruz. İşte bunun için neslimiz gerektiği gibi, Kur'an-ı Kerimi lafzıyla beraber manasını bilmediğinden "kişi bilmediğinin düşmanıdır" kuralınca, bu cahil neslimiz Kur'an'ın ahkamını istemiyorlar. Halbuki Kur'an'a göre hayatımızı tanzim edersek her iki cihanda da mesud yaşar, her hangi bir huzursuzluk olmazdı. Çünkü bizi yaratan Allah'tır, Allah (c.c.) ise, bizim seadetimizin temini için de gerekli olan kanun ve nizamı koymuştur. Bize kul olarak düşen şey onun emir ve yasaklarını öğrenip, öğretip ona göre hareket ederek hayatımızı sürdürmeye çalışmaktır.)

39- Fakat kim yaptığı zulümden (hırsızlıktan) sonra tevbe edip (halini) ıslah ederse (düzeltirse kul haklarını öderse) artık şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. (Alusi şöyle der: "Hakkıyla tevbe ederse, Hanefi'ye göre eli kesilmez. Şafii'ye göre kesilir". Razi şöyle der; Tabiin âlimlerinden bir kısmı şöyle demektedir: "Hakiki olarak tevbe eden bu kimseden had cezası düşer. Çünkü bu ayetin sonunda Allah'ın (c.c) Gafur ve Rahim sıfatları zikredilmiştir. Cumhur-u ulama ise: Bu kimseden bu ceza düşmez; bilakis bu ceza o kimseye, bir imtihan maksadıyla tatbik edilir. Gaye insanlar ondan ibret alıp bu fiilin kökünün kesilmesidir.) Muhakkak ki Allah, Gafur (çok bağışlayan) dur, Rahim (çok merhamet eden)dir. (Evet, şunu da bilmemiz gerekir ki, bir milletin huzuru ancak can, mal ve namus emniyetiyle temin edilebilir. Zaten dinin amaçladığı hedef de: dini, malı, canı, aklı ve nesli-ırzı muhafaza etmektir. İşte Allah (c.c) kullarının huzurunu temin etmek amacıyla bu huzur bozucu suçların örnlenmesi için caydırıcı müeyyideler hükümler, koymuştur. Müslüman olan bir kimse bu ilahi hükümleri yadırgamaz, kayıtsız, şartsız teslimiyet gösterir. Aksi takdirde küfre girer.)

40- (Ey Habib'im! Veya hitaba ehil olan insan!) Bilmez misin ki, göklerin ve yerin

tenkit etme gibi, Allah'ın dini hakkında söylemiş oldukları yalanları) çokça (kabul edip,) kulak verenlerdir; (onların hepsi) sana gelmeyen diğer bir kavim için de (onların hesabına casusluk **yapmak** üzere) can kulağıyla dinleyicidirler. ("semmaune likavmin .."deki gizli olan zamir, İbni Aşur'un ifadesiyle hem Yahudilere hem de münafıklara raci olabilir. Zeccac "Durmadan yalan dinleyenlerdir..." İfadesi ile ilgili şu iki açıklamayı yapmıştır: A-Bu tabirin manası "Onlar yalanı durmadan kabul ediyorlar..."şeklindedir. Onların kabul ettikleri bu yalan, daha öncede meal verirken, zikrettiğimiz gibi reislerinin Tevrat 'ı tahrif edip, Hz Muhammed'i tenkit etme gibi, Allah'ın dini hakkında söylemiş oldukları yalanlarıdır. B- Bu tabirle bizzat, dinlemenin kendisi kastedilmiştir. Buna göre "lilkezibi" deki "Lam" harfı sebebiyet manasını ifade eden "key"-için- manasına gelen lamdır. Yani "sana iftira edip yalan söylemeleri için seni çokça dinliyorlar..." demektir. Her iki manayı da mealde zikrettik. "Semmaune li-kavmin aherine..." ifadesi ise "Onlar, senin haberlerini, konuşmalarını kendilerine ulaştırmak için sana olan şiddetli buğz ve düşmanlıklarından ve kibirlerinden dolayı senin yanına gelmeyen ve meclisinde de bulunmayan bir başka kavim hesabına casusluk yapanlardır." Şeklinde olur. Bu takdire göre, Cenab-ı Hakk'ın "Semmaune lilkezibi..." ifadesinin manası "Dinlediklerine ilavede bulunmak veya onları noksanlaştırmak yahut da onları değiştirmek suretiyle, o bütün duyduklarını birbirine karıştırıp O'na iftirada bulunmak için, Allah'ın Resulünü çokça dinlerler." şeklindedir ki, bunlar Allah'ın Resulünden duydukları şeyleri meclise gelmeyen topluluklara ulaştırmak maksadıyla orada bulunan birer gözcüdürler.[Bak. Tefsir-i kebir, keşşaf] Bu kişiler (Kitap'taki) kelimeleri (Allah (c.c) tarafından) yerlerine konulduktan sonra (lâfzen veya manen) değiştirirler (evli kimselerin yaptıkları zina suçlarının cezası olan recim yerine sopa atılması hükmünü koydular. Üstelik Tevrat'ın hükmünü değiştiren reisleri,

düşmesini murad etmiş ise bunları onlardan gidermeye hiç kimsenin gücü yetmez." şeklinde olur. Alusi, "fitneyi" azap ve rüsvaylıkla, imtihan etmek ile tefsir etmiştir. Razi, Mutezile de "Bu manalarla tefsir etmişlerdir."diyor. Beyzavi, dalalet ve rezillikle, rüsvaylıkla tefsir etmiştir. Her şey hayır olsun, şer olsun, Allah'ın iradesi dâhilindedir. Allah (c.c) Kendi kulunu cüz'i iradesi ile baş başa bırakmıştır. Ancak kulunun kendi iradesini hangi yöne hayra mı şerre mi sarf edeceğini de ezeli ilmi ile bildiğinden kulunun yapacağı hayır ve şer ilahi iradenin dâhilindedir. İlahi irade, ezeli ilmine tabidir, ilmi de maluma -kulunun kendi iradesini şerre mi yoksa hayra mı sarf edeceğine- tabidir. İşte böylece de, kulun tek başına cüz'i iradesinin bir fonksiyonu yoksa da, ancak ilahi külli irade ile birleşince müessir olup buna göre, ilahi takdirat tecelli etmektedir. Bu ayet, kaderi, inkar eden mutezilenin aleyhinde en kuvvetli delillerdendir.) İşte sana! Onlar, öyle kimselerdir ki Allah, (o isyanları sebebiyle bilerek küfrü seçtikleri için) onların kalplerini temizlemeyi murad etmemiştir. (Çünkü onlar kendi irade-i cüziyelerini küfür ve nifaka sarf etmişlerdir.) Onlar için dünyada bir rezillik vardır; ahirette ise onlar için (pek) büyük bir azap vardır: (Münafıklar, onların nifakı, Müslümanların arasında belli olup meydana çıkması ile ve islamiyetin her tarafa yayılıp kuvvetlenmesi ile rezil oldular. Yahudiler de onların Tevrat'ta ilahi hükümleri gizlemeleri yalanı, meydana çıkması ile ve onlardan cizye- haraç alınması ile hor-hakir oldular.)

42- Onlar (o münafıklar ve Yahudiler) daima yalanı kabul edenler (veya) yalancılık etmek (iftira atmak) için (can kulağıyla) alabildiğine yalan dinleyenler (ve rüşvet, faiz gibi) daima haram yiyenlerdir. (Yahudilerin hâkimleri ve hahamlarının aldıkları rüşvetler "süht" kelimesi ile ifade edilmiştir. Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah (c.c) bu lafzın manasına uygun olarak onları bundan dolayı azap ile helak edip köklerini kazıyacaktır. Yahut da aldıkları şeylerin bereketi yok olup gidecektir. Zaten ünlü luğat âlimi Zeccac şöyle demiştir: "kelimenin aslı onun kökünü kazıdı, yok etti, helak etti" manasında olan "sehetehu" ifadesidir. Ferra da şöyle der: "Süht" kelimesinin asıl manası şiddetli açlıktır. Nitekim Arapçada bir kimse çok obur olup, hep aç olarak göründüğü zaman, "Recülün meshutulmeideti" yani "midesi daima aç adam"- denilir. Öyle- ise süht haramdır, ona götüren şey de aşırı tamahkârlık ve aç gözlülüktür. Zira aşırı tamahkâr, açlığı şiddetli olan kimse gibi önüne konan bütün yiyecekleri silip süpürür ve büyük bir iştah ile onların adeta kökünü kazır. Yahudilerin hâkimleri ile hahamları da dünyaya olan hırslarından dolayı, bir dava için yanlarına gelen iki hasımdan hangisi rüşvet verdiyse onu dinler, hasmını dinlemezdi. Haksız olarak hüküm vermeleri yaygın olduğundan müfessirler bu ayeti tefsir ederken, "kerrişa"- rüşvet gibi-, diye örnek vermektedirler.) Fakat eğer (fetva sormak için) sana gelirlerse, artık aralarında hüküm ver veya onlardan yüz çevir! (Bu ayet, İbn-i Abbas (r.a) ve Mücahit gibi zatların görüşlerine göre, *"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet"* [Maide, 49.] Ayeti ile neshedilmiştir. Fakat İmam-ı Şafii'ye göre, Müslümanların hâkiminin, eğer zımmilerİslam devletinin mahiyetin

olanlar da kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir: a) Mesela İbni Abbas, Hasan el-Basri, mücahid ve Zühri bunun evli bir kimsenin zina etmesi hadisesi ile ilgili olduğunu ve cezasının Tevratta da recim olduğunu söylemişlerdir. b) Bu, Beni Kurayza ve Beni Nadir yahudilerinden öldürülmüş kimseler hakkındadır. Beni Nadir daha asil sayılıyordu. Bundan dolayı onlardan öldürülenlerin diyetleri tam, Kureyz oğullarından öldürülenlerin diyetleri ise yarım idi. Onlar, danışmak üzere Hz. Peygamber'e başvurunca Hz. Peygamber de hepsinin diyetinin eşit olduğunu söyledi. c) Bu muhayyerlik, kendilerine karşı bir yükümlülüğe girilmemiş olan anlaşmalı kimselere mahsustur. Hz. Peygamber (a.s.v.) isterse böyle kimseler için hüküm verir, isterse hüküm vermekten yüz çevirir. 2) "Bu ayet, muhakeme edilmek için Hz. Peygamber'e (a.s.v.) gelmiş olan bütün kafirler hakkında umumidir" Bu görüştekiler de ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bir kısmı, bu hükmün diğer meseleler hakkında da geçerli olduğunu ve neshedilmediğini söylemişlerdir ki bu, Nahai, Şabi, katade, Ata, Ebu Bekr el-Esam'ın ve Ebu müslimin görüşüdür. Bir kısım Alimler de, bu, hükmün, *"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet"* [Maide, 49] ayeti ile neshedildiğini söylemişlerdir. Bu ibni Abbas (r.a.), Hasan el-Basri, Mücahid ve İkrime'nin görüşüdür. Cessas şöyle der: "Her iki ayetin hükümleri de sabittir. Hüküm verip vermemek hususundaki muhayyerlik - serbestlik ise bizimle, İslam devletiyle savaşan veya sulh için anlaşmalı kafirler hakkındadır. Allah'ın indirdiği ile hüküm vermenin gerekli oluşu da İslam devletinin mahiyetinde yaşayan kendilerinden cizye alınan zımmi olan kafirler hakkındadır".) Şayet onlardan

hüküm talebinde bulunsalar bile ancak ne var ki, daha önce de bahsettiğimiz gibi gayeleri sırf dünya menfaatini elde etmek içindir. Zira onlar ne peygamber'e (a.s.v) inanırlar ne de onun vermiş olduğu hükmün doğruluğuna inanırlar. Bundan dolayı Allah Teâlâ, hiçbir kimse "Onlar ehl-i kitaptır ve Allah'ın emrini muhafaza ediyorlar" diye onlara aldanmasın diye cehaletlerinin ve inatlarının halini anlatmıştır. Bu ayet, tahkimin caiz olduğuna dair bir delildir. Hakem kılınan kimsenin hükmünün geçerli olduğu da bu ayetten anlaşılmaktadır. Demek ki, iki kişinin arasında bir mesele hakkında niza olursa kendi aralarında bir hakem tayin edebilirler. O hakemin verdiği hüküm doğru olduktan sonra da onu bozamazlar.)

44- İçinde büyük bir hidayet (hükümleri, kanunları ve teklifleri izah eden, doğru yolu gösteren) ve (Tevhid, inancının Hz. Muhammed' in peygamberliğinin hak olduğu, ahiret âleminin izah edilmesi gibi konularda) tam bir nur bulunan Tevrat'ı muhakkak ki biz indirdik. (Allah'a) teslim olmuş (Allah indinde makbul olan İslam dininin mensubu olan) peygamberler, Yahudilere onunla (Tevrat'ın ahkâmı ile) hüküm verirlerdi. Rabbaniler (İlim ve ihlâsla Rabb'e kulluk ederek, O'na mensup olan kimseler) ve ahbar (peygamberlerin mirasçıları halifeleri olan ilim sahibi zatlar) da Allahın kitabını muhafazaya memur edilmeleri sebebiyle (Allahın kitabının ahkâmını muhafaza etme görevleri olduğundan o peygamberlerden sonra o âlimler de onun ahkamı ile hüküm verirlerdi.) ve (peygamberler ile) onlar (o din âlimleri, fakihleri Allah'ın kitabında bulunan her şeyin hak olduğu, hususuna şehadet ederek, hükümlerini yürürlükte tutmak suretiyle) ona gözcülük

alimler demektir. Bu durumda Rabb'a nisbeti şazdır -kural dışıdır-. Tıpkı saçı çok olan manasındaki "Şa'raniyyün" ve sakalı büyük olan manasındaki "lehyaniyyün" gibidir. Ancak nisbetlerde mubalağa kastedilirse elif-nun eklenir kurala uygun olması mümkündür. Muribül kur'an Mahmud Safi de şöyle der: Ya da hayri öğreten, insanları yöneten, dinlerini öğreten manasındaki "Rabban"e mensubtur. Buna göre elif-nun vasifta ziyadeleşendir. Tıpkı susayan manasındaki "Atşan" gibi. Bir görüşe göre de, Rabbani: İnsanları küçük yaştan itibaren ilim ile terbiye eden eğiten, yöneten, alim, demektir. Taberi de şöyle tarif eder "Hümülulemaulhükemau..." yani hüküm veren, insanları yöneten, işlerinin tedbirini alan, maslahatlarıyla uğraşan basiretli ulema takımlarıdır. Ahbar ise Peygamberler'in (alanebiyyina ve aleyhimüsselatu vesselam) yolunda giden Beni İsrail'deki âlimler demektir." [et-Tahrir vet-Tenvir] İşte biz ümmet-i Muhammed'iye özellikle ulema tabakası da Allah'ın Kelam-ı Kadimi olan Kur'an-ı Kerimi lafzı ile manası ile öğrenip, öğreterek ahkamını tebdil ve tağyirden -değiştirilmekten- muhafaza etmekle mükellefiz, memuruz. Allah'ın kitabının lafzının muhafaza edilmesi şu şekilde olur: A- O'nun ezberlenip unutulmaması; B- O'nun ezberlenerek, zayii olmasının önlenmesi. Evet, Allah Teâlâ, ulemadan işte şu iki bakımdan kitabını muhafaza etmek için söz almıştır: 1- Onu kalpleriyle ezberleyip, lisanlarıyla okuyup öğretmeleri... 2- Onun hükümlerini zayi etmeyip, kanunlarını ihmal etmemeleri...) [Tefsir-i kebir] (Daha önce de bahsettiğimiz gibi Keşşaf da: "Allah (c.c) enbiya ve Hz. Harun'un neslinden olan zahidleri, alimleri Tevrat'ın

kelimesinin haberi-yüklemi-oluyor. Bu ifadede geçen "kısas" kelimesi mastar olup, kendisiyle ism-i meful olan "maksus-kısas edilen- manası murad edilmiştir. Eğer masdar olarak mana verilecek olursa, o takdirde bir muzafın hazf edildiği kabul edilir. Kelamın takdiri şöyledir: "Zu kısasın" yani bu mezkur şeyler kısas sahibidir demektir. İfadenin takdiri "yaralanmalar birbirleriyle kısas olunanlardır." Karşılıklı her yaralanma misli ile cezalandırılır. Yani aralarında eşitlik bulunan iki dudak, erkeklik uzvu, husyeler, burun, ayaklar, eller, vb. azalar yani kısas yapılması mümkün olan uzuvlar kast edilmiştir. Fakat aralarında eşitliğin temini mümkün olmayan; insanın tenini ve etini yaralayıp ezme, kemiğini kırma veyahut da kendisinin ölüme sebebiyet vermesinden korkulan kafa tası, karın bölgesindeki yaralanmalar gibi kısasın mümkün olmadığı hususlarda ise erş-yaralama diyeti-ve şer'i hâkimin kararı söz konusudur. [Tefsir-i kebir] (Taberi, ayetten şu manayı çıkarmıştır: Allah (c.c) bunu peygamberine bir teselli mahiyetinde ifade buyurmuştur. Yani "ey Habibim onlar Tevrattaki ahkâmıyla amel etmeyi terk edip ondan yüz çeviriyorlar, öyleyse haydi haydi senin verdiğin hükmü kabule yanaşmazlar, terk ederler ve ondan hoşnut olmazlar. Dolayısıyla onların küfründen dolayı üzülme!" Allah Teala, Tevratta, zina eden evlilerin hükmünün recm olduğunu, ama yahudilerin bunu değiştirdiklerini beyan buyurmuştur. Bu ayette de, Tevrat'ta "Cana can, göze göz..." şeklinde hüküm koyduğunu ama o Yahudilerin bu hükmü değiştirip, Nadiroğullarını kurayzoğullarına üstün tuttuklarını, kısas vücubiyetini Nadiroğullarına uygulamayıp Kurayzoğullarına tahsis et-

sindeki kısasla ilgili *"Fakat kimin (hangi katilin) lehinde olarak maktulun kardeşi (velisi) tarafından Cüz'i bir şey affolunursa artık (ondan kısas düşer)"* [Bakara,178] ayetiyle teyid edilmiştir. [Beyzavi] Kim (inandığı halde aksini yaparak) Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. (Taberi, şöyle mana veriyor: "Tevratta zikrolunan bu ilahi hükümler ve aynı zamanda Kur'an'da da farz kılınan bu ilahi kanunla amel etmeyen kimse Allah'ın hükmüne karşı gelip, kendi fiilini Allah'ın tayin ettiği yerin dışına koymakla zalimlerin ta kendileri olurlar. Razi şöyle der: Bu ifade ile ilgili şöyle bir soru bulunmaktadır: Allah Teâlâ ilk önce "Onlar kâfirlerin ta kendileridir."buyurmuş, burada da "Onlar zalimlerin ta kendileridir."buyurmuştur. Hâlbuki küfür, zulümden daha büyüktür. Binaenaleyh, tehditlerin en büyüğünü önce zikredince, bundan sonra bundan daha hafifini zikretmedeki fayda nedir? Cevap: küfür, Mevla'nın nimetlerini inkâr ve nimetlerin O'ndan olduğunu kabul etmemek olması bakımından, küfürdür. Ama nefsin, devamlı ve şiddetli bir azap bırakılmasını gerektirmiş olması bakımından da, nefse karşı işlenmiş bir zulümdür. Binaenaleyh, önceki ayette kusuru Cenab-ı Hak, kişinin Allah (c.c) hakkındaki kusuru ile ilgili olanları; bu ayette de, kişinin kendisi hakkındaki kusurlarıyla ilgili olanları zikretmiştir.)

46- (O peygamberlerin) ardından, onların izleri üzerine kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. (Hz. İsa'nın (a.s.) Tevratı tasdik edici olarak tavsif edilişi, ona göre amel etmesini gerektirmez. Ancak muhtevası şudur: Onun Allah'tan inmiş bir kitap olduğunu ve nesih edilmezden evvel, onun kendisi ile aynı zamanda İncil ile nesih edilmeyen kısmıyle amel edilmesi gereken bir hak kitap olduğunu ikrar etmesidir. Yoksa onunla mutlak anlamda amel etmesi demek değildir. Zira onun şeriatı Hz. Musa'nın (a.s) şeriatından başkadır.) Ona da içinde (doğru yolu gösteren) büyük bir hidayet ve (karanlıkta kalan hükümleri açığa çıkaran tam) bir nur bulunan ve kendinden önce gelen Tevrat'ı tasdik edici, takva sahipleri için de bir hidayet ve bir nasihat olarak İncil'i verdik, indirdik! (Bu ifade ile ilgili üç konu vardır: 1-Bu beş sıfat arasında ne fark vardır? 2- "Hidayet" vasfı niçin iki kere zikredildi? 3- Niçin bunun sadece muttakiler için bir öğüt olduğu bildirildi? Birincisine şöyle cevap verilir: İncil, Tevhide, tenzihe- Allah (c.c)'ın eksikliklerden, noksanlıklardan, çocuğu bulunmaktan münezzeh olduğuna, tek mabud- ibadete layık şeriki, ortağı, eşi ve benzeri, zıddı olmadığına, Hz. İsa'nın (a.s) onun kulu ve peygamberi olduğuna ve ahirete delalet eden delilleri ihtiva eden manasında bir "hidayettir." İşte İncil'in "Hidayet" olması ile, bu mana kastedilmiştir. İncil'in bir nur olmasından murad ise, o devre göre şer'i ahkâmı ve mükellefiyetlerin detayını açıklayan bir kitap olmasıdır. Onun kendinden önceki kitabı tasdik edici olması, "Hz. Muhammed'in, Peygamber olarak gönderileceğini ve geleceğini müjdeleyici olması" manasına yorumlanabilir. İncil'in ikinci kez "hidayet" vasfının tekrarlanması ise, bütün insanları Hz. Muhammed'in (a.s.v) peygamberliğine ulaştıran bir

imanının gereğini yapmayan kimseleri ifade eder. Kimisi de bu sıfatlar tek bir mevsufun- vasfedilenin- sıfatları olduğunu kabul etmiştir. Yani onlar kâfirlerdir, zalimlerdir, fasıklardır. Bu üç sıfatların ifade ettiği manalar arasında bir zıtlık yoktur. Aksine bu tıpkı "Kim itaat ederse mümindir, kim Allah'a itaat ederse iyilerdendir, kim itaat ederse müttakidir- takva sahibidir-" denilmesi gibidir)

48- (Ey Muhammed!) Sana da, o kitabı (Kur'an'ı); kendinden önce gelen kitab(lar)ı tasdik edici ve onlara (onların hak olduklarına dair) bir şahit olarak hak (olan şeyler) ile indirdik! (Zira Cenab-ı "Hakk'ın (c.c.) *"Muhakkak ki O zikri -Kur'an'ı- ancak biz indirdik ve muhakkak onu muhafaza edecek de ancak elbette biziz"* [Hicr, 9] buyurduğu kesinlikle neshedilmeyen ve değiştirilmeyecek olan bir kitaptır. Bu böyle olunca kur'an'ın, Tevrat İncil ve Zebur hakkındaki şehadeti, doğru, hak ve ebedi olmuş olur. Böylece o kitapların özü ve hakikati ilelebet Kur'an vasitasiyle bilinmiş olur. Zira Allah tarafından tahriften değiştirilmekten korunmuş olduğu halde diğer semavi kitaplardan üstün olarak onların birer ilahi kitap olduklarına şahit ve onların nesih edilen kısmını belirtip, nesih edilmeyen hükümlerini koruyucu olarak kulların salahı için dünya ve ahiretlerini kazanmak için hak ve hakikate tercüman, kemali sıdk ile muttasıf bir halde indirildi.) öyleyse onların (ehl-i kitabın ve sairenin) arasında Allah'ın indirdiği ile hüküm ver ve sana gelmiş olan haktan (Kur'anın ahkâmından) ayrılarak onların arzularına uyma! (Müfessirler şöyle derler: Rivayete göre bir gurup Yahudi "Haydi Muhammed'e gidelim. Belki onu dininden saptırırız" dediler ve yanına giderek, "Ey Muhammed sen bizim Yahudilerin âlimleri ve eşrafı olduğumuzu biliyorsun. Biz sana uyarsak, bütün Yahudilerin de sana uyacaklardır. Bizim hasım-

yollarının hem bir olduğuna, hem de bunların yollarında farklılıklar bulunduğuna delalet eden ayetler gelmiştir. Birinci durumla ilgili olan ayetler, Cenab-ı Hakk'ın *"(O Allah ki:) o dini ayakta tutun ve onda tefrikaya düşmeyin!" diye, dinden hem Nuh'a kendisiyle tavsiye etmiş olduğumuz şeyi de, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya kendisiyle tavsiye etmiş olduğu şeyi de, sizin için de dinden şeriat kıldı."* [Şura 13] *Ve "işte sana! Onlar (o Peygamberler) Allahın hidayet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy"* [Enam, 90] ikinci durumla ilgili olan da bu suredeki ayettir. Evet, ayetler birbirlerine elbette uygundur. Çelişkili değildir. Evet, ayetlerin arasındaki uygunluğu, şöyle diyerek ispat etmemiz, birbirleriyle tevfik edip, aralarını bulmamız mümkündür. Birinci durumla ilgili olan ayetler, dini asılları, itikat ile ilgili olan ayetlerdir. İkinci durumla ilgili olan bu ayet ise, dinin füru- ameli olan kısmı ile ilgili hükümlere haml edilmiştir, yorumlanmıştır.) Öyleyse hayırlı işlerde yarışın! Hep beraber dönüşünüz ancak Allah'adır; artık hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyleri (O,) size bildirecektir. (Allah (c.c) haktan yana olanla olmayanı; amellerini tam yapanla, amellerinde kusur edeni birbirinden ayırarak itaatkâr olanlara itaatlerinin karşılığını; isyankâr olanlara da isyanlıklarının karşılığını verdiği an her şey ayan beyan olacaktır. İşte böylece herkesin hakkını verdiği an hiçbir şüphenin kalmayıp kesin bir bilgi tahakkuk edecektir. Ayette geçen Şirat, minhac kelimelerine gelince, bir kısım âlimler ikisinin de aynı manaya geldiğini, ancak te'kid-kuvvetlendirmek için tekrarlanmış olup bunlardan maksadın, "din" olduğunu söylerler. Bazıları ise bu ikisi arasında fark bulunduğunu; buna göre Şirat kelimesinin "mutlak manada şeriat-yol-" anlamına gelip; minhac ke-

düşürülmüş demektir. Fahr-ı Razi şöyle der: Bu ayet peygamberlerin de hata edip, unutmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir. Fakat bir Peygamberin bu gibi şeyleri kasten yapması ise asla olamaz ve öyle birşey onların hakkında söylemek de caiz değildir; Peygamberler kasten günahlardan masumdurlar. Geriye, sadece hata etme ve unutma hali kalır. Fahr-ı Razi de: Günah işleme işi, Peygamberlerin kudreti dâhilindedir. Fakat men olundukları için bunu yapmazlar. Ayetteki hitabın, Hz. Peygamber'e olduğu, fakat bununla O'nun değil, ümmetinin kast edildiği de söylenmiştir; alimler tarafından mana verilmiştir. Fakat verdiğimiz önceki beyanat daha makuldür ve menkula da-nakl- olunana da daha uygundur. Nitekim Hz. Âdem (a.s) da menolunduğu ağacın meyvesinden unutarak yemiştir) Fakat (sana indirilen hükümleri kabulden) yüz çevirirlerse, artık bil ki Allah, ancak onlara bazı günahları yüzünden (dünyada iken) mutlaka bir musibet vermek istiyor! (senin için herhangi bir mesuliyet yoktur. Yani onların birçok günahları olduğu halde bu ilahi hükümden yüz çevirmek büyüklüğü ile beraber, onlardan bir tanedir. Bu ilahi sözden maksat, "Cenab-ı Hak onları dünyada iken, onların işlemiş oldukları günahların bir kısmının cezası ile cezalandırır ki bu da O'nun seni, onlara hükümran kılıp onları öldürmek ve sürgün etmek suretiyle onlara azap etmesidir." Şeklindedir. Allah (c.c) bu ayette "Bazı günahlarının sebebiyle" buyurmuştur. Çünkü Yahudiler, dünyada iken günahlarının bir kısmı ile cezalandırılmışlardır. Bu ayet, gerek şer olsun ve gerekse hayır olsun her şeyin Allah'ın iradesiyle olduğunu gösteriyor. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın onları, bazı günahlarının sebebiyle musibete uğratmayı dilemesi, murad etmesi, ancak onların günah işlemelerini murad

bilirler. Artık öyle imanlı bir toplum onun hükmüne nasıl muhalefet edebilir? Fakat küfür, fısk içinde bulunan kimseler bir zalimin verdiği haksız hükmüne daha güzeldir demekten çekinmezler. Hz. Muhammed(a.s.v)Peygamber olarak gönderilmeden önce Yahudi olan Kureyza ile Beni Nadir kabileleri arasında bir kan davası bulunmakta idi. Cenab-ı Hak Hz. Muhammed'i Peygamber olarak gönderince, bunlar Hz. Muhammed'in hakemliğine başvurdular. Bunlardan kureyz oğulları şöyle demiştir: "Nadir oğulları bizim kardeşlerimizdir. Babamız, dinimiz ve kitabımız tektir. Ancak şayet Nadir oğulları bizden birisini öldürürse bize yetmiş ölçek hurma verirler. Eğer biz onlardan birini öldürürsek, o zaman onlar bizden, yüzkırk ölçek hurma alırlar. Bizi yaraladıkları zaman verecekleri yaralama erşi- diyeti- onların yaralanmalarına mukabil verilecek olan diyetin yarısıdır. Binaenaleyh sen bizimle onların arasında hükmet. Peygamber (a.s.v) da onların arasında eşitlik ilkesine göre hüküm ederek şöyle buyurdu: "Ben kurayzalı olan birisinin kanını, Ndirli olan birisinin kanına; Nadirli birisinin kanını, Kurayzlı birisinin kanına denk ve eşit hükmediyorum. Bunlardan birisinin diğerine ne kan, ne diyet ne de erş-yaralama diyeti- hususunda bir üstünlüğü yoktur" dedi. Bunun üzerine Nadir oğulları kızarak "Biz senin hükmüne razı olmuyoruz; çünkü sen bizim düşmanımızsın" dediler de, işte Beyzavi'nin ifadesiyle bir görüşe göre bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu.)

51- Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dostlar edinmeyin! (Onlara karşı, sevgi, dostluk göstermeyiniz, onlardan yardım istemeye yönelmeyiniz) Çünkü (onlar, müslümanların dostları olmazlar, ancak müslümanlara muhalif olmak üzere) birbirinin dostlarıdır. (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden kim onları dost edinirse, artık şüphesiz o, onlardandır. (Yani kim, onların inandıkları dine rıza göstererek onları dost edinirse kâfir olup onlardan bir ferd olur. Şayet küfürlerine rıza göstermeden, onlarla dostluk kurarsa iman dairesinden çıkmaz. Ancak dini tehlikesi büyüktür. Öyle bir gaflettir ki; insanı küfür bataklığına sürükleyebilir. Allah onların bu halinden razı olmaz, onların ilahi azaba maruz kalacakları gibi, onlara karşı samimi bir muhabbetle bağlanan kimse de onlar gibi ilahi azaba maruz kalabilirler.. Ya da öyleleri hakiki mü'min olmayıp münafıklardır. Allah (c.c) bizi onlarla dostluk kurmaktan şiddetle men etmiştir. Demek ki, bu ifade, din konusunda muhalif olanlardan mutlaka uzaklaşılması hususunda Hak Teâlâ'nın tekidli ve şiddetli bir açıklamasıdır, ibn Abbas (r.a): "Hak Taala, bununla "sanki o, onlar gibidir."manasını murad etmiştir."der. Fakat dünyevi maslahatlar için ticari, sınaî gibi alış- verişlerin onlarla yapılması caizdir. Yeter ki, onlara müslümanlar aleyhinde yardım söz konusu olmasın! Müslümanların sırları onlara anlatılmasın ve onların bu gibi dünyevi alış- verişlerde bulunan Müslüman kimseler tarafından din düşmanı oldukları bilinsin. "Domuz derisinden post, kâfir olan düşmandan dost olmaz" ata sözümüzü de unutmayalım! Ne yazık ki yaşadığımız devirde Amerikan gibi güçlü devletlere yağcılık yapan Müslüman toplumu az değildir. O kadar ki, müslümanız diyen

dostluğundan ilişkisini kestiğini açıklamıştı. Bunun üzerine münafık Abdullah b. Übeyy: «Ama ben onlardan uzaklaşamıyorum. Çünkü şayet onlardan uzaklaşıp ilişkimi kesersem, başıma bela gelmesinden korkuyorum» Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Evet, Üstad Bediüzzaman (r.a) şöyle der: "Eyyühel mütenebihunennaimune! la- tetekarrebu ilelmedeniyyine..." "Ey uykuda iken kendilerini uyanık, ayık zannedenler! Dini emirlerde müsamaha veya onlara benzemekle taklit etmekle medeniyiz diye iddia edenlere, diyen kafirlere yanaşmayın. Çünkü, aramızdaki dere pek derindir. Doldurup hattı muvaseleyi- ulaşma çizgisini- köprüsünü temin edemezsiniz. Ya siz de onlara iltihak edersiniz veya dalalete düşer, boğulursunuz." [Arapça mesnevi] ve yine aynı eser şöyle der: "ilem ennelküffare lasiyyema elev-rupaiyyun..." "Bil ki ey aziz kardeş! Şüphesiz kafirler özelikle Avrupalı kâfirler, özellikle Fransız ve İngiliz iblisleri Müslümanlara ve ehl-i kur'ana şiddetli düşmandırlar. Çünkü küfür, imanın zıddıdır. Bu sırdan dolayı ki, kur'an, kâfirleri ve baba ve ecdatlarını ebedi idam ile mahkûm etmiştir. Kur'an'ın kesin hükmü ile ebediyen cehennemde kalacaklardır. Öyle ise ey Kur'an ehli ebediyen kur'anın kesin hükmü ile size dost olmaları, ülfet ve muhabbetleri mümkün olmayan kâfirlere nasıl dost oluyorsunuz? Nasıl onlara sevgi gösteriyorsunuz? Onlara muhabbet boşa gidiyor, zarar getirir, fayda getirmez. Onlardan meded beklenilmez. Ancak "Hasbunellah ve nimelvekil"Allah bize kâfi ve ne güzel bir vekildir-itimad edilecek dayanaktır, deyip Cenab-ı Hakka iltica etmek, ancak onun kudretine sığınmak gerekir [Arapça olan Mesnevi s.127 Nur matbaası]

52- Şimdi kalplerinde bir hastalık (nifak) bulunanların:

ümid verince, bu insanların kendisine iyice bağlandığı ve olmasını ümit ettiği vaad-i ilahi mesabesindedir. Buna göre ayetin manası: "Allah mutlaka, Resulullah'ı ve Müslümanları düşmanlarına galip getirmek suretiyle, Mekke fethini müyesser edecek, yahut da Medine-ı münevverede ikamet eden Yahudilerden Beni Nadir'i Beni kureyze'yi öldürecek, esir alarak, beldelerinden böylece sürgün edecek, münafıkları vesveselerinden dolayı bin pişman edecek, katından olan bir işi mutlaka verecektir" şeklinde olur. Çünkü o münafıklar, Resulullah'ın başarısının devamından şüphelenerek "Biz onun bu işinin tamamlanacağını ve süreceğini sanmıyoruz. Görünen o ki, saltanat ve galibiyet şansı, düşmanlarının olacak" diyorlardı. Keşşaf gibi müfessirlerin verdikleri manalardan birisi da şudur: Ayetteki "veya kendi katından bir emir-iş" ifadesinden murat, Hz. Peygamber'e (a.s.v) münafıkların sırlarını açıklaması ve onların öldürmesi ile emredilir de, onlar yaptıklarına bin pişman olurlar" demektir. İbni Abbas (r.a) da şöyle bir mana vermiştir: "Yahudi olan Beni kurayza ile Beni Nadir'i öldürmekle esir almakla ve sürgün etmekle galibiyet, hâkimiyet Yahudilerin olur, diye düşünen o münafıkları pişman edecektir." Bu ayette şöyle bir soru vardır: Razi diyor ki, "Bir şeyi doğru bir şekilde taksim etmenin şartı, o şeyin birbirine zıt iki tarafının bulunmasıdır. Hâlbuki Cenab-ı Hakk'ın "Muhakkak ki, Allah fethi veya kendi katından bir emri..." buyruğu böyle değildir. Çünkü fethi getirme, nasip etme hususu "kendi katından bir emir..." ifadesine dâhildir" denilirse biz deriz ki: Bu sözün manası: "veya insanların kesinlikle katkısı bulunmadığı bir emri-işi getirir" şeklindedir. Bu tıpkı, kalplerine Allah'ın korku saldığı ve bu yüzden

retme ve üstün gelmede) çok şiddetlidirler! (onurlu ve kâfirlere karşı üstünlük ortaya koyan zorlu bir toplumdurlar). Onlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar ! (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar Âlimler, bu kavmin kimler olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir: Hz. Ali, Hasan el-Basri, katada "Bunların, Hz. Ebu Bekir (r.a) ve onun askerleri olduğunu; çünkü mürted kabilelerle bunların savaştıklarını" söylemişlerdir. Hz. Aişe (r.a) "Peygamber (a.s.v) vefat edince birçok Arap kabileleri murted olmuş ve münafıklık yayılmıştı. Babam Hz. Ebu Bekir'in (r.a) başına ise, koca dağların başına gelse onları darmadağınık edecek büyük gaileler gelmiştir" demiştir. Fahr-ı Razi bu konudaki görüşlerin başında öncelikle bu görüşü kaydetmiştir. Demek ki bu ayet, askeri ile beraber Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olduğu ileri sürülen görüş daha kuvvetlidir. Onun için müfessirler tarafından en önce bu görüşe yer verilmiştir. Teberi de önce bu görüş üzerinde durmuş sonra da Ebu Musa el-Eşari kavmi olan yemenliler hakkında nazil olduğunu kaydetmiştir. Bu hususta rivayetler çoktur: Kimi âlimler de, bu kavmin, farslılar Hz. Selman'ın kavmı (r.a) olduğunu söylemişlerdir. Zira rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'e (a.s.v) bu ayet sorulduğu zaman o, eliyle Selman'ı Farisi'nin (r.a.) omuzuna vurmuş ve "Bu kavim, bu ve bunun arkadaşlarıdır" buyurmuştur. İmam-ı Azam Ebu Hanife, Mevlana cami, Mevlana Celalettin-ı Rumi gibi birçok âlim-ulemanın onlardan olduğunu unutmayalım! Nitekim peygamber (a.s.v) "Eğer din, Süreyya-Ülker-yıldızına-asılı olsa dahi, Farisilerden bazı yiğitler onu alacaklardır" buyurmuştur. Evet, feyzul kadir bu hadisi kaydetmiştir.

rak dostlarınız da) O'nun Resulüdür ve (Allah'ın emrine) boyun eğen kimseler olarak namazı hakkıyla eda eden ve zekâtı veren (samimi ve ihlâslı olan) mü'minlerdir. (Ayette zikredilenler, Allah, Resulüllah ve mü'minler oldukları halde niçin Allah(c.c) "Sizin dostunuz ancak..." yerine "Sizin dostlarınız ancak Allah'tır..." buyurmamıştır? Cevap: sözün aslı, "Sizin asıl dostunuz ancak Allah'tır" şeklindedir. Böylece Allah'ın dostluğu asıl kılınmış oldu. Sonra da, Allah'ın dostluğu ipine Resulüllah'ın ve mü'minlerin dostluğu da dizilmiştir. Şayet "sizin dostlarınız ancak Allah, Resulü ve iman etmiş olanlardır.."denilmiş olsaydı. O zaman bu ifade asıl olan ve asl'a tabi olanlar belirtilmemiş olurdu. Ayetin daha önceki ayetlerle münabeseti şudur: Allah Teâlâ, geçen ayetlerde, kâfirleri dost edinmeyi yasaklayınca, bu ayette de dost edinmeleri vacip olan kimseleri dost edinmeyi emretmiştir. "Sizin dostunuz ancak Allah'tır..." ifadesi hiç şüphesiz İslam ümmetine bir hitaptır: Cenab-ı Allah (c.c) bu ifadeyi, mü'minlerin gönüllerini hoşnut etmek ve kâfirleri ne dost ne de yardımcı edinmeyi ihtiyaçları olmadığı bildirmek için zikretmiştir. Zira yardımcısı Allah ve Resulü olanın, Yahudi ve Hıristiyanları sevmeye ve onlardan yardım istemeye ne ihtiyacı olabilir? Durum böyle olunca, Şiaların iddia ettikleri gibi buradaki "veli" kelimesi tasarruf ve imamet manasına değil de ondan nusret-yardım etme ve sevgi manasına gelen velayet-dostluk-kastedilmiştir. Binaenaleyh burada bu mana kastedilince, bir de tasarruf manasının kastedilmesi imkânsızdır. Zira birden çok manaya gelen müşterek bir lefzın aynı iki değişik manasında kullanılması caiz olmayacağı sabittir. Evet, Fahr-i Razinin bu

ona itaat eden ve Allah'ın da kendilerine yardım etmiş olduğu kimselerdir. Aslında Arapçada "hizp" kelimesi, kişinin kendi görüşünde olan arkadaşlarının meydana getirdiği güçlü bir cemaattır, yani bunlar kendilerine zor gelen bir işten dolayı, bir araya gelen güçlü bir topluluktur. Bu ayet-i kerimede geçen bu kelimeden herhangi bir örgüt kastedilmemiştir, yanlış anlaşılmasın! Bilakis Allah'ın dinine yardımcı olan halis imanlı olanların hepsi kastedilmiştir.)

57- Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilmiş olanlardan (Yahudi ve Hıristiyan taifesinden) dininizi alaya ve eğlenceye alanları ve müşrikleri dostlar edinmeyin! Eğer gerçek iman etmiş kimseler iseniz, (kafirlerle dostluk kurma ve bütün gayr-i meşru işler hususunda) Allah'tan (azabından) sakının! (Bil ki Allah Teâlâ önceki ayette Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyi yasaklamış daha sonra burada, bütün kâfirleri dost edinmeyi yasaklayan umumi bir yasaklama zikretmiştir. Denildiğine göre, Rifae İbni Zeyd ile Süveyd İbnil-Hars önce imanlarını izhar etmişler-açıklamışlar-sonra da münafık olmuşlardı. Müslümanlardan bir grup kimse de onları Seviyor, onlara muhabbet besliyordu. Bunun üzerine *"dininizi alaya ve eğlenceye alanları..."* buyuruldu.)

58- Siz (ezan okuyarak) namaza çağırdığınız zaman onu (namazı, ezanı) bir eğlence ve bir oyun (vesilesi) edinirler. (Rivayet edildiğine göre, Medine'deki Hıristiyanlardan birisi müezzin, "Eşhedüenne Muhammeden Resulullah "-Şahadet ederim ki, Muhammed Allah'ın Resulüdür- dediğini duyduğunda, yanasıca "yalancı, Allah yalancıyı yaksın,, derdi. Derken bir gece çoluk çocuğu ile uykuda iken, hizmetçisi elinde yanan bir şeyle onun evine girdi ve o ateşten bir kıvılcım eve sıçradı. O adam böylece evi ve ailesi ile birlikte yanıp kül oldu, insanlara bir ibret oldu.) [Alusi, Tefsir-i Kebir] İşte sana! Bu, şüphesiz onların, akıl erdirmeyen bir toplum olmalarındandır. (yani İslam dini ile ezan-ı Muhammediye ile namaz ile alay etmek akılsız, sefih olduklarına delalet eder. Evet, eğer onların hakiki anlamda akılları tam olsaydı, her şeyi yaratan ve nimet veren, herkesi nimeti ile perverde eden, besleyen Rabbül-alemine ta'zim etmenin, O'na son derece hizmetin, ibadetin oyun ve eğlence olmayacağını, aksine kullarının en güzel amel ve en şerefli fiilleri olduğunu bilirlerdi. Anlaşılan bu akılsızlıklarındandır ki, manasız çanları çalındığı zaman zevkle dinlerler ondan hoşlanırlar da, fakat tevhidi-Allah'ın şeriki olmadığına, ilahi vahdaniyeti ilan eden en şerefli ibadete, namaza, kurtuluşa çağıran yüksek manalı güzel sözlü, hoş sedalı ezan-ı Muhammediyeden hoşlanmazlar. Şurada asrımızda yaşayan hemen hemen herkesin duyduğu şu anıyı kaydetmek içimden geldi: Hani fezaya çıkan ilk astronot vardı ya! İşte o zat, daha sonra Mısır'a gidip te Mısır'da ezanı duyunca, müslüman olmuş. "Ona islamiyeti niçin kabul ettin?" diye sorulmuş o da,, böyle bir şeyi göklere çıktığımdadinledim,diyecevap vermiştir. Zaten Kurtubi'nin ifadesiyle, Peygamber (a.s.v) Mi'rac'a çıkarken, ezan sesini göklerde duymuştur. Cessas şöyle demiştir: Ebu Yusuf'tan rivayete göre, Muhammed bin Bişr el-Hemedani ben Muhammed bin Ali'ye ezanın

için camilerde veya başka yerlerde yani insanların toplanma adeti cereyan eden yerde müekked olarak sünnet -i kifayedir- bir kişi okursa bütün toplum mesuliyyetten kurtulur. Maliki'ye göre her bir mescit için ezan okumak sünnettir. Cuma namazı kılınan şehir, köy, kasaba halkı üzerine ezan okumak kifaye ile vaciptir. Şayet ezanı terk ederlerse onlarla harp edilir. Hanbelilere göre seferde değil hazerde köy ve şehirlerde, beş vakit farz namazı için, hür erkekler üzerine, farz-ı kifayedir. Münferid -tek başına- namaz kılan için de sünnettir. Şafii'ye göre de ezan cemaat için sünnet-i kifayedir. Münferid için ise, başkasının ezanını işitmedi ise, sünnet-i ayndır. Eğer ezanı işitir ve gider cemaatla birlikte namaz kılarsa kifayet eder. Eğer gitmezse veya gider de namaz kılmazsa ona kifayet etmez, kaza namazı için de sünnettir. Meşruiyetini inkâr eden zaten küfre girer. Zira Kur'an'ın ayetiyle, hadis-i şerifle meşru kılınmıştır. Cessas şöyle der: Bizim arkadaşlarımız şöyle demişler: Eğer galibiyetimizle, "İslamın hükmü galip olacaksa, o zaman müşriklerle beraber olup başka müşriklerle savaşmamızda herhangi bir sakınca yoktur. Fakat harb açtığımız müşriklere kafirlere galip olupta birlikte savaştığımız kafirlerin hükmü yürürse o takdirde kafirlerle işbirliği caiz değildir. Peyamber'in (a.s.v.) yanına gelip te: "Ben de savaşta size yardımcı olayım" diyen adama "Biz kafirlerden müşriklerden yardım talep etmeyiz" buyruğuna gelince, her ihtimale karşı o adam belki müşriklerin casusudur diye güvenemediğinden dolayı öyle buyurmuştur. Yoksa Peygamberin bazı gazalarında bazı zaman yahudilerden müşriklerden müslümanların saflarında yer alan kimseler olmuştur.)

60- (Habibim! Müslümanlara: "sizin dininizden daha şerli bir din bilmiyoruz!" diyen o Yahudilere) De ki: " İşte sana! Allah katında ceza cihetiyle (bu sizce şerli olan, hoş görülmeyen fakat aslında hoş olan halis hayır olan Allah'a iman edişimizden dinimizden, dinimizin müntesiplerinden)

ratma, kılma işi ancak Allah onlarda bu ibadeti yarattığı zaman düşünülebilir. Tabii ki onların irade-ı cüziyelerinin de müdahalesi vardır. Allah (c.c.) onların küfre serbest iradeleriyle meyledeceklerini bilmiştir. Dolayısıyla rızası dışında küfürlerini irade etmiştir.)

61- (Ey Resulüm ey müslümanlar! Yahudi münafıkları) size geldikleri zaman: "İman ettik!" derler. Hâlbuki kuşkusuz (yanınıza) küfürle girmişler ve yine şüphesiz onunla çıkmışlardır. Hâlbuki (her ne kadar üzerlerinde küfrün alametleri belirdiğinden kâfir oldukları peygamber (a.s.v) tarafından sezilmekte ise de) Allah, onların gizlemekte oldukları şeyleri çok iyi bilendir! (Bu ayet, peygamber (a.s.v)'ın yanına girip münafıkça o'na iman ettiklerini söyleyen bir grup Yahudi hakkında nazil olmuştur. Tabii ki, bütün münafıkların hallerini de kapsıyor. Zaten Beyzavi de: "Veya umum münafıklar hakkında nazil olmuştur" der.)

62- (Habibim!) Onlardan bir çoğunun (zararı kendilerine ait olan haram yemek, yalan söylemek gibi) günah (işlemek) de, (zararı başkasına geçen) zulüm, düşmanlık (yapmak) da ve haram yemede birbiriyle koşuştuklarını (bu hususta birbirlerine yardım ettiklerini) görürsün. And olsun ki, onların yapmakta oldukları şey elbette pek fenadır! (onlar böyle gayri ahlaki şeyleri yapar dururlar, mesuliyetini hiç düşünmezler. Ayette "birbiriyle yarış yaparlar manasındaki "yüsariune" kelimesi genel olarak hayır ve iyi işler hakkında kullanılır. Ancak ne var ki yüce Allah bir incelikten dolayı burada "müsarat" lafzını zikretmiştir. O nükte de şudur: "Onlar, sanki bu konuda doğru bir iş yaparcasına bir yarış halinde o kötü işlere girişiyorlardı." denilmek istenmiştir.)

63- (İçlerindeki işlerini yürüten) Dindar geçinen başlarındaki amir-ümera olan din bilginleri ve fakihlerin -hukuk âlimlerin- onları günah (olan yalan)ı söylemelerinden ve (rüşvet, faiz gibi) haram yemelerinden men etmeye çalışsalardı ya! (niye çalışmadılar onları o kötülüklerden vazgeçirmeleri gerekmez miydi? Müfessirler,

uygun gördüm: "Yahudi ve Hıristiyanların hakiki dinini bozan ancak onların dünya liderleri ile menfaat prest ilahi amirleri tatbik etmeyen ve tebliğ etmeyen, yasak ettiği şeylerden men etmeyen din adamları olan kötü hahamları ve rahibeleridir" Evet, hükümdarları kendi makam ve mevkilerini muhafaza etmek için, din adamlarına rüşvet vererek dinin hükümlerini, kendi heva ve heveslerine uydurmaya çalışıyorlardı. Onlar da çıkar ve menfaatleri, Kilise ve Havralarının geliratinin kesilmemesi için ilahi hükümleri gizlerlerdi, ilahi emirleri tebliğ edip, yasak etiği şeylerden de men etmezlerdi, halkı hakiki din olan İslam dinine girmekten alıkorlardı. Şimdiki yaşadığımız asırda âlim-ulema geçinen bencileyin önce kendimize sonra da bazı zevata bu ayetten ders almaya acizane tavsiye edersek, herhalde darılma söz konusu olmaz. Evet, halihazır İslam aleminde bir parçalanma, dağınıklık hastalığı vardır. Dolayısıyla bu hastalığın tedavsi için birlik beraberlik ruhi içinde yaşamayı emreden ve tefrikadan men eden ayetlerle, hadis-i şeriflerle halkımızı tam manasıyla aydınlatmaya çalışıyor muyuz? İşte Al-i İmran'da geçen şu ayetin mealini tekraren hatırlatalım: *"Hep birlikte Allah'ın ipine (dinine, Kur'an'a) sımsıkı sarılın (ehl-i kitap gibi ihtilafa düşerek haktan ayrılıp cahiliyet dönemindeki gibi birbirinize düşman kesilerek) parçalanmayın!")* Peki biz ne yapıyoruz? Maalesef az sayılmayacak kadar birçoğumuz Tefrika havasını estiriyoruz, şeytana avenelerini çoğaltıyoruz. Merhum Mehmet Akif'in dediği gibi: Ayrılık hissi niçin girdi beyninize /Fıkr-ı kavmiyeti-ırkçılığı- şeytan'mı sokan zihninize?/ Bu kadar müteferrik- dağınık- akvamı/ aynı milliyetin altında tutan İslamı/ temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir-/ırkçılıktır -/ bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir- ziyandır-/ Evet, müsbet milliyetçilik, İslam milliyetçiliğidir. Zaten erbabınca malumdur ki; millet, din ve şeriat aynı manayı ifade eden kavramlardır. Menfi milliyetçilik ise, ırkçılık

indinde en makbul lisan da Arapça lisanı olduğunu ve cennette de lisanımız arapça olacağını da unutmayalım!) onların sanat halinde işlemiş oldukları bu şey (amel ettikleri batıl şeriat, ahlakı ve nizam-intizamı bozmakla adeta birbirleriyle yarışan ve onları kötülüklerden men etmeyen din bilginlerinin yaptıkları ve sanaat haline getirdikleri bu amel) kasam olsun ki ne kadar fena! (ibni Aşur, gibi müfessirlerimiz,"lebise" kelimesindeki lam harfi kasem içindir."demişlerdir. Dolayısıyla biz de öyle meal verdik- Evet, bu ayetin muhtevası şudur: "Allah (c.c) ehl-i kitabın âlimlerinin, kendilerinin ayak takımını ve avamını günahtan menetmediklerini yadırgamış ve akıl almaz bir şey saymıştır..." Bu da, nehy-i münkeri- kötülüklerden menetmeyi terk eden kimsenin, o münkeri yapan kimse gibi olduğuna delalet eder. Eski ümmetler zamanında Allah (c.c) bir meleğini bir karye ahalisini yere batırmakla memur kılmış, bunun üzerine o melek " ya Rabbi içlerinde falanca abid- ibadetle meşgul adamı da mı helak edeyim, yere batırayım? Diye sormuş. Allah (c.c) "Ona, ilk önce onunla onları yere batırmaya başla; yani önce onu yere batır, Sonra diğerlerini yere batır. Zira orada yaşayan insanlar günah işlerken benim için onun yüzü dahi kızarmadı" buyurdu. Ve sahihi Tirmizi'de geçen diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor: "insanlar, bir zalim görüp de o zalimi Zulmünden menetmezse Allah'ın (c.c) onların hepsini cezalandırması yakındır, yani ilahi azab'ın hepsini kapsayacak zamanı yaklaşmış demektir.")

64- Yahudiler: "Allah'ın eli bağlı (sıkı)dır!" dediler. (Hâşâ!) Dedikleri yüzünden (hayırlı işlerde malı sarf etmekten) elleri bağlanasıcalar (durmadan cimri kalasıcalar, dünyada esaret zinciriyle, ahirette de cehennemde ceza olarak elleri boyunlarına bağlanasıcalar) ve lânet olasıcalar! (Allah'ın rahmetinden uzaklaşasınlar, lanete uğrayasınlar. Bu ifade ile ilgili iki izah şekli bulunmaktadır: a) Bu onlara yapılmış bir bedduadır. Buna göre mana şudur: Allah bize, bu şekilde onlara beddua

tıpkı daha önce de dediğimiz gibi, faydalı gıdalar marazlı olanların hastalıklarını artırır.) Aralarına, kıyamet gününe kadar (sürecek) düşmanlık ve kin bıraktık. (Teberi, şöyle der: "Bundan maksat, Yahudi ve Hıristiyanlar arasındaki düşmanlıktır." Veya başka müfessirlerin ifadesi ile birçok fırkalara ayrılan Yahudi fırkalarının arasındaki düşmanlık demektir. Onlardan bir kısımı Ceberiye, bir kısmı Kaderiye, bir kısmı ehl-i tevhid, bir kısmı da müşebbihedirler. Yani bu tür fırkalara ayrılarak batıl inançlara sahiptirler. Hıristiyanların fırkaları arasındaki durum da böyledir. Bunların da bir kısmı melkani, bir kısmı Nesturi, bir kısmı Yakubi idi. Bu tefrika hususu her ne kadar müslüman cemaatları, toplumu arasında da mevcut ise de ancak bu ayrılık onların arasındaki ayrılık gibi değildir. Aynı zamanda o dönemde müslümanların arasında zaten öyle bir tefrika yoktu. Razi'nin ifadesiyle bu bidatler müslümanlar arasında sahabe ve tabiin devrinden sonra meydana çıkmıştır. Mesela, "Mücessime" Cenab-ı Hakk'a hâşâ vekella! azaları isnad eden hak yolundan çıkan bir taife-zuhur edince, kelamcılar, muteahhirun- sonraki dönemlerde yaşayan âlimlerimiz- müteşabih kısmından olan ayetlerin tevili cihetine gitmişlerdir. Mesela, el manasındaki "yed" kelimesinin geçtiği ayetlerin her birinde makam ve mevkiine göre münasip bir mana ile tevilini caiz görmüşlerdir. Evet, Ehl-i sünnet vel-cemaat'ın cumhuru "Allah'ın eli" tabiri ile ilgili şu iki görüşü ileri sürmüşlerdir: a) Bu, "kur'an, Allah'ın eli olduğuna delalet ettiğine göre, biz buna tevil etmeden kur'anda geçtiği gibi inanırız. Akıl da, nakıl da Allah'ın elinin, belli bir cisimden veya parçalardan meydana gelmiş mürekkep bir uzuv olmasının imkânsızlığını gösterince, buna da bu şekilde inandık. Yani keyfiyeti; bizim bildiğimiz insanlarda bulunan el gibi uzuvdan ibaret değildir. Ancak "Allah'ın eli nedir, onun hakikati nedir?" hususuna gelince, bunu bilemeyiz, ilmini Allah'a havale ediyoruz" diyenlerin görüşüdür. İşte bu Selefin, ehl-i sünnet velcemaatın gö-

cimri oluşu şeklinde değil, aksine O'nun en mükemmel bir biçimde cömert oluşudur." Taberi de şöyle der: "Allah (c.c.) "Ey iblis iki elimle..." buyurmuştur ki bundan maksat Hz. Âdem'in (a.s) bu şerefe nail olduğunu beyan etmektir. Ona bu özellik vermesi onu diğer mahlûklarından ayırmak içindir. Hal böyle olunca, bu konuda, bu makamda "yed" kuvvet, kudret, nimet, mülk manalarına geldiğini söyleyenin görüşü iptal edilmiştir." O halde "yed" Allah'ın bir sıfatıdır. Ancak Âdemoğullarının azaları gibi bir aza değildir, Allah (c.c) azalardan münezzehtir- uzaktır- Hakikatini bilemeyiz".) Onlar her ne zaman (Peygamber'e (a.s.v), diğer insanlara karşı) savaş için bir ateş yakmışlar (ve bir fitne çıkarmışlar) sa Allah onu söndürmüştür (onları muvaffak kılmamıştır emellerine kavuşmamışlar, hüsrana uğramışlardır. Beyzavi'nin ifadesi ile onlar peygamber'e (a.s.v) karşı her hangi bir harbe niyetlenmişler ise Allah (c.c) onların arasına niza koyarak birbirleriyle uğraşmışlar. Dolayısıyla onların şerrini peygamber'den (a.s.v) def etmiştir. Veya şu da söylenmiştir: "Onlar Tevrat'ın hükmüne karşı gelince, herhangi bir milletle savaşmak istemişlerse mağlup olmuşlar; Allah onlar'a Babil kralı olan Buhtunnasr'i musallat kılmıştır. Daha sonra tekrar fesatçılık yapınca, Bizans komutanı Butros'u; Sonra yine fesatçılık yapınca Mecusileri; ve nihayet yine fesat çıkarmaktan geri durmayınca, bu seferde onların zulmuna karşı müslümanları musallat kılıp gereken cezayı vermiştir. Bu asırda da misket bombaları ile ana kucağındaki yavruların hayatına dahi sebep olan bu zalim ırkın fesatçılıklarına alabildiğine devam etmektedirler. Onlar tarafından ateşin içine atılan yavrularıyla beraber anababaları o ateşin içinde cair cair yanarken kamaralarla tespit edilen, sidilere kaydedilen o yürek yakan yavruların feryatlarına seyirci kalmaktadırlar. Son olarak da yine inşallah Cenab-ı Haktan niyazımız şudur ki; hali hazırdaki Müslümanların liderliğine soyunan, fedakâr

"Garkad", Tac'ın dipnotunda şöyle tarif edilir: Kudüs'ün bir tarafında yetişen dikenli bir ağaç türüdür. Orası Yahudi ve deccal'ın öldürülecek yerdir. Dolayısıyla bu ağaç onlara izafe edilmiştir. Ağaç ve taşların dile gelmelerinde hem mü'minin bir kerameti olacak ve aynı zamanda Allah indinde en makbul din de İslam dinin olduğuna da işaret etmesi için olacaktır. "Garkad" denilen ağaçtan başka herhangi bir ağaç onları himaye etmeyecektir. Hadis-i şeriften anlaşılmaktadır. Müteşabih kabilinden olan bu hadis-i şeriften şunu anlamamız, bir yorum çıkarmamız mümkündür: Bir zaman gelecek hemen hemen bütün devletler onları himaye etmeyecek, onların yaptıkları zulümlerini tasvip etmeyecek, yalnız ırkı olan, ırkının hâkim olduğu Amerikan gibi bir devlet onları himaye edecektir. Nitekim günümüzdeki devletler arasında İsrail devletini destekleyen, tek devlet de Amerikan olduğu herkesçe malumdur. Onlar) yeryüzünde fesat çıkarmaya (islamiyeti ortadan kaldırmaya) çalışırlar (bozgunculuğa koşarlar Razi şöyle der: Yani "onların işlerinde izzet ve sağlamlık türünden hiçbir güç ve kuvvet meydana gelmez. Ancak ne var ki, onlar, yeryüzünde fesatçılığa koşarlar. Bu da zayıf olanları aldatmaları ve gizlice hile ve tuzak çeşitlerine başvurmaları şeklinde olur..." demektir.); hâlbuki Allah, fesad çıkaranları (bozguncuları) sevmez.

(Bu mübarek ifade Allah Teala'nın yeryüzünde fesatçılık çıkaranları sevmediği gibi, onlarla dostluk kuran, onların peşinden koşan kimselerin de Allah katında gazaba uğramış olduğuna delalet etmektedir.)

65- Eğer gerçekten ehl-i kitap, (Muhammed'e (a.s.v) ve getirdiğine, kur'an'a) iman edip (kötülüklerden; İlahi kitaplara muhalefetten Allah'ın haram kıldığı şeylerden) sakınsalardı, (Yani münafıkların yaptığı gibi, dünyevi herhangi bir maksat ve gaye için değil de sırf takva ve taat maksadiyle iman etmiş olsalardı) mutlaka (Yahudilik ve Hıristiyanlık döneminde işlemiş oldukları) o büyük günahlarını, kötülüklerini örterdik (Onları o günahlarla cezalandırmayız) ve elbette onları (içinde nimetlenecek nimeti bol) o naîm cennetlerine yerleştirirdik! (Ahiret sadetleri münhasiren iki kısımdadır: a) cezanın kaldırılması; b) kendilerine mükâfatın ulaştırılması...Cezanın kaldırılmasına gelince bu, *"Onların günahlarını elbette örterdik..."* ifedesiyle murad edilen; mükâfatın, sevabın ulaştırılmasına gelince bu da *"Ve elbette onları nimeti bol cennetlere girdirirdik"* ifadesiyle murad edilendir. Alusi her ne kadar Malık bin Dinar gibi zatlar, Naim cennetleri, Firdevs ve Adn cennetleri arasındadır diyorsa da fakat görünen o ki, her ne kadar nimetleri mertebece muhtelif olsa da bütün cennetlere cennetün-Naim denilir. Alimlerimiz, Beyzavi gibi müfessirlerimiz, "Ehl-i kitap- yahudi, Hıristiyanlar- İslama girmedikçe Hz. Muhammed'e yetişipte Ona iman etmedikleri müddetçe cennete giremeyecekleri hususunda bu ayet-i kerime kesin ve açık bir şekilde ifade eden bir delildir, nastır" demişlerdir. Zaten diğer ehl-i küfür de öyledir. İşte bazı kimseler özellikle ehl-i kitap hakkında yanlış beyanat verdikleri için yeri geldikçe hatırlatma babından bu açıklamayı yapmak zorunda kalıyoruz.)

66- Eğer gerçekten onlar Tevrat'ı, İncil'i (onlarda bulunan Allah'ın ahidlerine vefa göstermek ve İncil'in, Hz. Muhammed'in (a.s.v) peygamberliğine delalet eden delilleri ihtiva ettiğini ikrar etmek gibi nesih edilmeyen- iptal edilmeyen- hükümleriyle amel etseler) ve Rablerinden kendilerine indirilmiş olan (Kur'an)ı (kerimin ahkamını)

Ehl-i kitaptan iman eden Yahudilerden Abdullah İbn Selam gibi, Hıristiyanlardan da Habeşistan kralı Necaşi gibi Hz. Muhammed'e iman getirmiş kimseleridir; Çünkü onlar dinlerinde, tam itidal ve dost doğru bir yol üzere bulunuyorlar, ne ifrata ne de tefrite meyletmiyorlardı. Kurtubi, "Onlar Hz. Muhammed ve Hz. İsa aleyhimesselam haklarında ancak kendilerine layık olan şeyler söyliyenlerdir." diye tefsir etmiştir. B) bundan maksat ehl-i kitaptan olup da dinlerinde adil olan kendilerinde katı bir inat, tam bir sertlik ve katılık bulunmayan kâfirlerdir. Kurtubi, "Bunlar her ne kadar iman etmemişlerse de Müslümanlarla alayetmemişler ve onlara eziyet vermeyen kimselerdir" diye tefsir etmiştir. Keşşaf da ilk önce şöyle mana verir: "Onların hali Peygamber (a.s.v.)'ın düşmanlığı hususunda diğerlerininkinden az olanlardır" ikinci manası ise zikrettiğimiz gibi İslamiyeti kabul eden Abdullah bin Selam ile arkadaşları ve o dönemde Hıristiyanlardan müslüman olmuş 48 zatlar kastedilmiştir. Evet, kâfirler her ne kadar ebedi cehennemlik olsalar da Müslümanlara eziyet verenlerin, karakterce daha fazla bozuk olanların diğer mutedil olan kâfirlerden cezaları daha şiddetlidir. Taberi de şöyle der: "Onlardan muktesit bir ümmet vardır" demek Hz. İsa (a.s) hakkında sözlerinde mutedil olup "O, Allah'ın Resulü ve Allah'ın (c.c) Hz. Meryem'e attığı "kün feyekün" -ol, o da oluverir- manasındaki kelimesidir ve ondan bir ruhtur-Rahmettir" diyerek aşırılığa kaçıp da haddi aşarak "Hâşâ İsa Allah'ın oğludur" demezler. Aynı zamanda tefrit derecesinde kusurlu olarak "O, hâşâ! Gayr-i meşru bir çocuktur" diye Hz. Meryem'e iftirada bulunmaz. Böylece mutedil bir ümmet cemaat vardır. *"onlardan birçoğunun yapmakta oldukları ise, ne kadar kötüdür!"* buyurulmuştur. Bu ifadede teacuub manası bulunmaktadır. Sanki şöyle denilmiştir: "onlardan birçoğunun ameli de, ne kadar kötüdür!" Bundan murad ise, "onların içinde, kendilerine

bilakis "Ya Rabbi! Benim kavmimi hidayet eyle, davetime ve bana itaat etmeleri için bana yardımını lütfet" diye dua ettim. O zaman imdadına amcası Hz. Abbas (r.a.) yetişip, onu onlardan kurtardı. Alusi'nin ifadesiyle, bu ayet veda haccından önce nazil olmuştur. Evet bu ayet Medenidir, Mekki değildir. Kurtubi şöyle der: İslam'ın bidayetinde-başlangıcında- peygamber (a.s.v) müşriklerden çekindiğinden gizli tebliğde bulunuyordu. Sonra bu ayetle açıktan tebliğ etmesine emr verildi. Hz. Ömer (r.a) İslamiyetini ilk ilan edendir. Ve şöyle dedi: "Biz Allah'a açıkça ibadet edeceğiz gizlice ibadet etmeyeceğiz" Ayet delalet ediyor ki, peygamber (a.s.v) kendisine vahiy olunan her şeyi açıkça tebliğ etmiştir; Rafızların iddia ettikleri gibi, peygamber (a.s.v.) Hz. Ali'ye (r.a.) ve çocuklarına bir deve yükü olabilecek kadar kur'andan bir bölümünü tahsis etmiştir. Ve herkese anlatmadığı Kur'andan bu kısmı bazı şiiaların vasiyy ve beklenilen Mehdi ile isimlendirdikleri, lakaplandırdıkları zatın yanında muhafaza altındadır. Diye ileri sürdükleri böyle bir iddia Kur'an'ın ruhuna aykırıdır. Nitekim Ebu Cuhayfe Hz. Ali'ye (r.a) bizzat "Sizin yanınızda elimizdeki kur'andan başka bir şey var mı? Diye sormuş, o da: "Hayır, nesli yaratan, tohum danesini çatlatan Rabbim'e yemin ederim ki insanların yanındaki Kur'an'dan başka yanımızda herhangi bir şey yoktur" diye cevap vermiştir. Bir de şu sayfada olan vardır. O da İbni Aşur'un ifadesiyle, o zaman Hz. Ali (r.a) peygamber (a.s.v) tarafından Yemen'e kazı-hâkim- olarak tayin edilmişti. Bu münasebetle ona öldürülen kişinin diyeti, esir kurtarma fidyesi ve kâfirin öldürülmesi ile Müslüman kısas olarak öldürülmez hükümleri ile ilgili bildirdiği talimattan ibaret idi. Yani görevi icabı o'na lüzumlu olan meseleleri anlatmıştı. Fakat vahiyden hiçbirşeyi gizlemeyip hepsini umum insanlara bildirmiştir. Ancak Beyzavi'nin ifadesiyle, kullarının maslahatlariyle, ilgili olmayan ve kendisiyle Rabbisi arasındaki açıklanmasına izin

değilse de, son olarak nazil olunanların içinde sayılır. Hal böyle olunca peygamber (a.s.v) kendisine vahiy olunanın tamamını zaten tebliğ etmiştir. Aynı zamanda bu ayet bu husustaki bazı kimselerin Peygamber'in (a.s.v.) kendisine vahiy edilenden bir kısmını bırakmıştır veya özel olarak bazı kimselere tahsis etmiştir diye ortaya şüphe atanların şüphelerinin kökünü kazımıştır. Adeta onları yalancı ve müfteri olarak ilan etmiştir. İbni Aşur bu ayet hakkında şöyle der: Eğer bu ayet vahyin başında olsaydı biz peygamber (a.s.v)'ı cesaretlendirerek onu sabit-kadem kılmak için nazil olmuştur derdik. Fakat vahyin sona erecek vakitte, dinin kemal derecesine ulaştığı zaman diliminde Resulullah'ın rısalet görevini eda ettiği halde, artık tebliğ etmeyi gerektiren bir zaman olmadığı halde, bu ayetin bu suredeki yeri bize müşkildir. Fahr-ı Razi bu ayetin sebeb-ı nüzulü hakkında on görüş belirtmiştir. Son olarak da şöyle demiştir: Bil ki, bu husustaki rivayetler çok iseler de, evla olan bu ayeti "Allah'ın, Hz. Muhammed'i (a.s.v) Yahudi ve Hıristiyanların hile ve tuzaklarından emin kılıp, onlara hiç aldırmadan tebliğini yapmasını, tebliğ etmeye devam etmesini emrettiği" manasına hamletmektir- yorumlamaktır- çünkü bu ayetten önceki birçok ayet, Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili olduğuna göre, bu tek ayet-i öncesine ve sonrasına uygun düşmeyen bir manaya yorumlamak imkânsız olur. İbni Aşur, tebliğ ile emir, tebliğe devam etmekte kullanılır, tıpkı Allah'ın şu, *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resulullah'a iman edin"* gibidir. Yani iman etmeye devam edin, ayet-i kerimedeki ilahi emir gibidir. İşte böylece ibni Aşur'un ifadesiyle, bu ayet peygamberi (a.s.v.) tebliğini gerektiren kendisine ağır gelen şeyin tebliği hakkında tekraren cesaretlendirip sabit kadem kılmaya matufen özel bir sebep dolayısıyla nazıl olmuştur.) Ve Allah seni insanlardan (kâfirlerden) koruyacaktır. (Merağı şöyle der: Bu beyan ile ilgili şöyle bir soru bulunmaktadır: "Bu ifade ile uhud günü Hz. Peygamber'in (a.s.v) yüzünün yarılıp, dişinin kırılması ile ilgili

etmiştir: "Bir grup Yahudi Peygamber'e (a.s) gelerek, "Ey Muhammed Tevrat'ın da Allah tarafından gönderilmiş hak bir kitap olduğunu ikrar etmiyor musun?" dediler. Hz. Peygamber "Evet" deyince "O halde biz sadece Tevrat'a inanır, başkasına inanmayız" dediler. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu.)

69- Şüphe yok ki (Allah'a hakikaten) iman edenlerden (veya zahiren, münafık olarak sadece lisanlarıyla) iman edenlerden, Yahudi olanlar ve Sabiiler ve Hıristiyanlardan, kim Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten yani sadece lisanen değil, kalben de) iman edip (imanın üzerine devam ederek, hakiki imanın gereğince namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hac yapmakla beraber, Allah'ın mahlûkatına şefkat göstermek, yardımda bulunmak gibi ilahi emirleri yerine getirip, yasaklarından sakınmak ile) salih ameller işlerlerse, artık onlar üzerine (İşte bu kayd bütün ayette geçen müslüm, gayri müslüm fırkaların kaydı olup, asıl bizi ve onları kurtaracak bizzat kasdedilen azalarla amel etmektir. Öyleleri kıyamet gününde Allah'ın azabından emin olarak haşr olunacaklar; çünkü dünyada iken Allah'tan korkmuşlardır. Peygamber'in (a.s.v) rivayet ettiği kutsi hadiste *"Allah(c.c) buyuruyor ki, "Şüphesiz iki korkuyu ve iki emniyeti kuluma vermem; Dünyada iken benden korkan kimse ahirette korkmayacak, azabımdan emin olacaktır, dünyada iken benden korkmayan, azabımı düşünmeden korkmadan günaha dalıb da tevbe etmeden ölen kimse ise, ahirette korkacak, cezasını çekecektir".*) Onlar, mahzun da olacak değillerdir.(Ayette geçen "es-sabiiun" kelimesi es-Sabiin olarak da okunmuştur. Nahv denilen ilmin âlimleri meşhur kıraatın yani "es-Sabiun" şeklinde okunmasının sebebi hususunda şu izahları yapmışlardır: Halil ve Sibeveyh'inin görüşüne göre"es-Sabiun" kelimesi tehir niyeti ile mübteda olmak üzere merfu- ötreli- kılınmıştır. Sanki ayetin sonunda "ves-Sabiune kezalik" -Sabiller de böyledir-"

Ferra denilen âlim'in tercih ettiği izahı ise, şöyledir: "inne" Lafzı amel etme bakımından zayıftır. inne amil olsa bile, sadece ismi üzerinde amildir. Haberine gelince, haber daha önce mübtedanın haberi sebebiyle ref-üzerine -ötre- üzerinde kalmıştır. İkinci izahı şöyledir: "inne" lafzının amelinin tesiri ancak bazı isimlerde görülür. Amelleri değiştiği halde harekeleri değişmeyen isimlerde ise bu harfin amelinin tesiri görülmez. İşte bu ayette de böyledir. Zira "inne"nın ismi "ellezine" lafzıdır. Bu lafız da ref, nasb ve cerr alametlerinden herhangi bir alameti görülmediği için o kelimenin üzerine atfedilecek kelimeye bu harfin amel ettirilmesine göre nasb-üstün- olması, ettirilmemesine göre de ref'-ötreli okunması hali caizdir. Kurtubi de üzerinde irabı- harekesi- belli olmayan kelimenin üzerine atfedilmesi halinde üstürılü de, okunabilir. Kelamın aslına dönüşü cihetiyle ötreli de okunabilir. Dolayısıyla ayette "vessaibune" merfu olarak "ellezine" kelimesinin üzerine atfedilmiştir. Fakat "Zeyd ve Amr ayaktadır, manasındaki "inne Zeyden ve Amrün kaimani" denilmez. Zira burada " inne" kelimesinin ismi olan " zeyd" mureb isim olup üzerinde irab alameti olan herkesi görülüyor. Dolayısıyla onun üzerine atfedilen, onun gibi mensub- üstünlü olarak okunması gerekir. Razi diyor ki, "İşte Ferra'nın görüşünün izahı bundan ibarettir. Bu güzel bir izah olup Basralıların görüşünden daha evladır. Zira onlara göre daha öncede takdirini yaptığımız gibi, ayetin tertibinin- sıralanmasının bozulması gerekir. Fakat Ferra'ya göre böyle bir şeye ihtiyaç yoktur. Evet, daha öncede bahsettiğimiz gibi sabiiler, ayette geçen ümmetler içinde en sapkın, din harici oldukları halde iman edip salih amelleri işlerlerse Allah onların da tevbelerini kabul edip günahlarını bağışlar. Bu ayet ile ilgili Bakara süresinde de açıkladığımız gibi bazı âlim-ulema kesilen zatlar Hz. Muhammed'e (a.v.s) inanmadan sadece bu ayette zikredilen "yalnız

gibileri)öldürüyorladı. (Yani "Onların arzularına uymayan, isteklerine ters düşen güç mükellefiyetlerden bir şey getirdiği zaman..." demektir. Alusi şöyle der: Ayette geçen "küllema" zarf olmak üzere mensubtur-üstünlüdür, mastariyet -kök- manasını ifade eden "ma" kelimesine izafe olunmuştur. Fükaha ile makul ehli, mantık âlimleri onu şart kelimesi ile isimlendirmişler. Zira Cezm amelini yapmayan "iza" kelimesi gibi cevap istiyor. Buradaki cevabı da "feriken kezzabu..." ifadesi şartın cevabı olmaya elverişli değildir. Çünkü bu tek peygamber iki fırka olamaz,. Ancak ayetteki Resul'dan maksat cins olup çokluğa delalet eder. Nitekim çokluğa delalet eden "küllema" kelimesi de bunu teyid eder. Yani "Her ne zaman bir peygamber onlara..." ifadesi, "peygamberlerin" manasında olduğuna delalet etmektedir. Binaenaleyh şüphesiz, o peygamberleri iki gruba ayırmıştır. Fakat bazı âlimlere göre de şart cevabı hazf edilmiştir-atılmıştır-kelamın takdiri şudur: "Her ne zaman bir peygamber onlara geldiyse, onlar savaş ilan edip karşısına dikildiler" Daha sonra da "onlar onun karşısına nasıl dikildiler?" denilince de, "Bir kısmını yalanlayıp, bir kısmını öldürdüler" şeklinde cevap verilmiştir. İbn Aşur da şöyle der: "En iyisi "ferikan kezzebu" ifadesi onlara manasını ifade eden "lehüm" zamirden bir hal olmasıdır. Yani gaye onların kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayıp, öldürdükleri hal ve durumlarını ifade etmektir. İşte Hz. Musa'ya karşı yapmış oldukları, mua-melelerine bir işaret olsun diye mazi sigasıyla gelmiştir. Çünkü o günden bu güne pek çok zaman geçmiştir. Öldürme işi de onların Hz. Zekeriyya, Yahya (a.s) gibi zatlara karşı yapmış oldukları muamelelerine işaret etsin diye muzari sigasıyla gelmiştir. Çünkü bu zaman, Hz. Musa'nın zamanına nispeten bize daha yakın zaman sayılır.)

71- (Yapmakta oldukları peygamberleri yalanlamaları, bir kısmını öldürmeleri gibi günahları yüzünden, kendileri için) bir musibet olmayacak zannettiler de böylece (hak dini, hak yoluna irşad eden delilleri görmekten) kör oldular ve (vaaz-u nasihat dinlemekten) sağır kesildiler; (hakkı dinlemediler Peygamberlerinin tebliğini, vaz-u nasihat dinlemediler. Buzağıya taptılar. Dolayısıyla kırk yıl Babil esaretine düştüler, onlara Asurilerin hükümdarı olan Buhtün-Nesr denilen zalim, kâfir musallet olup milattan önce 606, 598 ve 588 tarihlerinde beytül Makdıs'a girdi, üçüncü girişinde kuds-ı şerifi yaktı, yıktı ve israiloğullarının tamamını esir alarak Babil'e sürdü. O hükümdarın hükmü altında sefaletle yaşadılar, kıtlıkla karşı kaşıya geldiler. Sonra farıslıların -İran devlet başkanı Korş milattan önce 530 senesinde Asurilere karşı harp açtı, onları mağlub etti ve İsrailoğullarına ülkelerine dönmeleri için, izin verdi. Bunun üzerine memleketlerine dönüp Mescid-i Aksayı ve harabelerini tamir ettiler. Sonra Rumların kralı Tidıs kudüs şehrine girip yıktı, yaktı. Daha sonra da Sibyanus kuds-ı şerifi istila etti, onları muhasara altına aldı. O kadar ki, açlıktan birbirlerini yediler ve milattan önce 69 senesinde onlardan bir milyon insanı öldürdü ve 97 bin kişiyi de esir aldı. Daha sonra da Rum imparatoru Edriyan, milattan sonra 117 senesi ile 138 seneleri arasında kuds-ı şerifi yıktı. O kadar ki toprağı tuzla karıştırdı. İşte o zaman yahudi devleti tamamen münkariz -yok- oldu. Kalan Yahudiler çeşitli yerlere, ülkelere dağıldılar. [Et-Tahrir vet-Tenvir, İbni Aşur] Müfesirler, fitne kelimesi hakkında birçok izah zikretmişlerdir. Bu kelimenin manası dünya ve ahiret azabına hasredilmiştir. Dünya azabı ise birçok çeşittir: Kıtlık, veba, öldürülme, düşmanlık, insanlar arasında olan buğz ve kin, bir de talihin ters dönmesi ve uğursuzluk bunlardandır. Bütün bunlar ise onların başına gelmiştir. Müfesirlerden her birisi bu manalardan birisine

fasıkların hali de böyle olsaydı, müşriklerin kâfirlerin şirklerinden, küfürlerinden dolayı böyle bir vaid-tehdit-ile uyarmasının bir manası olmazdı) [Tefsir-i kebir]

73- Andolsun "gerçekten "Allah, üç ilahtan birisidir!" demiş (inanmış) olanlar (teslis akidesine inanan Elmelkani denilen taife ve onlara bağlı olanlar) da kafir olmuşlardır.! (İbn Aşur'un ifadesiyle yeryüzündeki Hıristiyanların çoğu bu inançta olan Elmelkanilere bağlıdır) Halbuki tek bir (Hakiki) ilahtan başka (ibadete layık) hiçbir ilah yoktur! (İbadete layık hak mabut, kainatın yegane yaratıcısı ancak Allah'tır) Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse, kasem olsun ki; içlerinden kafir olanlara (çok) elem verici bir azap mutlaka dokunacaktır.! (Hıristiyanlar, bu sözleriyle Allah, Meryem ve Hz. İsa (a.s)'ın üç ayrı ilah olduğunu kastetmişlerdir. Bunu tekit eden-kuvvetlendiren- bir şey de Cenab-ı Allah'ın (c.c) Hz. İsa'ya *"Ey Meryem oğlu İsa! insanlara "Allah'tan başka beni ve anamı iki ilah edininiz" diyen sen misin?"* [Maide,116] buyurmasıdır. Fahr-ı Razi şöyle der: Buna göre, üçün "üçüncüsü" ifadesi "üç ilahın birisi" veya üç ilahtan birincisi" manasındadır. O halde buna göre ayette bir hazf- atılmavardır. O da ilahlar manasında olan Alihet'tir. Öyleyse ayetin takdiri şöyledir: "şüphesiz Allah, Meryem ve İsa alihetün selasetün- üç ilahlardır-" Haşa ve kella! Şayet sadece "Allah, üçün üçüncüsüdür" denirse üç ilah'ınüçüncüsüolduğumanası kast edilmezse küfür sayılmaz. Zira iki şeyin üçüncüsü, ilmi sebebiyle Allah'tır. Nitekim Allah Teala şöyle buyurur: *"Üç kişinin gizlice konuşması (diye bir şey) meydana gelmez ki, mutlaka O, (ilmiyle işitmesiyle ve görmesiyle) dördüncüleridir..."* [Mucadele, 7] Evet, daha öncede bahsettiğimiz gibi kelamcılar bunlara ekanim derler. İbn Aşur da bunları şöyle izah eder: varlık uknumudur ki ona Allah ismini verdikleri zattır. Aynı zamanda onlar ona baba derler; ikincisi ilim uknumudur, ona da oğul derler. İşte bu

ifade eder; biri ikileyen, ikiyi üçleyen, üçü dörtleyen demek olur. Diğerinde ise, mücerred -sırf- kendi hali kasdedilir. "Salisu salase" gibi aynı adede muzaf kılınır ve "Üçün biri demek olur" şu halde Allah "Salisu selasedir" diyenler ilah üçtür lakin Allah birdir, bu üçün biridir. Demiş oluyorlar. [et-Tahrir vet-Tenvir] İşte Hıristiyanların inanç sistemi bu gibi saçmalıklarından ibarettir.)

74- Onlar hâlâ Allah'a tevbe edip O'ndan (batıl inançtan) pişmanlık duyup bağışlanmayı dilemeyecekler mi? Halbuki Allah, Ğafur (çok bağışlayan)dur, Rahim (çok merhamet eden)dir. (Bu ilahi ifade istifham -soru-şeklinde bir emirdir; yani kötü itikad-inanç- ve amellerinizden tevbe ve istiğfar edin!)

75- Meryem oğlu Mesîh (İsa) ancak bir resulüdür. Ondan önce de muhakkak Peygamberler gelip geçmiştir. Annesi (Meryem), çok doğru (Allah'ın kulu olan) bir kadındır. (Ayette geçen "sıddika" tabirinin tefsiri ile ilgili birkaç görüş vardır: a) Hz. Meryem, Rabbisinin ayetlerini ve oğlunun Rabbisi hakkında haber verdiği şeyleri çok tasdik edendir. Nitekim Cenab-ı Allah, O'nu tavsif ederken, *"O (Meryem) Rabbinin kelimelerini tasdik etti"* [Tahrim, 12] buyurmuştur. B) Hak Teala, *"Derken biz ona (vahiyle dini canlandırdığından diriltme sıfatımız olan) ruhumuzu (temsil eden cebrail'i) göndermiştik ve o, kendisine hilkati tam bir insan şeklinde görünmüştü..."* [Meryem, 17] buyurmuştur. Hz. Cebrail (a.s) Meryem ile konuşup, Meryem de O'nu tasdik ettiği için, o'na siddika denilmiştir. C) Onun "siddika" olmasından maksat, günahlardan tamamen uzak durup, kulluk görevlerini yerine getirmede son derece gayret içinde olmasıdır. Bu vasıfların kendisinde mükemmel olarak bulunduğu kimse, "sıddik" diye isimlendirilir. Nitekim Cenab-ı Hak, *"İşte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerle, sıddiklarla şehidlerle Salih kimselerle beraberdirler"* [Nisa,69] buyurmuştur. Alusi ve İbni Kesir gibi müfessirler şöyle derler:

yanaşmıyorlar, Hz. İsa'ya (a.s) ile annesi Hz. Meryem'e (r.h) yiyip- içen birer insan oldukları halde uluhuyeti isnad etme cehaletlerinden, inatlarından vazgeçmiyorlar. İşte onların bu halleri hayrete, teacube şayandır!)

76- De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için ne bir zarar, ne de bir faydaya malik olmayan şeylere mi tapıyorsunuz? Hâlbuki Semî (her şeyi hakkıyla işiten) ve Âlim (her şeyi bilen) yalnızca Allah'tır. (Bu da Hıristiyanların görüşünün yanlış olduğuna bir başka dedil olup çeşitli deliller ihtiva eden bir ifadedir. Biz sadece şunu kaydedelim: Yahudiler, Hz. İsa'ya düşmanca davranıyor ve ona, kötülük yapmaya yöneliyorlardı. Buna karşılıksa, Hz. İsa onlara hiçbir zarar vermiyordu, kendisini seven havarilerine de hiçbir dünyevi fayda temin edemiyordu. Aynı zamanda onların da itirafıyle Hz. İsa (a.s.) diğer yavrular gibi ana rahminde bir cenindi. İki aylık yavru idi... Binaenaleyh zarar vermekten ve fayda temin etmekten aciz olan kimsenin, bir ilah olması nasıl düşünülüyor? Ondan südur eden mucizelerin tamamı ise Allah'ın kudret ve inayetiyle idi, ondan değildi. Bir de Razinin ifadesiyle, Hıristiyanlara göre yahudiler Hz. İsa'yı çarmıha germişler ve O'nun kaburgalarını paramparça etmişlerdi. Hz. İsa (a.s.) susayıp, onlardan su isteyince de, onlar O'nun burun deliklerine sirke dökmüşlerdi. İşte bu derece zayıf olan bir kimsenin, bir ilah olması nasıl makul ve akla uygun olabilir. Tabii ki bu onların yalan beyan ve iddiasıdır. Aslında Hz. İsa asılmamış, öldürülmemiştir. Evet, onların akıllarına, saçmalık inançlarına şaşmamak teaccüb etmemek hayrete düşmemek elde değildir. Zira insan, natık bir hayat sahibidir. Yani düşünebilen, konuşabilen her şeyi akıl -mizaniyle terazisiyle- tartabilen, ölçebilen "ahsen-ı takvimde" yaratılan, diğer mahlukattan üstün kılınan hem insani, hem de hayvani ruha sahip değerli bir varlıktır. Ne yazık ki, onların saçmalık inançları insanlıktan fersah fersah uzaktır.)

77- (Habibim!) De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde, haksız, batıl yere bir haddi aşmayın! (Din hususunda haddi aşma Ayette iki türlüdür: 1) Hak hususunda haddi aşıp, ileri gitmek ki bu hakkı yerleştirip kuvvetlendirmekte ileri gitmektir. 2) Batıl hususunda haddi aşıp, ileri gitmek ki bu da, ortaya şüpheler atıp delilleri gizleme hususunda külfete girip, zorlanmaktır. Ayette bahsedilen bu haddi aşış, Allah'ın laneti üzerlerine olasıca Yahudilerin Hz. İsa (a.s)'ın haşa gayr-i meşru bir çocuk olup, yalancı olduğunu ileri sürmeleri; Hıristiyanların ise, Hz. İsa (a.s)'ın bir ilah olduğunu iddia etmeleridir. Yani Hıristiyanlar Hz. İsa'yı Peygamberlik rütbesinden ulûhiyet rütbesine çıkarmakla, Yahudiler de Hz. İsa'nın annesini alçaltmakla haddi aşmışlardır. Ayetteki "ğayrelhakki" tabiri meful-i mutlak olan mahzuf-atılmış- bir kelimenin sıfatıdır. Buna göre kelamın takdiri "Dininizde, haksız -batıl- bir haddi ile, haddi aşmayın" şeklindedir. Bundan bizim de alacağımız ders şudur: Hak; ifratla tefrit- iki aşırı uç aşırılıklarının tam ortasında bulunur. Allah'ın dini ya haddi aşma ya da ihmal etme aşırılıkları ortasındadır. Yani Allah'ın dini sınırı aşmakla onun çok altına kalmak arasında ortalama, dost doğru bir yoldur. Allah ve peygamberinin belirledikleri sınırı aşmak ifrat, sınırın altına düşmek de tefrittir. Zaten ayetteki hitapta "Latağlu"- haddi aşmayın- ifadesi "ğülüvv" kökünden olup ihmal etmenin zıttı olan haddi aşmak manasındadır. Müslümanların da dinde ifrattan sakınmaları ve kitap ile sünnetin ölçü ve sınırlarını aşmamaları ve bu sınırların çok gerilerinde de kalmamaları tavsiye edilmek-

sofradan yiyip içip de, buna rağmen iman etmeyince Hz. İsa (a.s) "Allahım, onlara cumartesi yasağına uymayanlara lanet ettiğin gibi lanet et!" dedi. Böylece bunlar da, domuzlar haline geldiler. Bunlar içlerinde hiçbir kadın ve hiçbir çocuk bulunmayan beşbin kişidiler. Yahudiler: "Biz peygamber evlatlarıyız" diye övünüyorlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, onların peygamberlerin lisanlarıyla da lanetlenmiş olduklarna delalet etsin diye, bu ayeti zikretmiştir.)

79- (Onlar,) işledikleri kötülükten, birbirini men etmezlerdi (bu cümle, bundan önceki "isyan etmeleri ve haddi aşıyor..." ifadesinden neş'et eden -meydana gelen- bir sualin cevabıdır; buna beyan-i isti'naf deniliyor. Yani onlar nasıl tamamen isyanlıkta ısrar etmektedirler ? İşte sebebi nemelazımcılıktı. Çünkü bir toplumda önce az kişiler günaha başlarlar; Şayet onları o günahtan men eden olmazsa hergün arkadaşları çoğalır, yaptıkları günahlar toplumun her kesimini kuşatır. Ayetin muhtevası şudur: Yani yapmış oldukları bir kötülüğü ısrarla tekrar yapmaktan, birbirlerini menetmiyorlardı, veya o kötülüğün benzerini işlemekten menetmiyorlardı ya da ayetin manası şudur: "Onlar işlemek istedikleri günahlardan birbirlerini men etmiyorlardı" o kötülükten vazgeçirmeyeçalışmıyorlardı.) Andolsun ki, elbette yapmakta oldukları (günahlarda haddi aşarak düşmanlık yapmak, emr-i maruf 'iyiliği emretme' ve kötülükten men etme görevlerini ifa etmemek gibi) şey ne kötüdür!

80- (Habibim!) Onlardan birçoğunun, (sana ve mü'minlere olan kızgınlıklarından dolayı), inkâr

hakkında ise "Lakin onlardan birçoğu fasıklardır" demektir. Yani onlar münafıklıkta gayet haddı tecavüz edenlerdir manasındadır. İbni Abbas'ın (r.a) da aynı iki şekilde tefsir etmiş, birde: "Yahudilerin çoğu fasıklardır" yani kafirlerdir" diye tefsirini yapmıştır.)

82- Andolsun ki, Elbette iman edenlere insanların içinde düşmanlık bakımından (dünyaya aşırı düşkünlükleri sebebiyle) en şiddetli olarak Yahudileri ve (Allah'a) şirk koşanları bulacaksın! (Peygamberimiz (a.s.v) şöyle buyuruyor: "İki Yahudi bir Müslüman'la baş başa kalmaya görsünler, onlar mutlaka o müslümanı öldürmeye kastederler." [Tefsir-i kebir] Feyzül kadir de hadis-i şerifi Ebu Hüreyre (r.a.)'den şöyle nakleder: "Her hangi bir Yahudi bir Müslüman'la baş başa kalmaya görsün, o mutlaka o müslümanı öldürmeyi içinden geçirir.")[5/444] ve yine kasem olsun ki, iman edenlere sevgi bakımından elbette o (insa)nların en yakını olarak da Nasranîleriz (Hıristiyan dini üzerindeyiz)! Diyenleri bulacaksın! (Razi şöyle der: İbn Abbas, Said bin Cübeyr, Ata ve Süddi: "Bu ayetle Necaşi ve Habeşistan dan Hz Peygamber'e (a.s.v) gelerek ona iman eden kavmi murat edilmiştir. Yoksa Müslümanlara düşmanlıkları apaçık iken bütün Hıristiyanlar kast edilmemiştir" demişlerdir. Daha öncede bundan bahsettik.) İşte sana! Bunun sebebi de, şüphesiz onların içinde âlimlerin ve (ibadet ehli) rahiplerin bulunması ve gerçekten (hak'ka tabi olmakta Yahudi ve dinsizlere nisbetle) kibirlenmemeleridir. (İbn Aşur'un ifadesiyle, yani içinde böylesi alimler ve rahiblerin bulunduğu bir ümmet müslümanlara karşı,

ayetteki "Biz Hıristiyanız..." tabirinin zahiri bu olan vasıf bütün Hıristiyanlara aittir. Evet, bu konuda yorumlar çoktur.Bu ayet-i kerime hicret eden Müslümanlara sahip çıkan Habeş hükümdarı Necaşi ile peygamber'e (a.s) gönderdiği heyet hakkında nazil olduğu rivayet de mevcuttur. Resul-ı ekrem (s.a.v) onlara Yasin-i şerifi okumuş onlar da ağlayarak Müslüman olmuşlardı. İbni Aşur da hadiseyi şöyle anlatır: Şamdan Habeşistan'a sekiz Hıristiyan gitmişlerdi ve bunlar Habeşlilerden altmış iki rahible Habeşistan'a hicret eden Müslümanlarla beraber Medine-ı münevvereye geldikten sonra Müslüman olmuşlardı. Habeş kıralı Eshame- Necaşi de, peygamber (s.a.v)'ın mektubunu alınca, rahiplerle papazları topladı Hz. Cafer de (r.a) onlara Meryem suresini okudu. Bunun üzerine Necaşi ayağa kalkarak gözleri yaşla dolup taştı ve heyetiyle beraber iman ettiler. Netice olarak şunu da kaydedelim ki: Bu ayet-i kerime Yahudilerle Hıristiyanlar arasındaki farkı dinleri itibari ile değil, farklılığın sebebi şudur: Yahudiler, dünyaya haris, aşırı düşkün olmaları kendilerinden başka milletlere fenalık yapmayı bir vazife bilmektedirler. İşte Yahudi milleti bu bakımdan Hıristiyanlara nazaran ahlaki durumları pek fazla düşüktür. Yoksa din itibari ile Hıristiyanların küfrü Yahudilerin küfründen daha şiddetlidir. Hıristiyanlar hem ulûhiyette hem de peygamberlik hususunda münakaşa ederken, Yahudiler sadece peygamberlik hususunda münakaşa etmişlerdir. Zira onlar Hz. İsa (a.s)'a ulûhiyet isnat ederek, Cenab-ı Hak Tealanın mutlak ulûhiyetini,

ise, kıssisundur. Mükesser- kırılgan- cemi- çoğulu kasaviset'dir. Aslı ise kasasiset olup, sin harflerden birisi vav harfine değiştirildi. Urve bin Zübeyr şöyle demektedir: Hıristiyanlar İncil'e yapacaklarını yaptılar ve ona ondan olmayan şeyleri de kattılar. Bu tahrifatı yapanlar da şunlardır: lukas, Merkos, yuhenna ve Makbus – doğrusu Matbus o da Metta'dır: - çünkü onların yanında mutemed olan bu zatların her birisinin çıkardıkları muharref- tahrif edilmiş – dört İncil vardır. Geriye onların âlimlerinden hak ve din hususunda tek bir kişi kalmıştır ki, onun da adı "kıssis" idi. Binaenaleyh, onun yolu ve tatbik ettiği dini üzere olan herkes "kıssis" dir. Kurtubi, kass ve kıssis kelimeleri ya Arapçadır veya Rumca olup Arapçaya karışmış, dolayısiyla Arapça luğatından sayılmıştır. Zira kur'anda Arapça olmayan bir kelime yoktur. Olsa da Arapçalaştırılmıştır.Rumca da kass, kıssis kelimeleri alim manasına gelir. İşte bu da her iki dil arasında vaki olan bir muvafakattan ileri gelmektedir. Ruhban ise, daha öncede açıklandı. Razi diyor ki, Peygamber(a.s) "İslamda Ruhbanlık yoktur" dediği halde Allah (c.c) onları nasıl methetmiştir?" denilirse, biz deriz ki: Bu Yahudilerin son derece sert ve katı olan tavırları, yolları mukabilinde olarak nisbi bir övgü olmuştur. bu kadar bir övgüden, onun herhalükarda bir övgü olması manası çıkmaz.)

83- (O bir kısım âlim ve rahiplerin) Resûle indirileni (Kur'an'ı) duydukları zaman (esasen aşina olup) tanıdıkları bu haktan dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün! (Cenab-ı Hakk'ın bu buyruğu ile ilgili olarak şu iki izah yapılmıştır: a) "Onların gözleri taşıncaya kadar yaşlarla doldu" demektir. Çünkü ayette geçen "Feyz" kelimesi, kabın veya benzeri şeylerin içindeki, etrafından görülünceye kadar dolup taşmasıdır. b) Bu tabirle, onların iyice ağlamaları kastedilmiş, böylece de onların gözleri adeta dolup taşmış olarak tasvir edilmiştir. Cenab-ı Hakk'ın "Mimma arefu..." buyruğunun manası: "Hz. Muhammed'e indirilen hakkı tanımalarından dolayı..." demektir. "minelhakkı" kelimesindeki "min"tebiziyet içindir. Yani "onlar hakkın- kur'an'ın- bir kısmını tanımalariyla yüce Allah onları ağlattı, artık onlar Hakk'ın tamamını tanısalardı kim bilir durum nasıl olurdu!" demektir.) Derler ki: "Rabbimiz! Biz (işittiğimiz Kur'an'a) İman ettik, artık bizi (Muhammed'in peygamberliğinin hak olduğuna inanıp) şahit olanlarla beraber yaz!" (Bu hususta da iki izah yapılmıştır: a) Allah Teâlâ bu ifade ile Muhammed (a.s.v)'ın hakk'a şehadet eden ümmetini kastetmiştir. Keşşaf ayetin manasını böyle vermiştir. Bu, *"Böylece sizi hayırlı bir ümmet kıldık ki; insanların üzerine (bütün peygamberler lehine) şahitler olasınız..."* [Bakara, 143] ayetinden anlaşılmaktadır. b) "Peygamberlerinden ve kullarının mü'minlerinden "senin dışında hakiki ilah olmadığına şehadet edenlerle birlikte yaz!" demektir.)

84- Ve ne oldu bize de, Allah'a ve bize gelmiş olan o hakka (Kur'an'a, Peygambere) iman etmeyelim? Halbuki, biz Rabbimizin bizi salihler zümresiyle beraber (ahiret gününde cennetine) koymasını ümit etmekteyiz!"

85- İşte böyle (halisane inanarak) demelerinden dolayı Allah onları altlarından

sahibi oluşu mutlaka daha önce geçen marifet- Hakkı tanıma olması gerekir. Bu marifet de, ayetteki "hakkı tanıdıklarından- marifetlerinden dolayı..." ifadesi ile "hakkı ikrar etme" manasına gelen, "Allah, onların söylediklerinden dolayı onlara mükâfat olarak ihsan etti" ifadesinden çıkartılmıştır. Durum böyle olunca işte bu ayet, bu marifet ve ikrarın, o mükâfatı gerektirdiğini gösterir. Büyük günah sahibi olan mü'minin de bu marifet ve ikrarı vardır. Binaenaleyh bu mükâfatın, onun için de söz konusu olması gerekir. Büyük günah sahibinin, cennetten cehenneme gönderilmesinin söz konusu olmadığında icma vardır. Geriye "Büyük günah sahibi, günahı nisbetinde cezalandırılır, Sonra cennete gönderilir" demek kalır ki, ulaşılmak istenen şey de budur. 2) Allah Teâlâ "O inanmayıp kâfir olanlara Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara gelince, onlar da ancak o çılgın ateşin ehlidirler." buyurmuştur. Bu mübarek söz, hasr- ancaklık- manasını ifade eder. Yani "cehennemlikler başkaları değil, sadece bunlardır" manasına gelir. Bir şeyin ehli, eşi- dostu ve yaranı, ondan hiç ayrılmayıp, hep onunla birlikte olan demektir. Binaenaleyh cehennem ehli olup onunla devamlı birlikte olma halinin kâfirlere has olmasını gerektirir. Bu sebeple bu ayet, cehennemde ebedi kalışın, günahkâr mü'minler için söz konusu olmadığına, işte bu iki bakımdan delalet eden en güçlü delillerden olur. [Tefsir-i Kebir] İbn Aşur'un ifadesiyle: "Cehim", cehennem demektir. Aslında devamlı alevlenmesi için bir çukura atılan büyük ateştir. Nitekim şöyle denilir: "Narün cehmetün" yani alevlenmesi şiddetli Olan ateş demektir.)

87- Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve lezzetli şeyleri (kendinize) haram kılmayın ve (helâlı nefsinize haram kılmakla, helalleri fazla tüketme noktasında)

lerinde kurtuluş çaresini aradılar. İşte onların bu hadisesinin ruhsatı bakımından yemini lagv- kasıtsız rastgele yapılan- yemin hükmüne ilhak edilmiştir, hükmüne dahil edilmiştir. [Et-Tahrir vet-Tenvir] İşte bu görüşe göre, yani sahabe-ı kiramın güzel ve hoş yiyecek ve içecekleri kendilerine haram etmeleri rivayetini sebebi nüzulu olarak kabul edenlerin görüşüne göre, bu ayet ile daha önceki ayetler arasındaki münasebetin şu şekilde olduğu ortaya çıkar: Allah Teâlâ Hıristiyanları, "Çünkü onların içinde keşişler rahipler vardır" [Maide, 82] diyerek methetmiştir. Hâlbuki dünyanın hoş ve leziz şeylerinden sakınmak, bu keşiş ve rahiplerin âdeti idi. İlahi emir değildi. Binaenaleyh Cenab-ı Hak onları methedince, bu metih Müslümanlara aynı şekilde hareket etme isteği vermiştir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ, bunun peşi sıra Müslümanların kendilerinin öyle bir şey ile emrolunmadıkları anlaşılsın diye, bu isteği ve vehmi- zannı- silecek olan bu ayeti zikretmiştir. 2) Bir de sebeb-ı nüzulü hakkındaki Kaffal'ın zikretmiş olduğu şu husustur: Allah (c.c) bu surenin başında "Ahidleri yerine getirin" [Maide,1] buyurmuş, böylece de haram kılınmış şeylerin helal olmasını talep etmek caiz olmayacağı gibi, helal kılınmış şeylerin de haram kılınmasının caiz olmayacağını beyan buyurmuştur. Cahiliyet dönemindeki Araplar, Allah'ın haram kılmadığı hoş ve leziz şeyleri haram sayıyorlardı ki bunlar "Behire, saibe, vesile ve Ham" sıfatları verilen hayvanlardır. Yüce Allah bu hususu hem bu surede, hem de En'am suresinde anlatmıştır. Ve onlar kan ile meyteyi -leşı- ve Allah'ın haram kıldığı diğer bazı şeyleri de helal sayıyorlardı. Bundan dolayı Cenab-ı Hak Teâlâ, "Allah'ın helal kıldığını haram kılmamalarını, haram kıldığı şeyi de helal saymamalarını" emretti. Bu

"yeyin, için, israf etmeyin" [Araf, 31] ayetidir. C)Bu, "Allah(c.c) size hoş ve leziz olan şeyleri helal kılınca, sizler bu helal kılınanlarla yetinip, bunları size haram kılınanların sınırına vardırmakla haddi aşmayın" demektir. Beyzavi de bu ayetin manasının böyle olmasını caiz görmüştür. Yani daha önce de zikrettiğimiz gibi bu manaya göre ayet Allah'ın helal kıldığı şeyleri haram kılmaktan ve haram kıldığı şeyleri de helâ kılmaktan men etmiş oluyor. Zaten böyle bir şeyi inanarak yapmak küfürdür. Yani Allah'ın Helal kıldığını haram olduğuna inanmak olur ki, bu inanç insanı köfre götürür. Ama bir insan, sırf nefsini dizginlemek için kendine helal olan bir nimeti yasaklarsa bunun bir mahsuru yoktur. Hatta en büyük düşman olan nefisle bir cihat'tir, bir mücadeledir. Nitekim bazı zatlar şehvetı kamçılayan pekmezı canı çektiği halde yememiştir. Hele özellikle helal-haramın karıştığı günümüzde zaruret sayılan şeylerle yetinip, o kadar lezzetli şeylere fazla dalmamak gerekir. Elhasıl peygamber (a.s.v.)'ın buyurduğu gibi, "işlerin en hayırlısı orta halli olanlardır" yani bu hususta da itidalı elden bırakmamak gerekir. Bu ayetle ilgili olan fıkhi yönü şöyledir: İmam Malik'e göre: her kim ki, kendi nefsine herhangi bir yiyecek, içecek veya kendi cariyesini veya herhangi helal olan bir şeyi haram kılarsa, ona bir şey gerekmez; şayet o şeyi yaparsa ona herhangi bir keffaret de lazım gelmez. Şafii'de(r.h) aynı görüştedir. Hatta Şafii (r.h.) şöyle demiştir: "Helali haram kılmak, keffareti gerektirmeyen kasıtsız yapılan yemin kısmı gibi lağv sayılır. Yani birisi derse ki: ben şu helalı kendime haram kıldım" böyle bir söz Şefii'ye göre geçersizdir; yeminle bir ilgisi yoktur. Ancak cariyesini kendisine haram kılmakla onu azat etmesini kast ettiyse bu durumda ona cinsi yaklaşmada bulunması haram olur. Fakat

şeyi haram kılma yetkisi kimsede olmaz. Dolayısıyla bir kimsenin kendi karısına" Sen bana haramsın"demesi tıpkı su ve yiyeceği kendisine haram kılması gibi hiçbir tesiri, fonksiyonu yoktur; bundan dolayı herhangi bir şey gerekmez. [Kurtubi, Cessas]- yine Cesas şöyle der: "Ulamanın ekserisi şöyle der: Herhangi bir kimse kendisine bir yiyeceği veya cariyesini haram kılarsa, eğer o yemeği yese veya cariyesi ile cinsi yakınlıkta bulunursa kendisine yemin keffareti gerekmiş olur ve yine Cessas şöyle der: Bizim arkadaşlarımız, bir kimsenin "Ben bu yemeği yemeyeceğim" demesi ile "Bu yiyeceği kendime haram kıldım" demesi arasında şu fark vardır; birincisinde o yemeğinin hepsini yemesi ile kefaret gerekir, fakat ikincisinde bir cüzünü-parçasını-yemesi ile kefaret gerekir.

Evet, Allah (c.c) mubah nimetlerinden istifade etmemizi ister. Ancak ne var ki lezzetli ve hoş şeylere tamamen dalmak, insanların o şeylere karşı meyli artar, arzusu büyür. Nimetler ne zaman böyle çok ve devamlı olur ise, insanın onlara karşı meyli ve arzusu da o nisbette kuvvetli ve büyük olur. Meylin kuvvet ve rağbeti artınca da, insanın dünyayı isteme hırsı artar ve dünyevi şeyleri elde etmeye iyice dalar. Bu ise insanın marifetullah'a, ilahi kudretin azametini, esma ve sıfatlarını tanımaya ve Allah'a itaate dalmasına, ahiret saadetlerini istemesine mani olur. fakat dünyanın leziz ve hoş şeylerinden yüz çevirmek, insanın dünyaya meylini azaltır, dünyayı isteme hırsı ortadan kalkar, nefis marifetullah peşine düşer ve Allah'a itaate dalar, fakat insanın lezzetli ve hoş şeylere fazla meyl etmesi insanın marifetullah'a ve Allah'a itaate dalmasına, ahiret saadetini tercih etmesine mani olur. Hal böyle olduğuna göre Cenab-ı Hakk'ın mü'minleri ruhbaniyetten, dünyadan uzaklaşmaktan men etmesinin

manevi lezzetleri bihakkın yerine getirmede yardım sağlamak ise, bu kimsenin riyazeti ve mücadelesi, bütün maddi lezzetlerden yüz çevirenin riyazetinden daha mükemmeldir. Zira nefsi kısmen taate yöneltmek, onun dünyadaki pay ve hisselerinden tamamen yüz çevirmeden daha güç ve daha zordur. Binaenaleyh böyle davranmadaki mükemmellik daha tam olmuş olur.

4) Tamamen ruhbanlık dünyanın harap olmasına, neslin kesintiye uğramasına yol açar. Ama marifetullah'a, muhabbetullah'a ve taate devam etmekle beraber, ruhbanlığı terk edip bırakmak ise, hem dünyanın hem de ahiretin mamur olmasını ifade eder -kazandırır-. Böylece bu durum daha mükemmel olmuş olur. İşte bu konuda söylenecek sözün tamamı budur. Şurada bu ayetin Tefsirinde Kurtubinin şu beyanatını da kaydedelim: "İnsanların, dini emirlerine karşı duyarsız oldukları, dini hükümlerin uygulanmadığı, helal – haram hudutlarına riayet edilmediği, haram kazancın yaygın hale geldiği zaman, ihtiyaç dışı dünyevi lezzetlerden sıyrılmak, dünyanın lezzetli yiyeceklerini ve ihtiyaç dışı giyecekleri terk edip onlardan uzak durmak daha evladır." Ancak kesin olarak helal bilinen kazancın leziz, hoş yiyeceklerinden, giyeceklerinden ve diğer helal oluşunda şüphe olmayan ilahi nimetlerden istifade etmek meşrudur. Hatta o ilahi nimetlerden istifade etmemek, peygamberin sünnetini, yolunu terk etmek demektir. Fakat helal-haramın birbirine karışıp şüpheli hale geldiği zamanda, zaruri olan ile iktifa etmek -yetinmek- daha takvaya uygundur. Tabiî ki, helal dairesinde de daima itidali elden bırakmamak; ifrat ve tefritten kaçınmak gerekir. Zira bütün bütün dünyevi lezzetlere dalmak da insanı manevi kemalattan mahrum bırakır, uhrevi selamet ve saadeti

yeme iznini helal ve hoş olan rızka tahsis etmiştir. Haliyle, Allah (c.c) mutlak Râzıktır, insan kâsıptır-kazanandır- Helal kazanç meşrudur. Haram da rızık sayılır, fakat haram kazançtan men edilmiştir. İnsan kendi iradesiyle haram kazanç peşine düşerse Allah da (c.c) haramdan ona rızık verir. Şurada şu incelik de vardır. Buradaki "Min" Harfi, teb'izdir -baziyet- ifade eder. Buna göre Cenab-ı Hak sanki "Size verilenlerin bazısını yemekle iktifa edin, diğer kısımları da sadaka ve hayır yerlerine harcayın" demek istemiştir. Çünkü bu ifade, israfı bırakmaya bir irşad ve teşviktir. Şunu da bilmek gerekir ki: Ayette yiyecekten bahsedilmiştir fakat Cenab-ı Hak'ın verdiği her türlü rızık çeşitleri buna dâhildir. Yarıı giyecek, binecek, barınacak meskenler ve sair ilahi nimetler de yiyecek ve içeceğin içine girer; hepsinden meşru da-irede istifade edip gayri meşru yönlerinden kaçınmak mecburiyetindeyiz.)

89- Allah, sizi kasıdsız (dil alışkanlığı sebebiyle, yanılma, yanlış anlama yüzünden doğru olmadığı halde doğru sanıp da yaptığınız) yeminlerinizdeki hata(larınız) dan dolayı sorumlu tutmaz; fakat (bilerek, azmederek yemin kasdı ile) yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Artık bunu (akdedip, bozmanızı) n (günahını örtüp giderecek) keffâreti; ailenize yedirmekte olduğunuzun orta hallisinden, (tercihinize göre) on yoksula (bir gün sabah ve akşam) yedirmek yahut onları (baştan ayağa) giydirmek, (Şafii'ye göre her bir fakirin hissesini ona vermek gerekir yoksa yedirmekle olmaz. Hanefi ve Hanbelî'ye göre fakire yedirmekle olur. Hanefi'ye göre; bir kimse aynı fakiri on gün sabah-akşam yedirirse, bu yeterli olur. "Kisve" Arapçada elbise demektir. Elbise ise giyilen her şeydir. Hanefi ve Şafii'ye göre Keffaret için yeterli olan elbise, kendisine elbise denilebilecek şeyin en azıdır. Bu en az miktar da izar

ki bu da yemin keffaretinin meşruiyeti, sıhhati yeminin bozulmasıyle değil, sadece yeminin vuku bulmasıyledir. Zira ayette yemin keffaritinin gerekliliğinden bahsedilmiyor ki: "Bu keffaret ancak yemin bozulduktan sonra gerekli oluyor" dersek O halde yemin eden kimse yeminini bozmadan önce de Hanefiye göre değil, mezkur imamlara göre bozmaya niyet ettikten sonra keffaretini verebilir. Evet, "yemininizi muhafaza edin" buyruğu hususunda iki izah vardır: a) Bundan maksat, "az yemin ediniz; çok yemin etmeyiniz" manasıdır. b) "yemin ettiğiniz zaman keffarete ihtiyaç duymayasınız diye, yeminlerinizi bozmayınız, onları muhafaza ediniz." demektir. Ancak bu ikinci mana Peygamber'in (a.s.v) "Kim bir şeye yemin eder de, yeminine aykırı davranmanın daha hayırlı olduğunu görürse, bu daha hayırlı olanını yapsın, sonra da yeminini bozmuş olmasından dolayı keffaretini versin" hadisi ile tahsis edilmiştir, kayıtlandırılmıştır. Yani yeminin tealluk ettiği şey yeminine aykırı hareket edip, onu yapması daha hayırlı ise o takdirde yeminini bozması peygamber'in (a.s.v.) sünnetine daha uygundur. Ayetin açık ifadesiyle yemin kefaretinin dört kısma ayrıldığı anlaşılmaktadır: 1- On yoksulu yedirmek, 2- On yoksulu giydirmek, 3- Eğer fakir olup da mali olan keffaret veremezse, Hanefiye gör arka arkaya üç gün oruç tutacak şafii ve Malikiye göre ise aralıklı olarak da üç gün oruç tutulması caizdir. 4- Bir köle azat etmektir.Bu yeminler konusu Bakara 225 ayetin tefsirinde geçmiştir.) İşte sana! Allah size âyetlerini böyle açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

90- Ey iman edenler! Şerap (gibi sarhoş edici tüm içkiler), kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları ancak şeytanın işinden birer pisliktir; ("Şeytanın amelindendir" vasfı onun, bir rics-pislik olmasını tamamlamaktadır. Çünkü şeytan kâfir olduğu için necis ve pistir. Pis olan ancak pis olan şeye davet eder. Aynı zamanda şeytana izafe edilen her şeyin bu izafa edilişi, o şeyin çok aşırı derecede çirkin olduğuna delalet eder. Dolayısıyla hem maddi hem de manevi bir pisliktir. Cumhur-u ulemaya göre içki necistir, girdiği kaplar, değdiği elbiseler yıkanmalıdır. Yine cumhur-u ulamaya göre içkinin sirkeye dönüştürülmesi caiz değildir. Yani temiz hale gelmez. Eğer caiz olsaydı peygamber (a.s.v) onu Medine-ı münevvererin sokaklarına, yollarına döktürmezdi. Bazı alimlere göre de bu islamiyetin ilk yıllarında idi. Fakat daha sonraki yıllarında içkiyi sirkeye dönüştürülmesine fetva veren alimler olmuştur. Nitekim imam Ebu Hanife'ye göre eğer içki, misk ile tuz'un konulmasıyla veya başka bir şey vasıtasıyla başka bir hal alırsa caizdir. İmam Malik'in arkadaşları, bir içki kendiliğinden sirkeye dönüştüğü takdirde caiz olduğunda ittifak halindedirler. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ömer'in (r.a) ve imam Şafii'nin (r.h) iki görüşünden birisidir. Züheyli şöyle der: içki kendiliğinden sirkeye dönüşürse fükahanın ittifakıyla temiz olur. Fakat içkinin bir şey vasıtasıyla sirkeye dönüştürülürse cumhur-u fükahaya göre o sirkeyi içmek caiz değildir. Ancak Ebu Hanife'ye göre caizdir. Ayrıca içki ile tedavi caiz değildir. Ancak ondan başka kişinin derdine ilaç olabilecek bir şey yoksa zarurete binaen caizdir. Bu konuda Merağı denilen müfessir şöyle der: "kalp hastası olan kimsenin hastalığının nöbeti gelip te doktor: "konyak" denilen içki türünden az bir şey içerse belki kurtulabilir, aksi takdirde kurtuluşu zordur" diye bir öneride bulunursa, o takdirde o tehlikeyi atlamak için yerine geçebilecek başka bir ilaç da yoksa, zarurete binaen az bir şey içebilir. Nitekim hariçten Medine'ye gelip

kalırsa, bir türlü yutamayıp ta su da bulunmazsa sadece bir içki bulunursa, böyle çaresiz bir durumda kendini kurtarmak için ondan bir iki yudum içmesi gerekir. Ancak şunu bilmemiz gerekir ki, bu devirde içkiye ihtiyaç bırakmayacak derecede ilaçlar çok olduğundan, içkiyle tedavi diye bir şeyin cevazı da söz konusu değildir. Nitekim Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurur: "Allah (c.c.) size haram kıldığı şeyde şifanızı koymamıştır" yani Allah'ın haram kıldığı şey, şifanıza vesile olmaz, derdinize derman olmaz. Zaruret halleri müstesna.) Öyleyse ondan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. (Ayette geçen "Rics"-Pislik-murdar İfadesiyle. Arapçada rics kelimesi, pis ve çirkin sayılan amellere verilen isimdir. Bu kelimenin aslı "ra" harfinin fethasiyle- üstünüyle-olan recs kelimesindendir ki, bu da "şiddetli ses" anlamına gelir. Nitekim gök gürültüsünün sesi çok şiddetli olduğu zaman "Sehabün reccasün" denilir. Binaenaleyh rics çirkinlikte doruk noktaya ulaşmış ve çirkinlik derecesi çok kuvvetli olan amel anlamına gelmiş olur. Bu konunun içine dahil olup, halkımızın büyük bir kesiminin mübtela olduğu biradan da bahs etmemiz gerekir: Hanefi mezhebine göre her ne kadar sarhoş etmeyecek şekilde azı için fetva veriliyorsa da böyle bir fetva zayıftır. Nitekim Elfıkhu alel-Mezahibil-Erbaa adlı eser şöyle der: "Yezünnu badu şaribil Bireti..." Yani bira içen bazı kimseler, Hanefi mezhebine göre, birazını içmek helaldir zannediyorlar. Halbuki gerçekte biranın azı da çoğu da bütün üç mezheplere göre haram olduğu gibi, Hanefilerin sahih olan kavline göre de haramdır. Zira onların caiz gördüğü miktar, içecek türünden amaç, çok zayıf bulunan vücudu kuvvetlendirmek ve tedavi etmektir. Ama içen kişilerin zamanımızda olduğu gibi zevklenmek, neşelenmek, eğlenmek amacıyla içmektedirler. İşte böyle bir amaçla içilirse bir damla bile olsa azı da çoğu gibi haram olur. Evet, İmam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf'a göre sarhoş etmeyecek şekilde az içilirse caiz görülmüş ise de fakat imam Muhammed'e göre azı

şeyden hariç şeytanın ameli olan başka bir şey ve pislik yoktur" b) Hak Teâlâ, içki ve kumarı dikili taşlara-putlara tapmakla birlikte zikretmiştir. Demek ki onlara muadildir -denktir.- Nitekim peygamber (a.s.v) "İçki içen, puta tapan kimse gibidir." hadisi de bu manadadır. Tabii ki, içkiyi mubah sayarak içen kimse zaten kafirdir. Aynı zamanda Allah'ın emrini, yasak ettiği şeyi hafife almak da küfürdür. Feyzul Kadir, bu hadisi "Hasan" Hadis kısmından saymıştır. Hadisin tamamı şudur: "Ve içki içen Lat ve Uzza"ya tapan gibidir" [4/153] Bu isimlar cahiliyet dönemindeki iki büyük putların adlarıdır. c) Allah Teâlâ, bunlardan kaçınmaya ve uzaklaşmaya emretmiştir". Emrin zahiri, vücub, farziyet ifade eder d) Cenab-ı Hak bir önceki ayette "Kurtuluşa eresiniz" buyurmuş ve bunlardan uzaklaşmayı, kurtuluşa ermek saymıştır. Uzaklaşma, bir felah olması; bunları işlemek de, bir hüsran-ziyan ve bir umduğunu bulmama olur. e) Allah Teâlâ, dini ve dünyevi bakımdan, bu şeylerden doğan çeşitli kötülükleri özetle beyan etmiştir. Bunlar, insanlar arasında, düşmanlık, kin ve nefretin meydana gelmesi ve Allah'ı zikretmekten ve namazdan yüz çevirmenin hâsıl olmasıdır. f) Allah "Artık vazgeçtiniz değil mi?" Buyurmuştur. Bu ifade yasaklama üslupları içinde en beliğ, en etkilisidir. Sanki şöyle denilmektedir: "Muhakkak ki size içkinin çok çeşitli kötülüklerini ve zararlarını içeren ayetler okunmuştur. Şimdi siz bu men edici sebepler karşısında artık vazgeçecek misiniz? Yoksa bu öğütlerden ders almayıp da, aynı hal üzere devam mı edeceksiniz?")

92- Allah'a itaat edin, Resule de itaat edin ve (onlara muhalefetten, itaatsizlikten) sakının! Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz artık bilin ki Resulümüze düşen ancak apaçık tebliğdir. (O ancak tebliğ ile mükelleftir. Bu cümle o mükellefiyetler hususunda Allah'ın hükmü ile beyanından yüz çeviren kimseler hakkında gelen, büyük bir ilahi tehdit ve ikazdır. Yani, "Eğer sizler yüz çevirseniz, biliniz ki aleyhinize delil mevcut olmuştur. Hz. Peygamber (a.s.v) ise, tebliğ etmek, ma-

yasak olduğunu biliyordunuz da, acaba islamiyette de yasak mı değil mi? diye düşünürken Allah (c.c) sizi bundan men ederek, size imtihan edenin muamelesi gibi muamele eder, edecektir. Yani "Ta ki Allah'ın (c.c.) azametini, celaletini, cennetteki bol bol nimetlerini görmedikleri halde Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınanları sakınmayanlardan ayırtedip, ortaya çıkarsın" (Evet, bu ayet-i kerime Hudeybiye antlaşması senesinde, seferinde kuşların müslümanların kafileleri sarıp çadırlarına, yüklerine girecek kadar adeta onları istila edercesine çok olduğu, halde, onlar o av hayvanlarını elleriyle tutmaya ve mızraklarıyla, oklarıyla avlanmaya muktedir olabildikleri halde, Allah Teâlâ bir imtihan olmak üzere onlara bunları avlamayı yasaklamıştır. Tabi ki elde bulunmayan bir nimette'ten sarfı nazar etmek, ona karşı sabretmek ile nimet elde olduğu halde o nimetten istifade etmeyip te nefse terbiye vermek farklıdır. Mesela bir yerde dağ başında kalmış bir kimsenin açlığa sabrederek Allah'a ibadet etmesiyle, kurulmuş bir sofranın karşısında açlığa sabrederek Allah'ın emrine itaat etmesi arasındaki fark çoktur. Elbette birincisinde fazilet manası, sevabı az, ikincisinde ise fazileti, sevabı daha fazladır. İşte bu ayet, o nimetlerin bol olduğu Hudeybiye seferi esnasında nefsine hâkim olmak, ilahi emirlere itaat noktasında halis insanlarla halis olmayanların birbirinden temayüz edilmeleri için böyle bir imtihana tabi tutularak nazil olmuştur. Kurtubi şöyle demiştir: "Allah (c.c) israiloğullarını deniz avı ile imtihan etti. "cumartesi yasağını çiğnemeyin!" buyurdu. Karada av avlamak da Arapların maişetinin vaz geçilmez bir sebebi idi; Allah onları da bu av yasağı ile imtihan etti. Bu ayet ile muhatap olunan hakkında ulema iki görüş üzerinde ihtilaf etmişlerdir: 1) İmam Malike göre ihramsız olanlardır. 2) İbni Abbas'a (r.a) göre de ihramlı olanlardır. Fakat sahih görüşe göre bu yasaklama ile imtihan, hem ihramlılara hem de ihramsızlara şamildir -hepsini kapsıyor- Yani bu sadece, haram kılınan av avlama musibetiyle ilgili bir imtihan meselesi değil, bilakis mükellefiyet yasaklama imtihanı olup, ihramsızlar da av

unutarak av avlayana ceza gerekmez. İhramlı kimsenin avladığı avın eti yenilmez leş hükmümdedir; ne kendisi yiyebilir ne de ihramsız bir kimse yiyebilir. Fakat Şafii'nin kadim-ilk- görüşüne- içtihadına göre ihramsız bir kimse yiyebilir. Ancak cedid-sonraki-içtihadına- göre ihramsıza da haramdır. "Cenab-ı Hak gaybta kendisinden korkanları bilmek için" buyurmuştur. Bu cümle ile ilgili açıklama şöyledir: Bu mecazi bir ifadedir. Çünkü Allah Teâlâ her zaman ezeli ilmi ile her şeyi bilendir. Âlimler bu ifadenin ne manaya geldiği hususunda ihtilaf etmişlerdir: Bunun, "Ta ki Allah (c.c.) size, bilmek isteyen kimsenin muamelesi gibi muamele etsin" manasına geldiği ileri sürüldüğü gibi; bunun, "Ta ki Allah Teala'nın malumu olan şeyi ortaya koymak için" manasına geldiği de ileri sürülmüştür. Bu malum şey de Allah'tan korkan kimsenin korkusudur. [Tefsir-i kabir] Ayetteki mecaz, mürsel denilen mecaz kısımdandır. Yani melzum -gerektiren- ve sebep zikredilmiştir, fakat lazım ve müsebep kastedilmiştir. Melzum ve sebep Allah'ın ilmidir, lazım ve müsebbep de Allah'tan korkanın, korkmayandan ayırdedilip meydana çıkarılmasıdır. İşte keşşaf'ın verdiği mana buna göredir. Nitekim ayeti şöyle tefsir etmiştir: "Liyetemeyyeze..." Yani "Taki Allah'ın yasak ettiği av hayvanlarına sataşmamak suretiyle ahirette beklenilen, halı hazır görünürde olmadığı halde Allah'ın azabından korkan kuvvetli imana sahip, halis kimselerin, imanı zayıf olup Allah'ın azabından korkmayanlardan belirlenip meydana çıksın" İşte mecaz şu şekilde tehakkuk etmiştir: İlim -bilmek- temyizi- biri diğerinden ayırmayı, temyiz de temeyyüzü-belirlenmeyi-gerektiriyor. Evet, görülüyor ki; bu ayet ihramdaki hikmetinin kulluk olup mü'minlere ileride teveccüh edecek – yönelecek-büyük ilahi nimetlerin karşısında ilahi emirlere, yasaklara itaatkâr olmaları için av suretinde bir bolluğun, ilahi nimetlerin çok olacağını ve bununla mü'minlerin imtihan olacaklarını haber vermektedir. Böylece bollukla imtihan edilerek dünyanın zevku sefasına dalıp, asi insanlarla mutii olan kullarının birbirinden ayırt edileceklerdir.Hak Teala'nın "bilğaybi"-gayb'ta.. İfa-

diğer zararlı hayvanlar da kıyas edilir, diyoruz. Nitekim Bir diğer rivayette Peygamber (a.s)'ın "ete düşkün, ava dadanmış aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlar" ilavesi vardır. Fakat Ebu Hanife, (r.h) yukarıda zikr olunan hayvanların dışındaki yırtıcı hayvanlara da av denilir. Dolayısıyla bunlar da, "siz ihramlı bulunurken av öldürmeyin" yasağına girerler diye ictihad yürütmüştür. Ebu Hanife'nin bu görüşüne şu şekilde cevap verebiliriz: Biz, ayetin delalet ettiği manaya binaen, yenilmesi haram olanların bir av olmadığını, sayılmayacağını söylüyoruz. Çünkü Cenab-ı Hak, bu ayetin hemen sonrasında, *"Size ve yolculara fayda olsun için deniz avı size helal kılındı. İhramlı bulunduğunuz müddetçe ise kara avı haram kılındı"* [Maide, 96] buyurmuştur. Bu ayet, deniz avının her zaman ihramlı iken ihramsız iken, kara avının ise ihramlı olunmadığı zaman helal olduğunu gösterir. Böylece avın, eti yenilmesi helal olan hayvan manasına olduğu sabit olur. Yırtıcı hayvanın etinin yenilmesi ise helal değildir. Binaenaleyh yırtıcı hayvanın av sayılmaması gerekir. Kurtubi de şöyle der: ihramlı olan bir kimse ancak kurd ile kuduz köpeği öldürebilir. Şayet bunlardan başka canavarlardan bir tanesini öldürürse fidyesini vermek mecburiyetindedir. Fakat Alusi: "Zararlı olan aslan, kaplan gibi hayvanları öldüren kimseye bir şey lazım gelmez. Ancak ilişilmediği takdirde zarar vermeyen sırtlan tilki gibileri öldürmek caiz değildir." der. Şafii'ye göre ise, eti yenmeyen veya avdan sayılmayan herhangi bir hayvanı öldürürse ona bir ceza yoktur. Zaten daha önce de geçtiği gibi ona göre eti yenmeyen cinsten olan hayvan av sayılmaz, dedik. Ayette geçen "kesmeyin" ifadesinin yerine "öldürmeyin", ifadesi, şuna delalet eder: Öldürülmesi yasak olan av cinsinden hayvan her ne kadar kesilse dahi leş hükmündedir. Bunda imam Ebu Hanife ile imam Ahmed ve imam Malik müttefiktirler. Fakat imam Şafii'nin cedid kavlı-yeni ictihadı-değil de, kadim-ilk zamanlardaki ictihadına göre öyle bir hayvanın eti ihramlı olmayan kimseye helaldir. Ayette geçen "hürüm" lafzı haram kelimesinin çoğuludur. Onda üç görüş vardır. a) Hürüm kelimesinin manası, "Hac veya umre için

desi-avıncezasınınöldürülenin dengi olması gerektiğine delalet etmektedir. Ancak ne var ki müctehid imamlar "mislin ne olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir: Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre "Vacip olan mislin, öldürülenin kıymeti olduğunu" söylemişlerdir. Alusi'nin ifadesiyle Şafii'ye göre ise, bu muhayyerlik hakeme ait'tir. Fukahanın ekserisi, bu üç şeyden birini tayin etmek hususundaki muhayyerliğin av hayvanını öldüren kimseye ait olduğunu iddia ederken, Muhammed İbn Hasan eş-Şeybani (r.h) ise İmam Şafii gibi bunun, iki hakeme ait olduğunu söylemiştir. Cumhurun delili şudur: Allah Teâlâ bu avı öldüren kimseye üç şeyden birini muhayyer olarak vacip kılmıştır. Binaenaleyh, avı, öldüren kimsenin, bunlardan dilediğini seçme hususunda muhayyer olması gerekir. İmam Muhammed'in (r.h) delili ise şudur: Allah, bu muhayyerliği iki hakeme vererek, "Buna içinizden adalet sahibi iki adam şu veya bu şekilde hükmeder" buyurmuştur. İmam Muhammed'in bu görüşüne şöyle cevap veririz; Ayetin takdiri, "öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza veya yoksulları doyurmaktan ibaret olan bir keffaret, yahut da bunun dengi bir oruç tutmak..."şeklindedir. Adalet sahibi iki kişinin hükmettiği hususa gelince bu, ya kıymet ya da hilkat- yaratılış bakımından irili-ufaklı fiziksel yönden o hayvanın mislini belirlemektir. Ayetin zahiri-açık ifadesi-avın cezasının, öldürülenin misli olması gerektiğine delalet etmektedir. Ancak Müctehid imamlar mislin ne olduğu hakkında ihtilaf etmişler. Mesela Şafii ve Muhammed bin El hasan:(r.h) "Av, misli-dengi- bulunanlar ve misli-dengi- bulunmayanlar diye iki çeşittir" demişlerdir. "Misli olanlar, misli olan hayvan ile tazmin olunur. Misli olmayanlar ise, kiymetiyle tazmin olunurlar" diye eklemişlerdir. Bir kimse misli-dengi- olan bir hayvanı öldürdüğü zaman avın mislinin kiymetiyle ancak yiyecek satın alır. Ebu Hanife ile İmam Malik (r.h) ise, "Onun, öldürdüğü bizzat avın ancak kıymetiyle yiyeceğin satın alınacağı ve fakirlere tasadduk edileceği" söylemişlerdir. Şafii'nin delili, kur'an hadis, icma ve kıyastır. Kur'an'dan deliline gelince bu, *"içinizden kim onu bilerek*

Ebu Hanife'nin delili ise "öldürülen avın misli-dengi- bir şey bulunmadığı zaman bunun kıymetinin tazmin edileceği hususunda aramızda bir ihtilaf yoktur. Binaenaleyh ayetteki "öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır" ifadesindeki "misli" kelimesi ile kastedilen, işte bu durumda tazmin edilen kıymettir. Diğer durumlarda da böyle olması gerekir. Çünkü bir lafzı ancak bir manaya yorumlamak caizdir.) Veya bir keffaret (gerekir) ki, (o da) yoksulları doyurmak veya (isterse fakirlere vermekle yükümlü olduğu)'nun dengi oruç tutmaktır; (yani her iki marifetiyle av hayvanın kıymeti takdir edilebilir. Bununla ya ka'be'ye, hareme varacak oraya götürülüp kesilecek kurbanlık niteliklerini taşıyan deve, sığır, keçi koyundan bir hayvan alınır veya onun değerinde yiyecek alınır yoksullara yarımşar sa' yani ikişer avuç dağıtılır. Her bir sa' Zuhayli'nin tespitine göre, 2751 grama eşittir. Veyahut'ta her yarım sa- iki avuç- yerine bir gün oruç tutulur. Şafii'ye göre de, her bir avuç yiyecek karşılığında bir gün oruç tutar. Razi'nin ifadesiyle bu meselede aslolan Ebu Hanif'e ile Şafii'nin, orucun bir günlük yiyecek ile takdir edilmiş olduğu hususunda anlaşmış olmalarıdır. Ulemanın ekserisinin görüşü de bu doğrultudadır. Ancak ne var ki Şafii'ye göre bir günlük yiyecek bir "müd"- bir avuç ile, Ebu Hanifeye göre ise, yarım sa-iki avuçla takdir edilmiştir. Bu üç ceza arasında muhayyerdir.) Ta ki, yaptığının vebalini (Allah'ın emrine karşı gelmenin, ihramın hürmetini ihlal etmenin, kötü amelin akıbetinin ağırlığını) tatsın! Allah geçmişi (cahiliye döneminde işlenmiş şeyleri ve İslamiyet döneminde haram kılınmazdan önce işlenmiş şeyleri) affetmiştir. Fakat kim tekrar yaparsa, artık Allah ondan intikam alır. Çünkü Allah Aziz (daima üstün kudret sahibi olan) dır. İntikam sahibidir. (Zalimlerden dünyada intikam alması, ahirette de onları cezalandıracağına dair tehdit etmesi, kullarının hem dünya hem de ahiret hayatlarında mesud yaşayabilmelerine ve dünyadaki asayişin, huzurun temini hikmetine yöneliktir.)

96- Size ve yolculara bir fayda olsun (sizi faydalandırmak) için, deniz avı yapmak ve onun sizin için helal kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılındı! Ancak kendisin (in huzur-u manevisin)e haşrolunacağınız Allah'tan sakının! (Ayetteki " Ve teamuhu- deniz yiyeceği- Allah(c.c) deniz yiyeceğini deniz avına atfetmiştir. Atıf, matuf- atfedilen ile matufun aleyh- kendisine atfedilenin ayrı ayrı şeyler olmasını gerektirir. Âlimler, bu hususta şu izahları yapmışlardır: 1) Ebu Bekir es-Sıddik (r.a.)'ın zikrettiği izah olup en güzeli de budur. Buna göre, " av" diri iken bir tuzak ile avlanılan hayvanlar; yiyecek ise, yakalamak için herhangi bir çareye başvurmaksızın, denizin dışarı attığı veya suyun çekilmesi ile herhangi bir müdahale olmadan ortada kalan hayvanlardır. Nitekim İbn Abbas (r.a.) da aynı manayı ifade eden şu şekilde tefsir etmiştir: "Ma hasere arıhülmau ve elkahu" yani ondan suyun çekilip meydanda kalan ölen hayvanlarla suyun dışarıya attığı hayvanlardır. İşte burada fıkıhla ilgili Şafii ile Hanefi arasında ihtilaflı bir konu vardır. O da şudur: Şafii, denizde kendiliğinden ölüp de suyun yüzüne çıkan balıkların helal olduğunu demişken, Ebu Hanife (r.h) ise haram olduğunu demiştir. Buna Arapça olarak "essemeküttafi" denilir. Yani herhangi bir kimsenin müdahalesi olmadan kendiliğinden ölen balık demektir. Şafii fıkhında şöyle bir şiir vardır: "Veküllu me filbahri min hayyin yehil ve in tefa ev mate ev fihi kütil" yani denizde bulunan bütün canlılar helaldir. Her ne kadar kendiliğinden ölürse veya öldürülürse farketmez. Ayetteki "Velisseyyareti" -yolcu cemaatı için- tabiri "Deniz avı, sizin mukim -yerleşik- olanlarınız ve yolcu olanlarınız- için helal kılındı." Binaenaleyh taze olanı mukim- seferi olmayanlar- için, tuzlu Salamura olanı ise yolcu olanınız içindir" manasına gelir. Deniz avı sadece suda yaşayanlardır. Ama sadece karada yaşayan ile bazen karada bazen denizde yaşaması mümkün olanlara gelince, bütün bunların hepsi kara avıdır. Buna göre kaplumbağa, yengeç, kurbağa ve su kuşu, işte bütün bunlar kara avı sayılar. Dolayısıyla

(Bu ifadenin manası şudur. Allah Teâlâ ezelde Arapların tabiatının, karakterinin sert olup öldürmeye ve baskınlar yapmaya ihtiraslı olduklarını ve şayet onlardaki bu hal devam ederse ihtiyaç hissettikleri geçimlerini temin etmekten aciz kalacaklarını ve bu durumun onların tamamıyla yok olmasına sebep olacağını bildiği için, bu hususta çok güzel bir tedbir almıştır ki bu da şudur: Allah onların kalplerine Kâbe'ye ve orayla ilgili emirlere ve menasike saygı duyma konusunda çok güçlü bir duygu ve inanç yerleştirmiştir. Böylece bu haram belde ve haram aylarda emniyet meydana gelince, onlar bu aylarda ve bu yerde kendileri için ihtiyaç duydukları şeyleri elde edebilmişler bu vesileyle geçimleri de istikrar bularak yerine oturmuştur. Böyle bir tedbirin ancak Allah'ın (c.c) ezelde bütün merhametiyle mahlûkatla ilgili olan bütün işlerini, malumatı, onların külli olanı da cüz-i olanı da bilmesi ile mümkündür. İşte bu, kelam ilminin âlimlerinin Allah Teala'nın her şeyi bildiği hususunda tutundukları delilin aynısıdır. Zira kelamcılar şöyle demektedir. Cenab-ı Hakk'ın fiilleri; iyice muhkem, olabildiğince sağlam ve bütün varlıkların maslahat ve faydasına elverişlidir. Bazı zamanlarda ve bazı yerlerde emniyetin meydana gelmesine sebep olsun ve böylece hayatlarını kazanıp sürdürebilsinler diye Arapların kalplerine Kâbe'ye karşı saygı hissini atmanın son derece sağlam ve muhkem bir fiil olduğumalumdur.İbniAuşur'un ifadesiyle de: "Allah (c.c) Hz. Muhammed'i bir ahir zaman peygamberi olarak onlardan meydana getireceğini, onların peygamberin şeriatını bütün insanlara taşıyacaklarını ve İslam medeniyetini kuracaklarını bildiği için, Ka'be'yı onların bekasına, yaşamasına sebep kılmıştır" Böylece bu hususa âlemin yaratıcısı olan Hak Teâlâ'nın, bütün malumatın ve mahlûkatın işlerini bilen olduğu apaçık bir hüccet olmuş olur. İşte bu nedenle Cenab-ı Hâk, "Bilmeniz içindir..." buyurmuştur. Yani bu gibi tedbirlerde tefekkür edip Allahın göklerde bulunan her şeyi bildiğini anlamış olursunuz. Sonra siz bunu

şeyi oraya getirmişlerdir. Binaenaleyh bu durum. Çeşitli nimetlerin Mekkelilere akmasına bir vesile ve sebep olmuştur.

2) Araplar cahiliye döneminde birbirleriyle savaşıyorlar ve baskın yapıyorlardı. Ancak Harem bölgesinde bunu yapmıyorlardı. Hatta öyle ki bir kimse babasının veya oğlunun katili ile harem bölgesinde karşılaşırsa, ona ilişmezdi. Yine bir kimse büyük bir suç işleyip, harem bölgesine sığınırsa, ona da ilişilmezdi. Evet, dinimizde orada kısas uygulanmaz; bir katil oraya sığınırsa oradan çıkıncaya kadar kısas namına öldürülmez.

3) Mekkeliler kabe- Beytullah sebebiyle Allahın dostları olup halkın efendisi olmuştur. Öyle ki herkes onlara saygı duyar. Ancak kötü insanlar hariç.

4)Allah (c.c) ka'be'yi dini bakımdan da insanlar için bir kıyam kılmıştır. Çünkü orada büyük ibadetler ve şerefli taatler yapılmaktadır. Hak Teâlâ işte bu ibadetleri günahların bağışlanması, manevi derecelerin artması ve şerefin çoğalması için bir sebep ve vesile kılmıştır. Ayet-i kerimeyi bu manaların hepsine birden yorumlamak uzak bir ihtimal değildir. Çünkü hayatın kıvamı, ya menfaatlerin çokluğu ile olur ki bu bizim zikrettiğimiz ilk izah şeklidir, ya da zararları def etmesiyle olur ki bu da ikinci izahtır yahut da makam ve mevkiler elde etmekle olur bu da üçüncü izahtır; ya da dini faydalar elde etmek ile olur ki, bu da dördüncü izah şeklidir. İşte ka'be bu dört şeyin hepsinin de meydana gelmesi için bir sebep olup, hayatın kıvamının, ayakta kalabilmesinin de ancak bu dört şeyle olduğu sabit olunca, ka'be'nin insanların maddi-manevi hayatlarının bir kıvamı, kalkınmalarının bir sebebi olduğu sabit ve gerçek olmuş olur. Zaten Beyt-i şerif işte adı dünyada yücelip şanı-şöhreti arttığı için, yükseklik ve dört köşeli oluş manasına gelen ka'be, "Ka'be"ismi ile isimlendirilmiştir. Araplar, işi büyüyen şanı artan kimse için falancanın topuğu yükseldi, manasına gelen "fülanün ala kabuhu" derler. "kıyamen"

retmiştir ki, bu da onun "Gafur Rahim" olmasıdır. Bunda da önemli, dikkat çekilmek istenen bir incelik vardır: ilk yaratma ve iced, Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden dolayıdır. Görünen o dur ki akıbet, sonuç da yine onun rahmetine göre olacaktır.)

99- Resule düşen (vazife), ancak tebliğdir; Allah neyi açıkar ve (kalplerinizde) neyi gizlerseniz, bilir. (Yani O ancak tebliğ ile mükelleftir. Buradaki ancak, yalnız, sadece gibi manaları ifade eden "hasr" nisbidir. Zira Peygamber (a.s.v.) 'ın cihad, gece namazı gibi diğer mükellefiyetleri de vardı. "Belağ" kelimesi ismi masdardır, tebliğ olan masdarın yerine kullanılmıştır. Tebliğ vazifesini yerine getirdi mi O, mesuliyetten kurtulur ve gerisi size kalmış olur. Allah'ın cezası asilere şiddetli olup, itaat edenler için de Gafur ve Rahimdir. Ben sizin açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim.)

100- (Habibim!) De ki: «Pis olan şey ile temiz (kafir ile mü'min, haram ile helal) bir olmaz; pis olan şey (ler)'in çokluğu hoşun (uz)a gitse de (sizi sevindirse de bu böyledir)! "Öyleyse ey halis akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz, ta ki kurtuluşa eresiniz! (yani ey akıl sahipleri iyi şeyleri kötü şeylerden tercih etmekle, Allah'a olan itaatı onun azabına karşı bir vikaye -himaye kılın; Allah'ın (c.c.) hifzu emanına, himayesine girin. Fahr-ı Razi ayeti şöyle tefsir eder: Bil ki Allah (c.c) *"Muhakkak Allah'ın azabının çok şiddetli, (bununla beraber), Onun gerçekten çok bağışlayıcı ve merhamet edici olduğunu biliniz"* [Maide, 98] sözü ile günahtan alıkoyup sakındırıp taata teşvik edince, daha sonra *"Peygamberin üzerinde tebliğden başka (hiçbir mesuliyet, vazife) yoktur"* [Maide, 99] buyurmuştur. Aynı ayetin sonunda da, bir başka çeşit taata teşvik ve günahtan uzaklaştırmak için *"Allah neyi açıklar ve neyi gizlerseniz bilir"* ve "De ki: "murdar (pis) ile temiz bir olmaz" buyurmuştur. Bu böyledir. Çünkü pis veya temiz olan şey iki türlüdür: 1) Maddi olan, bu herkesin görebildiği ve belli olan çeşittir: 2) Manevi olan... Manevi pisliklerin en habisi, cahillik ve günah; manevi temizlerin en temizi de Allah'ı sıfatlariyle

de beni halime bırakın; size bir şey sormadığım sürece bana bir şey sormayın. Sizden 'öncekiler, ancak ve ancak çok soru sormaları sebebiyle helak oldular. Size bir şeyi emrettiğim zaman, gücünüz yettiğince onu yapınız sizi bir şeyden menettiğim zaman da, ondan kaçınınız" buyurdu. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu. Bu ayetin daha önceki ayetlerle münasebeti hususunda şu izahlar yapılmıştır:

a) Allah Teala "Peygamberin üzerinde tebliğden başka hiçbir vazife yoktur" buyurunca sanki şöyle demiştir: "Resulün size tebliğ ettiği şeyi alınız ve ona uyunuz Resulün size tebliğ etmediği şeye gelince, o hususları sormayın ve o tarafa gitmeyin. Çünkü eğer mükellef tutulmadığınız bir şeye dalar ve sorarsanız, bu yersiz davranışınız yüzünden çoğu kez size ağır ve güç gelecek olan şeyler ile mükellef tutulursunuz"

b) Yüce Allah "Peygamberin üzerinde tebliğden başka hiçbir vazife yoktur" buyurmuştur ki bu tebliğden murad, O'nun Peygamber olduğunu söylemesidir. Şüphesiz ki kâfirler işi sarpa sardırmak maksadıyla, bir takım mucizelerin zuhur etmesinden sonra, Hz. Muhammed (a.s.v)'den daha fazla mucizeler göstermesini istiyorlardı. Nitekim Allah Teala bu hususu, *"Ve dediler ki: "Bize yerden bir pınar fışkırtmadıkça sana asla iman etmeyiz!" "De ki: "fe sübhanallah! Ben, Allah'ın Resulü bir insandan başkası mıyım ki"* [İsra, 90-93] diye anlatmıştır. Buna göre mana, "Ben, risaleti ilahinin kanun ve hükümlerini size ulaştırmakla emrolunmuş bir Peygamberim Allah Teala Peygamberliğimin doğruluğunu gösteren pek çok mucize ortaya koyarak deliller ortaya çıkarmıştır. Artık bundan sonra fazlasını isteme, tahakküm babından olup hükümde haddini bilmemek olur. Bu da benim gücüm dahilinde değildir. Olur ki onları açıklamak sizin canınızı sıkar. Mesela keyfi olarak istedikleri o mucizeler izhar edilip meydana çıkarılsaydı, bundan böyle Resule muhalefet eden herkes dünyada hemen peşin cezayı hakederdi. Sonra mü'min de,

kında soru sormanın hem caiz hem de yasak olması nasıl düşünülebilir? Buna şu iki şekilde cevap verilir:

a) Soru sormanın yasak olmasının, Kur'an nazil olmazdan önce olması; soru sormanın emredilmiş olması ise, o şeyler hakkında Kur'an-ı Kerim'in nazil olmasından sonra olmuş olması caiz oluşu ihtimal dahilindedir..

b) Bu iki şey, her ne kadar farklı iki nev'i ise de, bunlardan her birinin suale konu teşkil etmesi itibariyle aynı şey sayılırlar. İşte bu sebepten ötürü bunlar hakikatte farklı iki şey iseler de, zamirin her ikisini içine alacak şekilde getirilmesi güzel ve yerinde olmuştur.

c) "...şeyleri sormayın" buyruğu, onların o şeyleri sorduklarını göstermektedir. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın "ve siz onları sorduğunuzda..." ifadesi "Eğer sizler kur'an nazil olurken o soruları sorarsanız, o soruların sorulmasının caiz olup olmaması hususu, size açıklanır" anlamına gelir. Sonuç olarak, bu ayetten kastedilen, ilk önce soru somanın vacip oluşu ile şunu şunu sormanın caiz olup olmadığı hususudur. Kurtubi şöyle der: "İhtiyaç duyulmayan şeylerden ve kendisiyle amel etmenin gerekli oluşu sabit olmuş şeylerden ve Allah'ın (c.c.) kullarını kendisiyle mükellef kılmadığı şeyleri sormaktan men edilmiştir, fakat ihtiyaç duyulan bir şeyi sormak ise men edilmemiştir. "Zaten her müslümana bilmediği dini şeyleri öğrenmek gereklidir. Ebul-ferec Elcevzi'nin ifadesiyle de: "Ayette geçen "... şeyleri sormayın" mübarek ifade, teannüt - hatasını yakalamak amacıyla birisini sorularla kafasını karıştırıp sıkmak- için veya boş sorular sormaya yorumlanmıştır" Elbette böyle sorular bu ayetle yasaklanmıştır. Öyle kimseler kötü kasıtları, niyetleri sebebiyle cezalandırılacaktır. Yoksa zaten Allah (c.c.) *"Eğer bilmiyorsanız ilim adamlarına sorun"* buyurmuştur. Araplar bu vezni gayr-i münserif kabul etmişlerdir. Çünkü bu vezin zahiren -görünürde- kırmızı kadın manasında olan "Hemrae" kelimesine benziyor. Bu kelimenin îrabı hakkında tefsirlerde uzun açıklamalar geçmektedir. Biz

değildir. Sonundaki hemze de tenis içindir. Aslında hakkı "felae" vezni üzerinde Şeyae'dir, denilmelidir. Ne var ki kalbı mekan harflerin yer değiştirme kaidesine tabi tutularak "lefae" vezni üzerine getirilmiştir. İşte sonundaki hemze tenis alameti olduğu için gayr-i münsarif olarak kabul edilmiştir. [Et-Tahrih vet-Tenvir] Evet, Fahr-ı Razi eşyae şey'ın çoğuldur diyor fakat Beyzavi de: "ismi cem'idir" diyor. Konevi şöyle izah eder: Zira eğer şey'ın cemidir -çoğulu-dur, dersek münserif olması lazım gelir. Çünkü o takdirde sonundaki hemze kelimenin asli harflerinden olması gerekir. Zira fili geçtiği gibi "Şae"dir. Dolayısıyla dişilik alameti olmaz. Ancak Kur'an-ı Kerimde gayr-i münserif olarak gelmiştir. Öyleyse zikrettiğimiz gibi, bu kelime ismi cemidir, lafzan ılgın ağacı manasında olan "Terfae" gibi müfred'tir. Ancak manen çoğuldur. Bu görüşteki olanlar, şöyle derler: "Falün" kılle -karinesiz azlığa delalet eden cemi -çoğulu-"eful", deniz-denizler manasındaki bahr-ebhür gibi gelir ve -azlığa delalet edecek bir karine -alamet- olmaksızın karinesiz olarak kesrete -çokluğa delalet eden cemilerden de füul -kalp-kalbler- manasındaki kalb-külub gibi gelir. Evet, Kisai'nin ifadesiyle arap kelamında çok kullanıldığı için "felae" veznine benzedi. Dolayısıyla kırmızı kadın manasındaki "Hamrae" gibi sarftan menettiler. Kisai şöyle iddia etti: Hakkı "Şeyae" iken daha önce de bahsettiğimiz gibi Kalbı mekan kaidesine baş vuruldu. Dolayısiyla böylece vezni "felae" iken "Lefae" vezni üzere getirildi. Kurtubi de Kisai'nin görüşünü kayd ettikten sonra şöyle der: Onun tasğiri "üşeyyae"dir. Mazıni ise, "Şüyeyat"dır demiştir. Nitekim sadıklar -doğruluktan ayrılmayan manasındaki "esdika"nın tasğiri de "südeykat"dir, müzekkere -erkeklere- olan da sadıkçıklar manasındaki "südeykune'dir. Evet, bu ayetten kendimize şunu çıkarabiliriz: kur'an'da ilgili ayetle bir bakıma soru sormanın adap ve kurallarının özeti verilmekte ve bunun eğitimin bir kolu haline getirilmesine işaret edilmektedir. Kimden, neyin, nasıl, nerede ve ne zaman sorulması gerekiyor?

kavmün" buyurmuştur. Halbuki evla olan "Muhakkak daha önce onlardan bir kavm -toplum- sormuştur" demesiydi. Bunun sebebi nedir? Denilirse, biz deriz ki buna iki şekilde cevap verilir: Birinci şekil: "Bir şeyden sormak" o şeyin hallerinden bir halini, sıfatlarından bir sıfatını sormaktan ibarettir. Bir şey'i sormak ise, o şeyin bizzat kendisini istemekten ibarettir. Öncekiler Allah Teâlâ'dan kaya parçasından deveyi çıkarmasını, gökten bir sofra indirmesini istemişlerdi. Bu sebeple onlar bir şeyin kendisini istemişler demektir. Hâlbuki Hz. Muhammed'in ashabı, (r.a) bunu istememişler, onlar ancak ve ancak eşyanın hallerini ve sıfatlarını sormuşlardı. Binaenaleyh çeşit olarak bu iki soru farklı olunca, ifade de ister istemez farklı olmuştur. Ne var ki, her iki kısım da, tek bir sıfatta müştereklik arz ediyorlar ki, bu da fuzuli şeylere dalmak, malayani olan, yani dini dünyevi yönde gerek duyulmayan şeylere girmektir. Böylece Cenab-ı Hak bu şeylerden sual etme hususunda Hz. Muhammed (a.s)'ın ümmetinin, kavminin her birisinin gereksiz olma, kendisine dalmada herhangi bir fayda bulunmaması ve kendisinde fesat tehlikesi bulunan sualleri sorma hususunda o sualleri soran öncekilere benzemiş olduklarını beyan buyurarak, onları bu tür soru sormaktan men etmiştir.)

103- Allah ne Behire, ne Sâibe, ne vesile ve ne de Hâm diye bir şey meşru kılmamıştır, lakin (bu gibi hükümleri kendi kafalarından çıkarıp, Allah'a isnat eden) kâfirler, Allah'a karşı yalan uyduruyorlar! Çünkü onların çoğunun akılları ermez. (Helalı, haramdan, ilahi emirleri yasaklarından ayıramazlar, körü körüne liderlerine uyarlar. Razi şöyle der: Behire; 'Behr' mastarından olup yarmak, dilmek manasına gelir. Nitekim birisi devesinin kulağını kesip dildiğinde "behere Nakatehu" denilir. "feiile" vezninde olan bu kelime ismi meful olup dilinen manasındadır. Yani kulağı yarılanandır. Ebu Ubeyd'e ve Zeccac şöyle demişlerdir: Deve beş batın yavrulayıp, en sonuncu yavrusu erkek olunca, o devenin kulağını dilerler, ona binmeyi ve onu kesmeyi

batında dişi yavru yavrulayan koyunun isimidir. Daha sonra bu koyun putlara adanmış olurdu." İbn Aşur'un ifadesiyle, Said bin el- Müseyyeb'ın Buharide "vesile'yi develerden olduğunun rivayeti doğru bir rivayet değildir" Dördüncüsü "Ham"dır. Bir insan başkasını himaye ettiğinde muhafaza etti manasına gelen "Hemahu" denilir. Bunun da ne manada olduğu hususunda birkaç görüş vardır. Beyzavi'nin İbn-i Aşur'un tercih ettikleri mana şudur: Ham: Dölü alınan develerin fahlıdır -aygırıdır.- Bu erkek devenin on sene tohumluk için kullanılıp ta onun dölünden on batın doğarsa, onun sırtını haram sayarlardı ve hiçbir sudan meradan men etmezlerdi ve "bu artık sırtını korudu" derlerdi. *"Fakat kâfirler Allah'a karşı yalan uyduruyorlar! Çünkü onların çoğunun akılları ermez"* buyurmuştur. Müfessirler şöyle demişler: Amr ibni lühay el Huzai Mekke'ye melik -reis- olmuştu. Bu, Hz. İsmail (a.s)'den gelen dini değiştiren ilk kimsedir. O bazı putlar yaptırmış ve diktirmişti. Bahire, Saibe, vasile ve Ham'ı bu şahıs meşru saymıştı. İbni Abbas (r.a) "yüce Allah (c.c), "fakat o kâfirler" sözü ile Amr ibni lühay ve arkadaşlarını kastetmiştir ki onlar Allah'a "o hayvanları haram kıldı" diye iftira ediyorlardı." demiştir. Bunun manası, "onların reisleri, Allah (c.c.) bu hayvanları haram kıldı, diye Allah'a yalan isnad ediyorlardı. Fakat avam halkın çoğunun aklı ermiyordu. Dolayısıyla onlar, reislerinden alarak bu yalanları Allah'a isnad ediyorlardı" şeklindedir.)

104- Onlara, "Allah'ın indirdiğine (Kur'an'a) ve Resûl'e (sünnetine) gelin!" denildiği zaman: "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyler bize yeter!" derlerdi. Peki ya ataları hiçbir şey bilmeyen ve doğru yolu da bulamayan kimseler idiyse! (yine de onlara mı tabi olacaklar?)! (Bu ayetin manası malumdur. İşte o da atalarını taklit edenlere bir reddiyedir. Taklit ancak hakkı ve hakikati bulmuş âlime olursa caizdir. Alim de, sözünü hüccete ve delile dayandırdığı zaman, hakkı ve hakikati bulmuş bir Âlim olur. Ama böyle olmadığı zaman, hakkı ve hakikati bulmuş bir âlim olmaz ve ona iktida – uyma ve onu taklit etmek caiz değil. Konevi şöyle der: Onlar atalarına ilimsiz taklit ediyorlar; hâlbuki kesin bilgi sahibi olmayan kimseyi taklit etmek caiz değildir. Yani şöyle buyruluyor: Hz. Muhammed (a.s.v) kendi davası için parlak hüccetleri, delilleri ibraz edip ortaya koyuyor, öyleyse onlar da atalarının ilimlerine hidayet üzerinde olduklarına dair delillerini yere koysunlar ki, tahkiksiz taklit, kuru taklit babından olmasın. Zira öyle körü körüne bir taklit caiz değildir.)

105- Ey iman etmiş olan kimseler! Siz kendinize bakın! Hidayete erdiğiniz takdirde, dalalete düşenler, size zarar vermez. Hepinizin dönüşü, hep beraber ancak Allah'adır; Artık yapmakta olduğunuz şeyleri size haber verecektir. (Bu ayetle ilgili açıklama şöyledir: Allah Teâlâ çeşitli mükellefiyetleri, şer'i hükümleri beyan ettikten sonra *"peygamberin üzerinde tebliğden başka hiçbir vazife yoktur"* [Maide,99] onlara "Allah'ın indirdiğine ve o peygambere gelin" denildiği zaman, *"atalarımızı üzerinde bulduğumuz..."* [Maide,104] buyurmuştur. Yüce Allah sanki şöyle buyurmuştur: "işte bu cahiller, daha önce geçen, bunca özür yollarını kapatan ayetlere, uyarmalara ve teşviklere, korkutmalara rağmen bunların hiçbirinden istifade etmemiş

haletinin kendilerine zarar vermeyeceğini bilmeleridir. Fahr-i Razi şöyle der: Şayet bu ayetin zahiri –açık ifadesi emr-i bilmaruf ve nehy-i münker-iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek vacip olmadığı zannını uyandırmaktadır" denilirse, biz deriz ki; bu soruya şöyle cevap veririz: ulemanın çoğunun benimsediği görüşe göre ayet buna delalet etmeyip, tam aksine Rabbine itaat eden kimsenin, isyankârların günahlarından sorgulanmayacağını göstermektedir. Emr-i ma'ruf nehy'i münkerin vacip olması ise, delillerle sabittir. Hz. Ebu Bekir es-Sıddik (r.a) bir hutbe irad ederek: "sizler, "Ey iman edenler, siz kendinizi islah etmeye bakınız" ayetini okuyup ve bunu, gerektiği gibi anlayamıyorsunuz. Zira ben, Allah'ın Peygamberinden (a.s.v) "insanlar münkeri -gayr-i meşru- görüp de, onu reddetmezlerse, Allah'ın, cezasını bütün insanlara teşmil etmesi- hepsini kapsaması yakındır" dediğini duydum." Demiştir. İbn-i Mübarek şöyle der: Bu emr-i Maruf ve nehy-i münkerin vacip olduğu hususunda en kuvvetli ayettir. Çünkü Cenab-ı Hak, "siz kendinize bakın..." buyurmuştur. Yani "siz, kendi dininizin müntesiplerine bakınız. Size sapıtan kafirler zarar vermez. Yani "Birbirinize va'zu nasihat edip, hayırlar konusunda birbirinizi teşvik edip, kötülüklerden ve günahlardan menetmeniz ve nefret ettirmeniz, uzaklaştırmanız suretiyle..." manasındadır. Demiştir. Biz "siz kendinize bakın" ifadesinin manasının, "kendinizi muhafaza ediniz" şeklinde olduğunu söylemiştik ki, işte bu mana da onu tekid etmektedir-kuvvetlendirmektedir.- Böylece bu, kendi nefsimizi muhafaza etmemizle alakalı bir emir olmuş olur. Bu muhafaza da, sadece emr-i maruf, nahy'i münker yoluyla olursa, işte o zaman emr-i maruf nehy-i münker de vacip olmuş olur. Yalnız ibni Atiyye gibi müfessirlerimizin kaydettikleri

(musi-vasiyyet eden kimse meşru olan) vasiyyet(i), zamanında (bu tabir "Herhangi birinizin karşısına ölüm gelip çattığı zaman" cümlesinden bedeldir. Çünkü ölümün gelip çattığı zaman, vasiyyet etmenin gelip çattığı zamandır. Yani "sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, vasiyyet zamanında..." şeklindedir. Âlimler bu tabirin vasiyyetin vacip oluşunun delili olduğunu söylemişlerdir.) sizden (sizin dininizden) adalet sahibi iki kişi (vasiyetleriniz hususunda) aranızda (Vükuu bulan anlaşmazlığa) şahitlik etsin! Yahut siz yeryüzünde (başka memleketlerde, yerlerde) yolculuk ederken bu halde başınıza ölüm musibeti (emaresi) gelirse, (vasiyyet etmek isteyipte vasiyyetine şehadet edecek iki müslüman bulunmazsa) sizden (dininizden) olmayan, başka iki kişi(yi şahit yapın)! Eğer (bu gayr-i Müslim iki şahitten) şüphelenirseniz, (insanların ve gece gündüz nöbetçi meleklerin nöbet devir, teslimi için toplanma vakti olan) o (ikindi) namaz (ın) dan sonra onları alıkoyarsınız da (sizin teklifinizle) Allah'a şöyle yemin ederler: "Akraba da olsa buna (bu yeminimize) karşı (dünyalık) hiçbir pay, bedel, menfaat satın almayacağız ve Allah'ın (korunmasını, yapılmasını emrettiği) şahitliğini gizlemeyeceğiz; o (şahitliği gizleyip hainlik yaptığımız) taktirde muhakkak ki biz elbette günahkarlardan oluruz!" (Alusi'nin ifadesiyle, ayetteki "şehadetu" kelimesi mübtedadir-öznedir-"isnani" kelimesi ise, haberdir-yüklemdir;-kelamda bir mahzuf -atılan- muzaf vardır. Bu muzaf ya birinci kelimedendir. Yani zu- şahadeti beynikum-aranızdaki-şahitlik sahibi- şahitlik yapan- sizden adaletli iki kişidir. Dürrülmesun de müsenna-ikili- olarak takdir ederek şöyle ifade eder: zeva şehadeti -şahitlik sahipleri isnani-sizden adaletli iki kişidir -veya o atılan muzaf ikinci kelimedendir. Yani aranızdaki şahitlik "şehadetu isneyni"- iki

müfessirlerin görüşüne göre, bundan maksat *"Ey mü'minler cemaatı sizden, (sizin dininizden, milletinizden) adalet sahibi..."* manasıdır. Binaenaleyh ayetteki, "yahut yeryüzünde sefer ettiğinizde sizden olmayan diğer iki kişiyi şahit tutun) tabiri *"yahut yer yüzünde yolculukta iken, sizin dininizden ve ümmetinizden olmayan diğer iki kişiyi (şahit tutun)"* demektir. Bazı müfessirler sizden manasını ifade eden "minküm" kelimesinin tefsirini şöyle yapmışlardır: "akrabanızdan, kabilenizden, adalet sahibi iki kişi..." demektir. Bu ikinci görüş zayıftır. Hatta Alusi, Cessas, İbni Aşur gibi zatlar bu ikinci tefsirin bir dayanağı olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla birinci tefsir şekline itimat etmek gerekir. Taberi de, birinci tefsire önem vermiştir. Ancak keşşaf ayeti önce ikinci mana ile, sonra da ifade ettiğimiz gibi birinci mana ile tefsir etmiştir. Cessas gibi müfessirlerimiz şöyle derler: Ayet delalet ediyor ki, zımmi olanların -İslam devleti namı altında yaşayan gayr-i müslümanlarin- müslümanların yeryüzünde yolculuk halinde iken kendilerine ölüm emarelerinin gelmesi ve müslümanlardan bir kimsenin bulunmaması şartıyla vasiyyetlerine şahitlik yapmaları caizdir. İşte Fahr-ı Razi'nin ifadesiyle, ümmetin çoğu Maide suresinin, Kur'an'ın son nazil olan suresi olup bu surede hiçbir mensuhneshedilen ayet bulunmadığı hususunda ittifak etmişlerdir. Bu ayet mensuhtur diyen görüş sahibi zatlar ise "içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahid yapın" [Talak, 2] ayetini, görüşlerine delil getirmiş ve kafirin adil olmayacağını söylemişlerdir. Bu ayet mensuh değildir diyen zatlar buna şu şekilde cevap vermişlerdir: "Bu ayette bahsedilen adaletten maksadın, din ve itikad bakımından adil olma değil de, yalandan sakınma bakımından adil olma manası niçin caiz olmasın? Bunun delili şudur: Biz, kendi

işte bundan dolayı kendisine kapalı, gizli ve saklı olan bir şeye muttali olan herkese "kad aserealeyhi"-o şeye gerçekten muttalii oldu- denilmektedir. Buna göre ayet'in manası, "Eğer bir tökezleme ve onların hıyanette bulunduklarına, böylece de yalan yeminleri sebebiyle bir günaha müstahak oldukları öğrenilirse" şeklinde olur.) Bu takdirde haklarına tecavüz ettikleri kimselerden (şahitliğe akrabalıkları sebebiyle) daha yakın, daha layık olan başka iki kişi onların (yemin hususunda o gayri Müslim iki şahidin) yerine geçer de (yine sizin istemenizle aynı minval üzere) Allah'a şöyle yemin ederler: " and olsun ki bizim şahitliğimiz (veya) yeminimiz onların şahitliğinden, yemininden daha gerçektir. (daha kabule şayandır. Biz o iki zımminin-gayr-i müslimin-hıyanetine, yalanlarına, yapılan vasiyyette yaptıkları tahrif ve değiştirmelerine muttali olduk. Alusi, Kurtubi gibi zatlar şöyle derler: "Velmüradu bişşehadeti..." yani başta ibn Abbas (r.a.) olmak üzere alimlerin çoğuna göre şehadet'ten murad yemin demektir. Çünkü yemin de şahitlik gibidir; nasıl ki şahitlik şahitlik edilen şeyin ispatı için ise, yemin de yemin edilen şeyin ispatı içindir. Buna göre, mana şöyle olur: "Bizim doğru olan yeminimiz, onların yalancı yeminlerinden şek-şüpheden uzak kabule daha şayandır") ve (biz) haddi aşmadık (yani biz bu malı isteme ve o ilk iki kişiye hainlik isnad etme hususunda haddi aşmadık, yeminimizde o kimselerin hakkına tecavüz etmedik) yoksa muhakkak ki, (batılı hak yerine koyan) zalimlerden oluruz (yani "Eğer biz yalan olduğunu bile bile ve yalan yanlış şeye inanarak yemin edersek, o zaman zalimlerden oluruz." Razi, bu ilahi buyruk hakkında şöyle der: şayet kendilerine vasiyyet edilen o iki kişinin yemin etmelerinden sonra, onların bir günaha müstahak olduklarına, yani sözdeki yalanları veya

Kabı ben aldım Allah'a tevbe ediyorum. Arkadaşımla yalan yere yemin. ettik Biz kabı bin dirheme sattık, parayı aramızda bölüştük" Ayette geçen diğer iki adam manasındaki "feaharani" kelimesi mübtedadır-öznedir- haberi-yüklemi- ise, "yekumarıi meka-mehüma" cümlesidir. Yani onlar namazdan sonra alıkoyup, yemin ettirme hususunda kendi dinlerinden milletinden olmayan hainlikleri ortaya çıkan o iki kişinin yerine geçerler. "Minellezine istahakke aleyhim" cümlesi ise "aherani"nin sıfatıdır. Bir görüşe göre de "aherani" atılmış bir mübtedanın haberidir. Yani "feşşahidarıi aherani" yani şahidler diğer iki kişilerdir. "Yekumani" cümlesi ile "minellezine..." carr-mecrur onun sıfatıdır. Ya da yalnız "yekumani" cümlesi onun sıfatıdır, carr-mecrur da "yekumani" zamirinden haldır. Bir görüşe göre de "aherani" kelimesi mahzuf atılmış bir fiilin failidir, yani "felyeşhed aherani" diğer iki kişi şahitlik etsin, demek olur. Arkasından gelen fiil cümlesi ile carmecrur da onun sıfatıdırlar. "Elevleyani" kelimesi hakkında şu izahlar yapılmıştır: a) "Bu kelimenin mahzuf -atılmış- mübtedanın haberi olmasıdır. Buna göre kelamın takdiri "Hümelevleyani" yani "o ikisi ancak bu şahitliğe daha layıktır." şeklindedir. Bu böyledir. Zira Cenab-ı Hak diğer iki kişi öbürlerinin yerine geçerler" buyurunca sanki "kimdir bu iki kişi?" denilmiş buna cevaben kendilerine hak terettüb eden iki kişidir" denilmiştir. b) Bu kelimenin "yekumani" ifadesindeki fail olan elifinden bedel olmasıdır. Buna göre kelamın takdiri, "feyekumul evleyani" yani o bu şahitliğe layık ikisi onların yerine geçer şeklinde olur. Asıl manada bir değişiklik yoktur. Yani şahitliğe en layık olan o iki kişi öbürlerinin yerine geçer. c) Ahfeş denilen Nahv alimi de zikrettiğimiz gibi bu kelimenin aherani kelimesinin sıfatı olmasını uygun görmüştür. Elevleyani

tarafından) yeminler(in)in red-dedilmesinden (halk arasında rezil olmaktan) korkmalarına en yakın bir çaredir. (daha uygundur. İbn-i Aşur şöyle der: Buradaki yakınlık, bilginin kurbiyeti olan zan demektir. Yanidoğruşahitlikedeceklerine dair kesin olmayan en kuvvetli bir bilgidir. Kaynak tefsirlerden anladığımız kadariyle bu ayetten şu hulasayı anlıyoruz: Bu ifadenin manası şudur: "vasiylarla, şahitlerle ilgili zikrettiğimiz bu hüküm ve koyduğumuz bu üsul üzere, yani onların hiyanetlerinden şüphelendiğinizde insanların gözü önünde, namazdan sonra ve ağır yemin şekli ile yemin ettirmeniz, onların Allah'tan korkarak yapılan vasiyeti, şahitliği değiştirmeden, tahrif etmeden veya imanı zayıf iseler halktan utanarak üsulüne uygun, sağlam bir şekilde yapmalarını ve en güzel bir şekilde ifa etmelerini daha çok temin edicidir ki, şayet Allah'tan korkmazlarsa da hiç olmazsa onlar kendi yeminlerinden sonra, şayet hıyanetlerine vakıf olunursa bu kez varislere yemin havale edileceği, bu sebeple de yalanlarının ortaya çıkarak, insanlar arasında rezil ve rüsvay olacakları korkusu ile, söyledikleri şeyler hususunda yalan yere yemin etmekten çekinirler"). Artık (emanetlere hainlik etme, yalan yere yemin etme hususunda) Allah'tan korkun ve (emirlerini) dinleyin! (yani bu öğütlerle amel edip bu hususlarda Allah'a itaat edin.) Çünkü Allah, (isyanlıklarında ısrar etmeleri yüzünden) fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

109- (Hatırlayın, unutmayın) o (kıyamet) günü ki: Allah peygamberleri toplayacak da "(Ümmetinizi davet ettiğiniz zaman) size ne cevap verildi?" buyuracak! Onlar da: "Bizim (onların zahiri dışında kalplerinde ne gizlediklerini ve bizden sonraki gerçek halleri hususunda) hiçbir bilgimiz yok. Şüphesiz ki gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin!" diyecekler. (Bu ayet hakkındaki en doğru görüş, İbn-i Abbas'ın(r.a) şu görüşü olup buna göre, onlar: "Bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Zira onların gizledikleri de, açıkça yaptıklarını da sen bilirsin. Biz ise, ancak onların açığa vurduklarını biliriz. Binaenaleyh senin onlar hakkındaki ilmin, bizim onlar hakkındaki ilmimizden daha geçerli ve daha tamdır." Demek istemişlerdir. İşte bu sebepten ötürü, peygamberler kendilerinin hiçbir şey bilmediklerini söylemişlerdir. Çünkü Allah'ın ilmine göre, onların ilimleri sanki ilim değil gibidir. Bir de şöyle cevap vardır: İmam diyor ki, üsul'de sabittir ki, ilim başka, zan başka bir şeydir. Başka insanın hali ile ilgili olarak, her insanda mevcut olan bilgi ilim değil, zandır. İşte bundan ötürü, Hz. Peygamber (a.s.v) "Biz zahire-görünürdeki olana hüküm veririz. Kalplerdeki gizli şeyleri ise Allah bilir. Siz benim huzurumda muhakemeleşirsiniz de, belki biriniz delilini daha iyi savunur. Binaenaleyh ben, hakkı olmadığı halde kimin lehine hüküm edersem (bilsin ki,) onun için cehennem ateşinden bir parça kesmişim gibidir" buyurmuştur. Bundan dolayı peygamberler de: "Onların gerçek durumları hakkında bizim ilmimiz yoktur. Bizde, onların durumları hakkında bilinen şey ilim değil, zandır. Zann ise dünyada nazarı İtibara alınan bir şeydir; Ahirette ise zanlara itibar edilmez." dediler.)

110- (Habibim!) O zaman Allah şöyle buyuracak: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede)

annesine de aynı zamanda bir nimettir. Zira onun tertemiz hanım olduğuna delalet etmektedir.

2-) *"Beşikte iken de, yetişkin iken de sen insanlara konuşuyordun"* ayetin ifade ettiği nimet... Hz. İsa (a.s.)'ın beşikte iken konuşması, Cenab-ı Hakk'ın, *"(Onlar) dediler ki "Biz, henüz beşikte bulunan bir sabi ile nasıl konuşacağız" (İsa) dedi ki "Ben gerçekten Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı (İncili) verdi. Beni peygamber yaptı"* (Meryem, 30-31) ayetlerinde anlatılmıştır. Hz. İsa'nın yetişkin iken de beşikte iken de konuşmasını mealini verdiğimiz, ayetler anlatmaktadır: Buna göre bu ifadenin manası, Hz. İsa, onlara bu iki vakıtte de, sözünü değiştirmeden sözleri arasında herhangi farklılık, bir çelişki olmaksızın, hem bebek iken hem de yetişkin iken bir kamil insan gibi konuştu. şeklindedir. İşte bu Hz. İsa'ya (a.s) has olan şerefli bir özelliktir. Evet, bu özellik ondan başka kimseye nasip olmamıştır. İbni Aşur'un ifadesiyle, Allah(c.c) Cebrail vasıtasıyla Hz. İsa'nın (a.s) beşikte iken ve yetişkin iken lisanı üzerine insanları hak dinine davet edecek sözleri ilka etmiş -atmış- ve Hz. İsa (a.s.) Allah (c.c.) tarafından kendi kalbine atılan sözlerle halkı irşad etmiştir.

3-) *"Hani sana kitap ve hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim."* Ayetinin ifade ettiği nimet... Yani sana ilim öğretip, kitapları okumayı, din ve dünya'ya ait faydalı bilgiye sahip olmaya muvaffak kılmayı, özellikle Tevrat ve İncili öğretme nimetimi de hatırla. Ayetteki kitap kelimesi ile ilgili şu iki izah yapılmıştır: a) Bundan murad, kitabet, yani yazı yazmaktır. b) Bundan kastedilen, cins olarak kitablardır. Çünkü insan ilk önce kolay ve kısa kitabları öğrenir. Daha sonra bunlardan daha yüksek ve zor olan kitablara yükselir. Ayetteki "Hikmet" ise, çok manalı bir kavramdır. Meal verirken kısa bir mana verdik fakat bunun manası, Bakara suresinin 269. ayetinde detaylı olarak geçti. Bu kelimenin manası

Aynı zamanda kaf harfinin delalet ettiği misli- benzeri- manasına da racii olabilir. Yine "kaf" harfinin bu gibi yerlerde isim diyenlere göre de "kafın" bizzat kendisine de racii olabilir. Böylece her iki yerdeki zamirin mercii hakkında herhangi bir sıkıntı söz konusu olmaz. Allah (c.c) Hz. İsa'ya (a.s.) yaptığı nimetlerini saymaya devamen şöyle buyurur:) ve yine iznimle anadan doğma a'mayı ve (teni) alacalı olanı iyileştiriyordun. (Bu da ayetin ifade ettiği beşinci nimettir.) Ve **(hatırla)** o vakti ki, yine iznimle ölüleri (kabirlerinden diri olarak) çıkarıyordun. (Aynı muhtevaya sahip olan Ali İmran 49. ayet ile bu ayet hakkında Üstad Bediuzzamanın Ali İmrandaki ayetin açıklamasında kaydetmediğimiz şu açıklamasını burada zikr etmeyi faydalı gördüm: "İşte bu da Hz. İsa'ya (a.s) verilen altıncı İlahi nimettir. Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa (a.s)'ın nasıl ahlak-ı aliyesine sahip olduğunu ifade ederek, ona uymaya beşeri- insanları- açıkça teşvik eder. Öyle de, şu elindeki yüksek sanatı-Tıbb-i Rabbaniye -ilahi tıbbı- ramzen -işareten- teşvik ediyor ki, "En müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise ey insan ve ey musibetzede benî-Âdem! Me'yus- ümidsiz- olmayınız. Her dert, -ne olursa olsun- dermanı mümkündür. Arayınız, bulunuz. Hattâ ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek mümkündür. Cenab-ı Hak, şu ayetin lisan-ı işaretiyle manen diyor ki: "Ey insan! Benim için dünyayı terk eden bir abdime iki hediye verdim. Biri, manevî dertlerin dermanı; biri de, maddî dertlerin ilâcı... İşte ölmüş kalpler nur-u hidayetle diriliyor. Ölmüş gibi hastalar dahi, onun nefesiyle ve ilâcıyla şifa buluyor. Sen de benim ecza hane-i hikmetimde her derdine deva bulabilirsin. Çalış, bul! Elbette ararsan bulursun."İşte beşerin tıp cihetindeki şimdiki terakkiyatından-ilerleyişinden- çok ilerideki hududunu, şu ayet çiziyor ve ona işaret ediyor ve teşvik yapıyor." [Risale-i Nur, Sözler s.238]) Ve hani sen bir zaman kendilerine

zikretmiştir. Çünkü insanın, diğer insanlar üzerinde sözünün kabul edilmesi ve kalblerinde sevgi kazanması, Allah'ın insana en büyük nimetlerinden biridir. Bu nimetler her ne kadar Hz. İsa'ya (a.s.) mahsus ise de, ancak çocuk için meydana gelen bu yüce nimetler ve kıymetli derecelerin hepsi, zımnen ve ikinci derecede olarak anne için de söz konusudur. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak; "Hem senin, hem de annenin üzerindeki nimetimi hatırla" buyurmuştur. Aynı zamanda Allah'ın (c.c.) Hz. İsa'ya verdiği bu ali makamla annesini o müfteri yahudilerin şom ağızlarından dökülen iftiralarından da müberra -uzak olduğuna delalet ettiği için annesine de, büyük nimettir. "Havarilerin, peygamber olduklarını söyleyenler, bunun peygamberlere yapılan bir vahiy çeşidi olduğunu; onların peygamber olmadıklarını söyleyenler ise, bunun ilham ve kalbe ilka edilen bir şey manasında olduğunu söylemişlerdir. Evet, onların peygamber olmadıklarını söyliyenlerin görüşü kuvvetlidir. Keşşaf, Razi şöyle derler: Rivayet olunduğuna göre, Allah (c.c.) "üzerindeki nimetimi hatırla..." buyurduğunda Hz. İsa (a.s.) kıldan yapılmış elbise giyiniyordu ve ağaçlardan, bitkilerden gıdasını alıyordu, ertesi gün için herhangi bir şey biriktirmiyor ve "her günün rızkı, o günle beraberdir; harab olacak evi, ölecek çocuğu olmayan herkes için, nerede akşım orada sabah" diyordu.)

112- (Habibim! Yâd et) Ol vakit ki, havariler: (Hz. İsa'nın (a.s) yardımcıları olan zatlar o peygambere hitaben) "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir mâide (sofra) indirebilir mi?" demişlerdi." (Konevi; "umulur ki, buradaki havarilerden maksat Hz. İsa'nın (a.s) genel anlamdaki ashabıdır. Zira Havariler Hz. İsa'ya (a.s) ilk iman ederıler olup sayıları 12'dir." demiştir.) [3/389-Der saadet]. (O da:) "Eğer gerçekten (Allah'ın kamil kudretine ve berıim Peygamberliğimin doğ-

delillerle bilmekle beraber müşahede ilmi ile) ayan beyan bilelim ve buna şahitlik edenlerden olalım!" demişlerdi. (Bu ayetin muhtevası şudur: O havariler bunu talep edince, sanki İsa (a.s) onlara: "Daha önce birçok mucize geldi. Binaenaleyh artık o kesin mucizelerden sonra, böyle bir mucize isteme hususunda Allah'tan ittika edin –korkun-" demiş de, onlar da cevaben dediler ki : "Biz bu sofrayı sırf bir mucize olsun diye değil, şu sebeplerin hepsinden dolayı istiyoruz:

1-) Biz bu sofradan yemek istiyoruz çünkü iyice acıktık ve yiyecek bir şey bulamadık.

2-) Biz Allah'ın kudretini deliller ile biliyor isek de böyle bir sofranın gökten inişini bizzat gördüğümüzde yakini imanımız artar ve itmi'nanımız-kalbimizin yatışması- o nisbette kuvvetlenir.

3-) Biz her ne kadar diğer mucizelerle senin doğru olduğunu biliyor isek de, bu mucizeyi de görüp müşahade ettiğimizde yakinimiz ve irfanımız artar, kalbi mutmainliğimiz huzurumuz kuvvet bulur.

4-) Senin getirdiğin bütün mucizeler yeryüzü ile ilgilidir. Bu ise semavidir -göklere aittir- ve büyük bir mucizedir. Biz bunu gördüğümüzde, onu görmeyen israiloğulları yanında şahadette bulunuruz ve bu mucize ile Allah'ın kudretinin kemaline ve senin peygamberliğine şahitler oluruz dediler.)

114- Meryem oğlu İsa (Dua ederek) dedi ki: "Ya Allah, Ya Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, (o iniş günü) bizim için hem evvelimiz (zamanımızdaki dindaşlarımız) hem de ahirimiz (Bizden sonraki gelen dindaşlarımız) için bir bayram (sevince sebep) ve senden bir âyet (mucize) olsun! (Ünlü sözlükçü Zeccac "Maide" kelimsi hakkında şöyle der: Maide, "hareket etti-edecek" manasına gelen "made-yemidu" fiilinden, failetün kalıbında bir kelimedir. Binaenaleyh sofra, üzerinde olan yiyecek ile sallandığı için "El Maide" adını almıştır" demiştir. İbnu'l- Enbari ise, şu izahı yapmıştır: "Sofraya Maide adı verilmiştir; Zira bu bir bağıştır. Bu, Arapların, bir kimse bir kimseye iyilik yaptığında, "made fülanün fülanen" filanca filancaya yardım etti. Bu görüşe göre maide, bağış manasına gelen meyd mastarından "faile" kalıbında bir kelimedir. Ebu Ubeyde de şöyle demiştir: ismi fail kalıbında olup, ismi meful olan memidetün manasındadır. Verilen bir bağış demektir. Bu tıpkı, " İ'şetin radiye" hoşnut bir yaşayış..." [kâri'a, 7] ayetinde olduğu gibidir. Yani ayetteki "Radiye kelimesi ismi fail kalıbında olup ismi meful olan "merdiyye" -hoşnut olunan manasındadır. Evet, demek ki "Maide" kelimesi Bağış manasına geldiği gibi bir şeye meyletmek, harekette bulunmak manalarına da gelir. Kavram olarak, Alusi'nin ifadesiyle, daha çok üzerinde yemek bulunan yere serilen sofra demektir. Aynı zamanda bizzat misafir için hazırlanan yemeğe de denilir. Sofraya maide adı verilmiştir. Zira bu sofra atiyedir- bağıştır-. Kelimenin aslı "Memidetün mide biha sahibuha" yani bir bağıştır ki sahibine bağışlanmıştır ve onunla ona ihsanda bulunulmuştur. İbni Manzur de şöyle der: Maide: üzerinde yemek bulunan sof-

bir ceza sebebi kılma!" diye dua etti ve onlara: "İbadetçe iyi olanınız kalksın, o sofrayı açsın, Allah'ın ismini anarak yani besmele çekerek, ondan yesin." Bunun üzerine havarilerin ileri geleni, başkanı olan Şem'un, "Sen bunu yapmaya daha layıksın" dedi. Bunun üzerine Hz. İsa (a.s) kalktı, abdest alıp namaz kıldı ve ağlayarak o sofrayı açtı, "Rızık verenlerin en hayırlısı Allah'ın adıyla..." dedi. Ne görsünler, kılçıksız, pulsuz kendinden yağ damlayan kızarmış bir balık... Baş tarafında tuz, kuyruk tarafında sirke, etrafında keşşaf ile fahr-i Razi'nin ifadesiyle sadece pırasa hariç, İbn-i Atiyye'nin ifadesine göre de soğan, sarımsak, pırasa hariç her türlü sebze mevcud idi. Ve beraberinde beş yufka; Bunlardan birinin üzerinde zeytin, birinin üzerinde bal, üçüncüsünün üzerinde tereyağı, dördüncüsünün üzerinde peynir ve beşincisinin üzerinde pastırma bulunuyordu. Şem'un: "Ey Allah'ın Ruhu -İsa- bunlar dünya yiyeceklerinden mi, yoksa ahiret yiyeceklerinden mi?" diye sorunca, Hz. İsa.(a.s) "Bu ikisinden de, değil fakat Allah'ın yüce kudretiyle "kün"-ol-"feyekün" o da oluverir, emriyle yarattığı bir şeydir. Haydi, niyaz ettiğiniz şeyi yeyiniz ve Allah'a şükür ediniz ki, Allah nimetini devam ettirsin ve fazlından artırsın" dedi. Allah'ın yüce kudretiyle Havariler, keşke "Sen bize bundan bir mucize daha gösterseydin" dediler. Bunun üzerine Hz. İsa (a.s.) "Ey balık, Allah'ın izniyle diril!" deyince, balık canlandı. Sonra da "Eski haline dön" deyince, o da kızarmış bir balık haline döndü. Sonra sofra uçup gitti. Bundan sonra onlar tekrar isyan ettiler. Böylece maymunlara, domuzlara dönüşerek Mesih olundular; insanlıktan çıktılar. [Tefsir-i Kebir] Şunu hatırlatmada fayda mulahaza

size indirecek olanım." Fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, artık muhakkak ki ben onu (dönemlerindeki) âlemlerden hiçbir kimseye etmeyeceğim bir azab ile cezalandırırım!" (Dikkat edersek, Allah (c.c) o sofrayı indireceğini vadettiğini çok açık bir şekilde ifade buyuruyor. Allah (c.c.) ise vâdinden dönmez, onu mutlaka yerine getirir. Bu bakımdan biz mü'min olarak sofra mucizesinin tecelli ettiğine inanıyoruz. Artık kur'an sofranın indirildiğini kesin bir ifadeyle belirtmemiştir, demek, bu olayı sadece manevi sofraya yorumlamak ki işari manasıdır, tefsiri değildir. Dolayısıyla böylece şüpheye kapı açmak ilmi herhangi bir dayanağı olmayan cahilane olan bir sözdür, bir görüştür. Aynı zamanda bu ayet-i kerimenin açık ifadesine ters düştüğü için de bu gerçeğin inkarı sayılır. Dolayısıyla küfre mucibtir. Maazallah!)

116- (İşte o kıyamet günü) Allah: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen insanlara: "Allah'tan başka, beni ve annemi iki ilah edinin!" diye mi söyledin?" buyurduğu (muhakkak buyuracağı) zaman, o da dedi (diyeceği kesindir) ki: "(Ya Rabbi!) Seni (şerikin, -ortağın- olmaktan böyle bir şey söylememden) tenzih ederim"; (sen bütün kemalat sıfatları ile muttasıfsın, noksan sıfatlardan, şerikten münezzehsin!) Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana asla yakışmaz! Eğer onu söylemiş olduysam o takdirde (sen) onu şüphesiz bilmişsındır. (sen) benim içimdeki olanı, (açığa verdiğim şeyleri bildiğin gibi) bilirsin; fakat (ben) senin zatında olanı (senin katında olanı, gizlediğin malumatını) bilemem! (Alusi diyor ki: Eski zamanlarda Hıristiyanlardan, "Elmerimiye" denilen bir taifa Hz. Meryem'in haşa ilah olduğuna kanaat getirmişlerdir. Ve mezkur müfessir ancak zamanımızdaki

Tahrir Vet-Tenvir] Muhakkak ki, görünmeyen gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca Sensin, Sen! (Cenab-ı Hakk'ın Hz. İsa'ya (a.s) müteveccih olan bu sualinden maksat, onun mahşer günü böyle arz-ı ubudiyetle Hıristiyanları tekzip etmektir-yalanlamaktır.- İbni Aşur'un ifadesiyle de, bundan maksat, Hz. İsa'nın (a.s) böyle bir söz sarf etmekten uzak olduğunu ilan edip, esasen bu sözü kendiliklerinden uydurup meydana atan yalancı din adamları olan hahamları ile rahiplerini tekzib etmesidir.)

117- "(Ben) onlara: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin! Kulluk edin!" diye (senin) bana (tebliği ile) emrettiğinden başka bir şey söylemedim. (Tebliği ile memur olduğum emirden başka bir emir vermedim. Bu ayette geçen "en" lafzı müfessire -tefsir edendir. Müfesser -tefsir edilen- ise, emredilen söze raci olan -Bihi- lafzındaki "ha" zamiridir. Buna göre kelamın takdiri: "Ma kultulehüm illa kavlen emerteni bihi" yani *"Ben onlara (İman hususunda, dini esaslarda) ancak senin bana emrettiğin sözü söyledim"* şeklinde olur. "emerteni" ifadesi "kavl"- söz manasını içine aldığı için Allah'a ibadet edin "manasındaki U'budullah'e cümlesi, emredilen olmuş olur. Demek ki Allah (c.c) ona şunu buyurdu: "Kül Lehüm Ubudulah'a Rabbi ve Rebbeküm" yani "Onlara de ki, hem Rabbim hem de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin " buna göre" Rabbi ve rabbeküm" Allah'ın İsa'ya (a.s) bu şekilde söylemesini emrettiği için Allah'ın mekuludür- söylenilen sözüdür- Ancak İbn Aşur şöyle der: "emerteni" fiiliyle tabir edildiği için tefsir için kullanılan "en" ile tefsiri caiz oldu; yani Hz. İsa'nın (a.s.) söylediği şey Cenab-ı Hakk'ın söylemesi ile memur kıldığı sözün aynısıdır. Demek ki ayette geçen Rabbim ve rabbiniz olan Allah'a ibadet edin manasındaki

'Ölümüme hüküm verip de Azrail (a.s) vasıtasıyla ruhumu alınca'şeklindedir. Fakat birinci görüş muteber kaynakların ifadesiyle Cum-hur'un görüşüdür. Bediüzzaman'ın (r.h.) bu konudaki beyanatı nisa suresinin 158. ayetinde geçmiştir. Kurtubî de şöyle bir izahat verir: "vefat kökünden gelen fiil ayetteki "teveffeyteni" fiili, Al-lah'ın kitabında üç manaya gelmiştir:

a-) 'ölüm' manasına gelendir. Bu, mezkur eserin, c:15/s:260'dedir.

b-) 'uyku' manasına gelir, aynı eserin bak c:7/s:5'

c-) 'yukarıya kaldırma' manasına gelir, aynı eserin bak c:4/s:99') Evet, Ulemanın cumhuru, Hz. İsa (a.s) hakkında mezkûr ayetten bu son manayı almışlardır. Biz de, acizane buna inanıyoruz, Allah'u alemu bi muradihi.) Ve sen her şeye (her zaman ve her halukarda) hakkıyla şahit olansın!" (Zeccac: Ayette geçen "künte Enter-Rakib..." ifadesinin manası hakkında, "Onları muhafaza eden, onların hal ve hareketlerini gözetleyen ancak sendin" demiştir. "Ve sen her şeye hakkıyla şahidsin." Yani "ben onların içinde bulunduğum sürece benim şahidim hal ve hareketlerimi görüp gözeten ancak sensin. Ben onlardan ayrıldıktan sonra da, onların şahidi de yalnız sensin." demektir. Mananın böyle olması halinde, ayette geçen "Şehid" lafzı, şahid manasındadır. Bu kelimeyi görme, bilme ve şa-hitlik etmek manasında olan söz "söylemek" manalarına yorumlamak da caizdir. Bütün bu takdirlere göre "Şehid" lafzı Esma-ı Hüsnalardandır, ilahi hakiki, güzel sıfatların isimlerindendir. [Tefsir-i kabir.] Alusi de, ayete aynı manayı veriyor, ancak şöyle der: "Hefiz ve murakıb, gözcü ancak sensin" ifadesinin manasının muhtevası şudur:

soru vardır: Allah Teâlâ şirki bağışlamadığı halde, Hz. İsa'nın (a.s) "Eğer onları bağışlarsan" demesi nasıl caiz olabilir? Buna birkaç yönden cevap verilebilir:) Cenab-ı Allah (c.c) Hz. İsa'ya (a.s) "Allah'ı bırakıp da beni ve annemi iki ilah edininiz diyen sen misin?" deyince, anlaşılmıştır ki, Hıristiyanlardan bazıları bu sözü ondan nakletmişlerdir. Bu küfrü ondan nakleden kimse kâfir değil, aksine bu nakil- nakleden- yalan söylediği için günahkâr ve müfteri olmuş olur. Günahların affı ise caizdir. İşte bundan dolayı Hz. İsa (a.s.) (Allah'ın (c.c) onu affetmesini bağışlamasını istemiştir.

B) Hıristiyanların bu kesimi, küfür olan bu sözü söyleyince, Hz. İsa (a.s) onların bir kısmının bundan tevbe edebileceklerini farz edip, "eğer onlara azap edersen..." deyince " (Allah'ım sen o azap olunacakların, küfür üzere öldüklerini biliyorsun. Binaen aleyh senin kulların oldukları için onlara azap edebilirsin. Çünkü sen kullarından kâfir olan herkese azap edeceğini bildirdin. Yok, eğer sen onları bağışlarsan, sen onların küfürlerinden tevbe ettiklerini bildiğin için onları bağışlamışsındır. Çünkü sen kâfirliğinden tevbe edip dönenlere mağfiret edeceğini bildirdin." Demek istemiştir. Zaten Taberi de şöyle mana veriyor: "Veintağfirlehüm bihidayetike iyyahüm ilettevbeti" yani "onları küfürlerinden tevbeye hidayet etmekle mağfiret edersen...")

119- (Bunun üzerine) Allah şöyle buyurdu (buyuracağı muhakkaktır) ki: "İşte bu (zikrettiğimiz Hz. İsa'nın (a.s) cevabi konuşması, bu sual ve cevap kıyamet günü), (başta tevhid olmak üzere, Peygamberlerin tebliğ ettikleri itikat ve amelle ilgili tüm şer'i hükümlerde, kendilerinden; peygamberler ile onları tasdik eden ümmetlerden istendiği şekilde) sadakat

lara ait "men" kelimesine tercih ederek, akil olmayanları akil olanlara tağlip– galip– kılmıştır. Bunun sebebi, yaratılmış akıllı, akılsız bütün varlıkların, Hak Teâlâ'nın hâkimiyeti kudreti, kaza ve kaderin elinde müsahhar zelil ve aciz olduklarına dikkat çekmektir. Buna göre, musahharlik içinde sanki kudreti olmayan cansız varlıklar, aklı olmayan hayvanlar gibidirler. Allah'ın ilmine nispetle, hepsinin ilmi bir ilimsizlik, yine Allah'ın kudretine nispetle hepsinin kudreti bir kudretsizliktir.

2) Surenin başı, Rububiyyet ile ubudiyyet-Allah ile kulları arasında yapılmış olan bir ahdi hatırlatma ile ilgilidir. Binaenaleyh Allah, "Ey iman edenler, bağlandığınız ahidleri yerine getirin." Buyurmuştur. Mü'minin halinin tam kemali de kulluğa girmesi, nefsinden, gayr-ı meşru olan nefsani arzulardan tamamen vazgeçerek sırf Tasavvuf ilminde geçen "fena fillah" haline ulaşması ile olur. Yani "Fenafillah-Cenab-ı Hakk'a konsantre olması, fani şeylerden sıyrılıp, Allah Teala'ya manen irtibat halinde olma halidir. Bunlardan birincisi, şeriattır ki bu başlangıçtır. Diğeri de hakikattir ki bu nihai gayedir. Binaenaleyh surenin başlangıcı şeriattan bahsetmiş, sonu da Allah'ın kibriyasının celalinin, izzetinin ve yüceliğinin zikredilmesiyle bitmiştir. İşte kulun bu hali, hakikat makamına vasıl olmasıdır. Binaenaleyh, bu başlangıç ile bu bitiş arasında ne güzel bir münasebet bulunmaktadır.

3) Bu sure, çok çeşitli ilimleri kapsamaktadır.

a) Şer'i kanunların, hükümlerin ve mükellefiyetlerin beyan edilmesi...

b) Hz. Muhammed'in (a.s.v) şeriatını inkâr hususunda Yahudilerle yapılan münazara...

c) Hıristiyanlarla, teslis- üçlü ilah- konusunda yapılan mücadele... Böylece bu sure, bütün bu gayeleri tastamam ispatlayan ve tahakkuk ettiren bir nükte ile son bulmuştur ki, bu